

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабрин 21-һээ гарана

2003
апрелин
3
Четверг
№ 45
(20707)

Хабарай
һүүл улаан
луу
һарын
2
гарагай
5

Буряд үнэн

ШЭНЭ СОНИНУУДАТА ОРОЛТО ҮГЭ

УРАН ҮГЭ ҮДХАТАЙ

Хүн юрэ борын ажабайдалай замаар түрэлһэнһөө хойшо нүгшэтэрөө ябаха гараха хубитай юм ааб даа.

Чарльз Дарвин хүниие хармагшанһаа саашаагаа һалбаржа ошонон хоёр хүлтэй хохимой мэтээр хэлэһэн байгша.

Тээд бидэ мүнөө хармагшаниешье, хүниешье бү доромжолоё.

Хүн гээшэ дээдын ехэ түрэлтэй: бүхэ замбуулинше уураг тархидаа багтаажа, ураг сагые, үнэрлэе, ерье ерээдүйтэйн шижэжээн сэнгэжэе, абаха ухаан бодолтой, амиды ехэ амарже — түрэл үхэл хоёрой хоорондохи үйлэ хэрэгые үйдхар баярые — ууюуланше, шатаанше байхы уриш халуун сэдхэлтэй...

Сэдхэл ухаан хоёр хүниешэ сэгнэшэгүй һайхан үндэр шобоба табигна: хайрлаха, үрэгдэхэ, туулаха, ажаллаха, ами наһаа хайрлаһгүй тууехэ, үрэгдэхэ, ажаллаха, уйлаха, дуулаха, урдань үзэгдөө харгадгагүй юумые бүтээн байгуулаха, дуулаха, аймшагтай ехэ арга, таагдшагүй ехэ таабари, танигдашагүй һайхан заабари үйлэдэн биш болгоно бшуу.

Сэдхэл ухаан хоёр хүндэ үгэ хүүр бэлэглээ; хоорондоо һанаһан юмзээ хубаалдажа, хүтжэхэ үдэхэ, хүшэ тамираа эсүүлэхэ болгоо: хүн далиштай бэшэ аад ницэнэ, дэлхэйн ара талые хажуудаа асараад хаража һууна, түмэр хүлэгүүдые түерүүлнэ, тэнгэршин гүн руу тэгүүлһэн ордонгуудые бодхон, гайхамшагта хүсье гар соогоо адханхай.

Сэдхэл ухаан хоёр хүниешэ уриш һайхан үгтэй болгоо: энэ хадаа хүндэ үн-дэр ехэ эрмэлзэл, үндэһэн бүхэ үдха, тэнгэри газарай тэнсүүри, жаргал гашиудал хоёрой жамна ёһо ойлгохо, сэгнэхэ шадал үгэнэ.

Хүн тиимэхээ дуулаха аргатай, хатарха хабатай — иигэжэ амидын жаргалые сүм эдлэнэ.

Энэмнай манай уриш сэдхэлһээ, Уран үгтэе!

Манай Буряда анха түрүүн уриш үгтэй дэбтэр, уриш зохёолой сонин түрээбэ гэжэ бидэ, «Буряд үнэнөөрхид», таанадтаа, хүндэтэ уншагшад дуулганабди.

«Буряд үнэн — Уран үгэ» түрэл хэлэцэймнай, түрэл арадаймнай аша туһага хэблэгдэн байха бээ гэжэ найданабди.

Таанадайнгаа дэмжэлтэ хүлээнэбди, таанадтаа найданабди, нютаг зомнай!

Һая зохёолой гуурһа туршажа байһан эдиршүүлһээ эхилээд, нэрэтэй түрэтэй, уриш үгтэй дээдын шадалтан хүртээр манай сониний шюурнуудта айлшан боложо буухал байха.

Республикын ажабайдалые, гүрэн түрэ соомной боложо байһан юмзнуудые, ажахынше, эрдэм ухаанайше асуудалнуудые харуулаһан бүтээнүүд өөрылгөө һуури олон толилогдожо байхаар харалагдана.

Ород хэлэн дээрэ бэшэгдэһэн зохёолнуудые тогтоон абахабди. Юуб гэжэ, уриш зохёол гансал нэгэ хэлэн дээрэ бэшэгдэдэг — энэ хэлэн һайхан сэдхэлэй, һаруул бэлиг талаанай, арадуудые нэгдүүлһэн нигүүлэхэсы бодолой, зүрхэнүүдые холбоһон арюун мэдэрэлэй Хэлэй!

Угтажа абыт даа, буряд арадай, «Буряд үнэн — Уран үгтэе!»

ШЭНЭ СОНИНУУДАЫЕМНАЙ АНХАРЫТ!

ХҮНДЭТЭ МАНАЙ УНШАГШАД!

«Буряд үнэн» - «Дүхэриг» сонинной байгуулагдаһаар эгсэ 7 жэлэй ой һая - мартын 12-то гүйсэбэ. «Һургуулин наһанда» одоол хүрэхэн «Дүхэригнай» мүнөө 24 хуудаһан дээрэ гарадаг болоод, хойноһоо «дүүнэрые» дахуула. Ушарын хадаа Бурядаймнай хэблэдэ дахинаа түүхэтэ ушар болобо. Юуб гэбэл, «Буряд үнэн» Хэблэлэй Байшангай генеральна директор-ахамад редактор, Бурядай Уриш зохёолшодой холбооной правлениин түрүүлэгшэ, Бурядай арадай уриш зохёолшо А.Л.Ангархаевай үүсхэлээр хоёр шэнэ һонин һаянай мүндэлөө бшуу.

Онсолбол, Буряд орондой түрүүшын литературна сонин - «Уран үгэ» гэжэ нэрэтэй сонин бии болобо гэшэ. Түүхын хүшөөтэ зохёолнууд - Хайбзан Галшиевай «Бэлигүүн толи» гэхэн, мүн Буряд-Монголой элитэ эрдэмтэ, гүрэнэй болон шажаанай элитэ ажал ябуулагша, уриш зохёолшо Агван Доржиевай түрээһөөр 150 жэлэй ойдо зориулажа, өөрын бэшэһэн намтараар, Бурядай жэгтэй уянгата пост Дондок Улытуевай, мүн бэлигын халан абаһан хүбүүнэйн - Амарсана Улытуевай шүлэгүүдээр, Бурядай арадай уриш зохёолшо Ардан Ангархаевай «Мундарганууд» гэхэн ялас гэмэ түүрээлгээр, «Литературна Буряд орон» гэхэн гаршаг доро мэдээсэлүүдээр түрүүшын хоёр дугаарнай бүридөө. Найман хуудаһатай «Уран үгэ» долоон хоногтоо нэгэ дахин - суббото бүхэндэ гаража байха.

Удаадахи сонимнай «Алтан гадаһан» («Полярная звезда») вторник бүхэндэ гаража байха. Энэ сонин соо ажабайдалаймнай али олон таланууд - социально-экономическа, политическа,

соёлой, илангаяа эрдэм һуралсалай, залуушуулые хүмүүжүүлгэдэ зориулагдаһан материалнууд толилогдохо. Тиихэдэе юрэл мэдээсэлэй бэшэ, харин ямар нэгэн асуудал шиидхэхэ, ородоор хэлэбэл, проблемнэ статьянууд хэблэгдэхэ жэшээтэй. Мүнөө гараад байһан гурбан дугаарта «Буряд номоо һэртээе», «География для будущих поколений», «Буряд литературна хэлэн тухай бодомжонууд», «Моя родословная», «Почему буддисты становятся христианами?», «Хүбэриг хилээмнэй сэн хэдэгтэ?» гэхэн тон һонирхон уншамаар, зүбшэн хэлсэмээрше, арсалдаа үүсхэмээрше статьянууд толилогдоо.

Тиихэ зуураа эдэ хоёр сонимнай анхан заншаһан ёһоороо хоёр хэлэн дээрэ барлагдажа байха, сонинуудай эхин хуудаһануудта республикын ниитын-политическа, социально-экономическа мэдээсэлүүд тобшоор үгтэдэг байха.

Иигэжэ «Буряд үнэн» сонимнай бүхыдөө нимэ гуримаар гараха болоно: вторник - «Алтан гадаһан», среда - «Тусхай дугаар» (Официальный вестник), четверг - «Буряд үнэн»-«Дүхэриг», пятница - «Бизнес Олзо», суббото - «Уран үгэ».

Эдэ сонинуудта ами амьярын, мүн бүхэлдэнь захил хэжэ болоно.

«Буряд үнэнэймнай» үнэн нүхэд, эдэ дурсагдаһан сонинуудта захилаа олоор хүүлэжэ, өөһэдөө мандаа бэшэжэ, алише талаһаа дэмжэжэ байгыт, найдалыетнай харюулые оролдохобди гээд коллективэйнгээ зүгһөө та бүгэдэндөө хандаба гэшэб.

Галина ДАШЕЕВА,
«Буряд үнэн» сонинной редактор,
уриш зохёолшо.

АЛТАН ГАДАҢАН - АГУУЕХЭ ОДОН

Тэнгэрийн одо мүшэд Алтан гадаһые тойрон эрьежэ байдаг.

Алтан гадаһан гансаараал нэгэл байрадаа хүдэлэнгүй оршоно.

Алтан гадаһаар хүн түрэлтэн эртын эртгэхэ, урдын урдаһаа зүг шэглэлээ ойлгон баталһаар.

Эхэ эсэгэ, гал гуламта, орон нютаг - юрэнхы ажабайдалай Алтан гадаһан, яагаашье хадаа, хаагуурше яагуурше шуумайн зорин ошоошые наа, энэ дэлхэйдэ хүн болгоһон нангин юмзнуудһэнь, уг унгиһаань, улаан шуһанайнгаа эхинһээ, умай хэбэлһэнь холо ошохогүйбди, одо мүшэдэй Алтан гадаһаа тойроһон мэтээр эгүүридэ ехэ замаараа эрьен бусан байхаараал байхабди.

Саһан дээрэ мүртэй, саарһан дээрэ нэрэтэй, гансал хара аминайнгаа түлөө бэшэ, арад зонийнгоо анхан ехэ заншалыень, һүтэдэһэн шүтөөн мүргэлыень, ерэхэ сагта хүлээһэн найдалыень сэдхэл соогоо бүүмэйлэн, тэмсэл соогуур аршалан ябана ха юм бибди. Ажабайдалай харанхы бүрэнхы үедэ агууехэ замыемнай заһан Алтан гадаһан - үри үхибүүдыемнай үнэн харгы олгуулаха эрдэм ухаан, һургуули, багшанар, эжы абын захяа, эхин ахамуудые энэ наһандамнай хүүлэһэн оршон байдал...

«Буряд үнэн - Алтан гадаһанда» хүмүүжүүлгэ, һуралсал, эрдэм мэдээ, соёл гэгээрэл, түүхэ, ерээдүй тухай бодолнууд нэн түрүүлэн толилогдожо байхаар хараалагдана.

Багшанарай ажалайнгаа дүршэл дундаа хубаалдаһан, андалдаһан статьянуудые, бэрхэ багшанар болон һурагшад тухай бэшгүүдые, мүн баһа колледаһнууд, академинүүд, университедүүдэй ажабайдал тухай материалнуудые хүлээнэбди.

Уража ябаһан үетэндэ урдахы замынь заһан, хүмүүжүүлгын болон эрдэм ухаанай асуудалнуудые зүбшэһэн, мүн бэзын тамир һорилго болон уриш һайхан - искусство, литература - тээшэ татаһан бэшгүүдтэ болон шэнжэлгэнүүдтэ онсо анхарал хандуулахабди.

«Алтан гадаһанда» мүн республикын ажабайдал, засаг түрын ажал хэрэгүүдэ хододоо нэгэ нюур дээрэ харуулагдажа байха.

Хүндэтэ уншагшад! «Алтан гадаһанда» арадайнгаа хубиршагүй, мартагдашагүй асуудалнууд, нангин ехэ, холын холо руу шэглүүлһэн эрмэлзэл тухайнь бэшэжэ, хамтаараашье зүбшэжэ, гансаараашье тобшоложо байхыетнай бидэ, «Буряд үнэнөөрхин», таанараа уриалнабди!

Алтан гадаһан - манай замбуулинай түб.

Ардан АНГАРХАЕВ,
ахамад редактор,
«Буряд үнэн» хэблэлэй
байшангай генеральна директор,
Бурядай уриш зохёолшодой холбооной
правлениин түрүүлэгшэ,
Бурядай арадай уриш зохёолшо.

СВЕТЛАЙ РОДНИЧОК

Известие о том, что Издательский дом «Буряд үнэн» преподнес читательской общестственности очередной подарок - литературную газету «Уран үгэ» («Изыщай словесность»), несказанно меня обрадовало. Да еще на восьми полосах, да еще паритетно на бурятском и русском языках.

Всегда с интересом слежу за изданиями Издательского дома, тем более, что часть материалов - и это совершенно оправданно в сегодняшних условиях - печатается на русском языке. Как краевед и журналист, должен признать, что газета «Буряд үнэн-Дүхэриг» выполняет благороднейшую миссию, помещая на своих страницах массу интересных материалов, воспитывающих любовь к родному краю, его истории, языку и культуре. Это - очерки, стихи, рассказы, миниатюры, отрывки из романов и повестей. Постоянно появляются новые имена.

Сейчас, когда пишушим людям очень трудно опубликоваться, литературная газета, выпускаемая Издательским домом, это - настоящая отдушина. И для начинающих, и для маститых. Как социолог, считаю, что писателю должен иметь возможность высказаться перед читательской аудиторией. Иначе нет общения, наступает сенсорный, информационный голод. В такой обстановке новое литературное издание станет, как говорят у нас на Урале, откуда я родом, палестиной, то есть непов-

торимым уголком, где все цветет и благоухает, приносит богатый урожай.

И последнее. Я уже много лет знаком с народным писателем Бурятии Арданом Ангархаевым, читал и читаю его прозу, драматургию, публицистику, научные исследования последних лет. Меня поражают его талант, широта кругозора, творческая смелость. Главное, он - человек дела, неуклонно воплощающий свои замыслы в действительность, как это произошло после его прихода в национальную газету с еженедельниками «Буряд үнэн-Дүхэриг»; «Бизнес Олзо», «Спорт-Тамир», приложением «Студгородок», с литературно-художественными журналами, которые уже несколько лет выпускаются Издательским домом «Буряд үнэн». А теперь еще и «Уран үгэ» - «Художественное слово», издающееся на двух языках. Это светлый родничок, палестина, которая одновременно и далеко, и близко - в нашей душе и вокруг нас.

Евгений ГОЛУБЕВ,
журналист и социолог,
лауреат конкурса «Лучшие люди Бурятии» ИД «Буряд үнэн».

ТУҮАЛХА ЭРМЭЛЗЭЛТЭЙ САНААРТАН

Түбэд яһанай Ямпил багша 1993 ондо Энэдхэгхээ Хэжэнгын дасанда ержэ, зоние эмшэлнэ.

Аргадань орогшодой 95 процентнь эдэгдэг. Хамаг шалгалта, экспертизэ гараһанайнь удаа Россин Федерациин Элүүрье хамгаалгын министерство, Фармацевтическэ комитет түбэд аргаар эмшэлхэ, эм найруулха, залаха эрхэ тэрээндэ олгонхой юм. Гадна Хитадтахи Цинхайн медицинскэ институт дүүргэһэн тула мүнөөнэйшье эмнэлгын арга хэрэглэхэ эрхтэй, артаневрологи, дерматовенерологи, фтизиатпульмонологи, эндокринологи, анестезиологи, реаниматологи, хирург, урологи, элшэтэ терапи, элшэтэ диагностика гэхэ зэргын мүнөө үеын шэглэлнүүдээр мэргэжэлтэй.

Ямпил багша мүнөө И.М.Сеченовай нэрэмжэтэ Москвагай медицинскэ академи ерэхэ зундаа дүүргээд, аспирантурадань хуралсааа үргэлжлүүлхэ хараатай. Тэрэ

миил арга хээд ябадаг бэшэ, харин ламын сахилтай, Бурханай Номые хайн мэдэхэ, үзэлшье хэжэ шададаг, зондо ходоодоо туһалха гэжэ эрмэлзэдэг санаартан болоно.

Цыбен ЦЫРЕНЖАПОВ,
фотожурналистикын ветеран,
Россин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ.

ТООСООТО ҮДЭРНҮҮД

Үсгэлдэр Ивалгын аймагай Экономикын болон соёлой үдэрнүүд Улаан-Үдэдэ үнгэрбэ.

Энэ нотагнай хадаа онсо өөрын шэнжэтэй ааб даа. Нэгдэхээр, республикын ниислэл хотодо дүтэ байһан тула хүдөө ажахын шэглэл гол түлэб хото городой хэрэглэмжые хангаха гэжэ оролдодог. Тиймэһээ һү, овоц ехээр үйлэдбэрилдэг. Тэрэшлэн Ивалгын кондитерска фабрика амтатай зүйлнүүдые гаргаха гэжэ оролдодог. Соёлой талаар Ивалгын аймаг омогорхохоор.

Уран бүтээлнүүдэй выставкэ Ц.Сампиловай нэрэмжэтэ музейдэ нээгдэжэ, олоңдо хайшаагдаа. Удаань уран хайханай концерт табижа, ивалгынхид ниислэл хотынхидые баярлуулаа.

Март нарада экономикын үдэрнүүдэй тоосоондо Сэлэнгын, Бэшүүрэй аймагууд хабаадаа гэжэ мэдээсэ һэмди.

НАЙМААН ХИЛЭ ХИЗААРГҮЙ

Һүүлэй үедэ манай республика экономикын талаар хариин гүрэнүүдтэй харилсаагаа үргэлжэлүүлнэ.

Саашадаа бүришье олон гүрэнүүдтэй худалдаа-наймаанай ажал үргэнөөр ябуулха зорилго тухайгаа манай предприятинууд мэдүүлнэ.

Энэ асуудалаар үсгэлдэр Правительствын дэргэдэ тусхай зүблөөн-семинар үнгэрөө. Экспорт-импортын эрьесые дүтын жэлнүүдтэ хоёр дахин дээшлүүлхэ зорилго табигдаба.

ГҮРЭНЭЙ ТУҮАЛАМЖА

Республикын Президентын дэргэдэ хубийн хэрэг эрхилэгшэдтэ гүрэнэй туһаламжа үзүүлхэ асуудалаар уржадэр тусхай Сөвөдэй зүблөөн үнгэржэ, мүнөө үедэ ашаглагдаагүй үйлэдбэрийн талмайнуудые бага бизнестэ урьһаламжаар дамжуулха гэхэн шиидхэбэри абтаба.

Николай НАМСАРАЕВ.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын албан мэдээсэнэ:

МИНИСТР АСУУДАЛНУУДА ХАРИУСАБА

Кабанскын аймагай Ехэ-Худара нотагта ажаһуугшадтай суглаан хаяхан боложо, Бурядай Президент А.В.Потапов тэрээндэ хабаадаһан байгаа.

А ж а һ у у д а л д а м н а й тохёолдоһон шухала асуудалнуудта аймагай захиргаан муртэй анхаралаа хандуулнагүй гэжэ үгэ хэлэгшэд тэмдэглэбэ.

Президентын даалгаваряар республикын ажалай болон социальна хүгжэлтын министр С.Г.Ефимов энэ тосхондо ажаһуугшадтай уулзалга хэжэ, бюджетнэ халбариин хүдэлмэрилэгшэдэй, пенсионернүүдэй, эрэмдэг хүнүүдэй, нийтын эмхинүүдэй түлөөлэгшэдэй асуудалнуудта тобшо тодорхой харюу гөө. Хүдөөгэй захиргаанай толгойлогшо В.Г.Лобанов, Кабанскын аймагай ажалай болон социальна хүгжэлтын хүтэлбэрийн дарга А.В.Пермяков, Ажалай министерствын гол таһагуудай дарганар улад зонтой уулзалгада хабаадалсаһан байгаа.

Ажалай министерствын үдэрнүүд бусад аймагуудта үнгэргэгдэжэ, эрхэтэдэй хуудал байдалай асуудалнуудта харюу үгэхэ юм.

«2003 ОНОЙ БУРЯДАЙ ЭРХИМ 10 ЭД БАРААН»

Эсэгэ оронойнгоо промышленностиин туйлалтануудые нэбтэрүүлхэ, эрхим шанартай эдлэл хэрэгсэлнүүдые үйлэдбэрилгэдэ туһалха зорилготойгоор Бурядай Правительство, «России Стандартизацияци», метрологийн ба сертификациин Бурядай түб» гэжэ Федеральна гүрэнэй хүтэлбэри «2003 оной Бурядай эрхим 10 эд бараан» гэхэн конкурс соноскобо.

«Бурядай эрхим 10 эд бараан» гэхэн 2002 ондо үнгэргэгдэһэн конкурсдо 28 предприятия хабаадажа, 44 эдлэл хэрэгсэлнүүд, хангалганууд дурадхагдаһан байгаа. Эдэз хоолой зүйлнүүдээр «Амта» гэжэ ЗАО, «Аква» гэжэ туршалгын цех, «Бурятмясопром» гэжэ ОАО, «Велес» гэхэн компани конкурсдо шалгаржа, лауреадууд болоо һэн. Промышленна эд бараанай талаар «Нарин сэмбын мануфактура» гэжэ ЗАО, В.Ю.Алсаевай хубийн предприятия, «Сагаан хун

шубуун» гэжэ ЗАО түрүү хуури эзэлһэн байгаа. Хангалгануудые үзүүлэлгын талаар «Мобилтелеком» гэжэ ОАО илажа гараһан юм.

Эдэ бүхы предприятинууд рекламн талаар ехэ дэмжэлгэ абahan байгаа. Эдэ бараа үйлэдбэрилдэг олохон предприятинууд түрүүшынхэе хабаадаа һэн. Иимэ телефоннуудаар хонходожо, тайлбари абажа болоно: 41-06-59, 41-11-22. Мэдүүлгэнүүд болон шухала саарһа дансануудаа 2003 оной апрелиин 15 болотор эльгээжэ болоно.

ТУҮАЛАМЖА ҮЗҮҮЛЭГДЭХЭ

2003 ондо Мухар-Шэбэрэй аймагай хүн зоной хуудал байдалда туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлхэ түрүүшын ээлжээнэй хэмжээнүүдэй программа баталагдаа.

Ядуу тулмоур байдалтай, олон үхибүүдтэй эрхэтэдтэ, ганса бэе эхэнэрнүүдтэ, мүн харууһагүй үхибүүдтэ, дайнда хабаадагшадта, эрэмдэг хүнүүдтэ, дайнда нүхэрөө алдаһан бэлбэһэн эхэнэрнүүдтэ туһа хүргэгдэхэ байна. Аймагай сөвөдэй депутадуудай яшвариин сессии дээрэ баталан абahan программын үндэһөөр 612 мянган түхэригэй туһаламжа үзүүлэгдэхэ. Энээнэй 350 мянган түхэригын үхибүүдэй зунай амаралтада, багашуулай бэеые элүүржүүлгэдэ гаргашалагдаха 138,6 мянган түхэригын хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ үгтэхөөр хараалагдаана.

ЭД ХЭРЭГЛЭЛГЫН КООПЕРАЦИИЕ

НЭРГЭЭЛГЭ

Һүүлэй жэлнүүдтэ заха холын ба бага хууриин тосхонуудта худалдаа наймаанай газар үсөөлэгдэнхэй. Гэбэшье хүдөө нотагуудта ажаһуугшад гар үзүүрэй эдлэл хэрэгсэлнүүдые худалдажа абахые ехэтэ хүсэдэг гээшэ. Ушар нимэһээ Мухар-Шэбэрэй сельпогой хүдэлмэриин нэргээлгэ зоной сэдхэл ханааба.

Сельпогой правленийин түрүүлэгшэ Ю.А.Полянскийн хэлэһэнэй ёһоор, хүдөөгэй айлуудһаа хүдөө ажахын продукция бэлдэхэ хүдэлмэри шухала удаа шанартай байна. Гадна алим жэмэсүүдые, нархяг болон бэшэшье эдэз хоолой зүйлнүүдые суглуулжа хурялга ехэ аштай туһатай юм.

Мүнөө Хуушан болон Шэнэ-Заганда хүдөөгэй 2 наймаан нээгдэе. һаяар Мухар-Шэбэр болон Хара-Шэбэр нотагуудта наймаанууд хүдэлжэ эхилхэ. Шаралдай болон Суулгын пайцигуудай үүсхэлээр эдэ тосхонуудта ажаһуугшад

өөһэдынгөө хубинуудтай, наймаануудтагай Мухар-Шэбэрэй сельпогой бүридэлдэ орохо байна.

НАРАН УЛАСАЙ ОРОНҺОО АЙЛШАД БУУБА

Японой Элүүрье хамгаалгын министерствын департаментнуудтай нэгэний түлөөлэгшэд айлшаар Хориин аймагта ербэ.

Глендэ абтажа, һаһа бараһан хүнүүдэй хүүрэй ямар байһыень хараха зорилготойгоор Наран уласай ороной делегаци ерһэн байгаа. Дайнай һүүлээр япон бүлэг солдадууд модо бэлэдхэлгын хүдэлмэридэ хабаадуулагдаа һэн. Эдэнэй зарим хубинь гэртээ бусаагүй. Эндэ хүдөөлүүлэгдэһэн хүнүүдэй хүүрнүүдтэ хоринхидай хайнаар ханджа байһанайнь түлөө тэдэнэр аймагай захиргаанай толгойлогшо А.А.Заводскитой уулзахадаа, баяр хүргэбэ.

АЛТА ОЛЗОБОРИЛГИЕ ХҮГЖӨӨНЭ

Захаминай аймагта промышленностие алта олзоборилгодо гол анхаралаа хандуулаа.

Олзоборилгошодой артелиин багсаамжалһанай ёһоор, 2002 ондо 480 килограмм валютна металл угааха ёһотой байгаа. Энэнь урда жэлэйхинээ 49 килограммаар ехэ юм. Теэд дунгүүдые гаргахадань, 515,96 килограмм алтан олзоборилгодоо. Тийгэжэ хараалһан даабаряа үлүүлэн дүүргэжэ, хахад тонноһоо дээшэ үнэтэ металл олзоборилбо гэшээ. Тэдэнэр түсэбөө 107 процентээр дүүргэе.

АГУУ ИЛАЛТЫН 60 ЖЭЛЭЙ ОЙДО

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда илалта аймагтар үнэтэй сэнтэйгээр туйлагдаһан гэшээ. Манай олохон эсэгэнэр, үбгэ эсэгэнэр фронтһоо бусажа ерээгүй һэн. Тэдэнэй дурасхаалые нэрэтэй түрэтэйгөөр, нангинаар сахиха гэшээ мүнөө амиды мэндэ ябагшадтай гол зорилго болоно. Захаминай аймагай Дархинта нотагай 60-70 хүн дайнда хабаадаа һэн. Эдэнэй 30-ниинь түрэл нотагаа бусажа ерээгүй. Дайнай газарта баатарай үхэлөөр унагшадта зориулагдаһан хүшөө түб бууса - Ехэ-Цахир тосхондо бодохоогдонхой.

Тийн мүнөө Захаминай аймагай толгойлогшо В.В.Аюшеевэй үүсхэлээр баатарай үхэлөөр унагшадта зориулагдаһан хүшөө түрэл Дархинта нотагта бодохоодо юм. Дайһаа бусаагүй хүнүүдэй нэрэнүүдые һийлэһэн хүшөө Улаан-Үдын «Теплоприбор» заводто шудхагдаха байна. Тэрэ хүшөө энэ зундаа баярай оршон байдалда нээгдэхэ.

ТОБШО ҺОНИН

Залуушуулай хуралсалай хууринуудай 8-даху уласхоорондын яармаг-харалга Улаан-Үдэдэ хоёр үдэрэй туршада болобо. Тэрэнэй хүдэлмэригэ Бурядай, Эрхүүгэй, Шэтын, Новосибирскын, мүн Монгол, Хитаг оронуудай 50 гаран хуралсалай гуламтанууд хабаадаа.

Бурядай багшанарай училищи колледж болоһоор 10 жэлэйнгээ ойн баяр тэмдэглэбэ. Энэ ушараар эрдэмэй-практическа конференци үнгэргэгдэжэ, холо ойрын айлашадые суглуулаа.

Заншалта ёһоороо хургуулийн үхибүүдэй хабарай амаралтын үедэ болодог гуманитарна предметүүдээр олимпиада үнгэргэгдэбэ. Тус олимпиадада илагшад гээдэ хургуулинуудта шалгалтагүйгөөр хөөрөлдөөнэй гуримаар орохо эрхээ хүртэһэн байна.

Ерээдүй бэлигтэй хүгжэмшэдые элирүүлгын гол зорилготойгоор регион хоорондын «Найдал-2003» гэхэн конкурс Улаан-Үдэдэ болоһон байна. Бурядай, Тывагай, Хакасиин, Красноярскын, Эрхүүгэй, Шэтын 302 хүбүүд,

басагад аккордеон, гитара, фортепиано, баян, скрипкэ, арадай инструментнүүд гээрэ наада харуулжа, эгээл эрхимүүдые элирүүлбэ.

«Багша-2003» гэхэн республиканска заншалта конкурс болобо. Эндэ Улаан-Үдэ хотын 14-гэхи хургуули-гимназиин орог хэлэнэй ба литературын багша Наталья Бетряева түрүүлжэ, гол шанга хүртөө. Энээнһээ гадна эрхим багшада 50 мянган түхэриг барюулагдаа.

Бадма ЯКШЕЕВ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТЫН ШАНДА ХҮРТЭХЫН ТҮЛӨӨ МҮРЫСӨӨН ДҮРЭ БУЛЯАЛДАЛГАДА ДҮЙТЭЙ БАЙГАА

Буряад Республикын Президентын шангуудта хүртэхын түлөө дүрэ буляалдалгын барилдаагаар уласхоорондын мүрысөөн долоодохиё Улаан-Үдэдэ үнгэрһэн амаралтын үдэрнүүдтэ болобо. Эгээл энэ үедэ манай республикын барилдаашад сооһоо Европын чемпиной нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Олег Алексеев наһанайнгаа 50 жэлэй ой тэмдэглээ.

барюулагдаа. Залаар багтахыса сугларһан харагшадые, хибсэ дээрэ гараһан 125 тамиршадые Гүрээпэй залуушуулай хэрэгүүдэй, аяншалгын, физическэ культурын болон спортын талаар хорооной түрүүлэгшэ Семен Мантуров, Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Иннокентий Егоров, Россин Президентын Сибириин федеральна округтохи бүрин эрхэтэ түлөөлэгшын орлогшо Валерий Халанов, Октябрьска районой толгойлогшо Александр Харакшинов гэшэд үнэн зүрхэһөө халуунаар амаршалаа. Олег Алексеевэй амжалта буряадай барилдаанай хүгжэлтэдэ горитой хубита оруулаа гээд үгэ хэлэгшэд тэмдэглээ. Тиэхэдэ Россин габьяата тренерэй хүндэтэ нэрэ зэргэдэ Владислав Бумбошкин хүртөө.

Долоон шэгнүүрэй хэмжүүртэ 1981 онһоо аха бэшэ Монголой, Усть-Ордын, Агын,

50 кг.

10-дахи олимпийскэ халаанай хүүгэдэй спортивна хургуулин (СДЮШОР) Александр Обшолов, Тимур Оширов хоёр гурбадахи хуури эзэлхын тула уулзалгада хабаадажа, хонирхолтой барилдаа харуулаа. Тимур Оширов хүрэл медальда хүртэбэ.

Финалда спортын мастера кандидатууд Булат Батоев, Нима-Гуро Нимаев уулзаа. Түрүүлшээр Булат шүүжэ байтараа, дүрэ ехэтэй Нима-Гуро илагдашаһан байна.

55 кг.

Гурбадахи хуури эзэлхын түлөө уулзалгада спортын мастера кандидат Доржо Цындымеев Виктор Банзаракцаевта шүүгдэжэ байгаад, өөр дээгүүрээ шэдэжэ, Викторые нюрган дээрэнь хэбтүүлжэрхёо һэн.

Финалда спортын мастернууд Бато Дараев Бэлигтэ Балданов хоёр онһоо дүрэтэй уулзалга үнгэрэгбэ. Эндэ Бато Дараев нэгэ бага бэрхэ байжа, түрүү хуури эзэлээ.

60 кг.

10:4 гэхэн тоотойгоор 10-дахи СДЮШОР-ой Евгений Юршин Буряадай гүрэнэй университетэй Жаргал Дагбаевые илажа, гурбадахи хуурида гараа.

Харин финалда Батор Болотов шадамар бэрхээр Баир Санжижаповые үлүү үгтэһэн сагта шэдэжэрхибэ. Тиигэжэ Батор Болотов нэгэдэхи хуури эзэлжэ, чемпиной нэрэ зэргэдэ хүртөө.

66 кг.

2 минута 40 секундын хугасаа соо Монголой барилдааша Батзорик 11 очко абаад, нэгэшье очко Слава Бертаковта үгэнгүй, хүрэл медальда хүртэһэн байна.

Баир Базаров Григорий Кожевниковтэй уулзахадаа, хүнгэнөөр илалта туйлаха гэжэ олон сугларагшад тэмдэглэжэ байгаа һэн. Уулзалгын үедэ Баир Базаров диилдэжэ байһан аад, финалай һүүл багаар очконуудые абажа илажа гараба. Тэрэ хадаа мүрысөөнэй эрхим барилдаашанай нэрэ зэргэдэ хүртөө гээд тэмдэглээ.

74 кг.

Тус шэгнүүртэ Баир Ивахинов гурбадахи хуури эзэлхын түлөө уулзалгада хайн барилдаа харуулжа, Зоригто Цырендоцковые шүүбэ.

Спортын мастер Солбон Юндунов финалай түрүүшын хахадта Вандан Базаровые 3:1 гэхэн тоотойгоор шүүжэ байгаа. Харин хоёрдохи хахадта Вандан Базаров довтолгото барилдаа харуулаад, алтан медальаар шагнагдаа.

Олег Алексеев

шүүжэ шадаһан байна.

120 кг. хүртэтэр

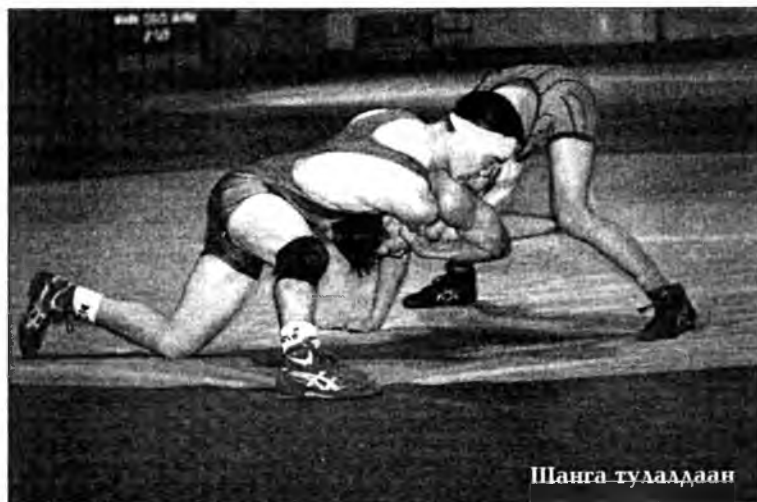
Спортын мастер Матвей Зангеев Александр Лезновто ямаршье арга үгэнгүй, гурбадахи хууриин уулзалгада амжалта туйлаа.

Шагнал барюулгын үедэ

Мүрысөөнэй нээлгын баяр ёһололой үедэ 1979 оной Европын чемпион Олег Алексеевтэ Россин спортын габьяата мастерай үнэмшэлгэ

Эрхүүгэй, Шэтын барилдаашад түрүү хуури эзэлхын түлөө мүрысөө. Уридшалан хэлэбэл, Буряадай зургаан түлөөлэгшэд шалгараа.

Шанга тулалдаан

84 кг.

БГУ-гай хоёр түлөөлэгшэд гурбадахи хуури эзэлхын тула мүрысөөндэ уулзажа, Баир Дашиев хүрэл медаль абаба.

Финалда Ринчин Санжиев спортын мастер Вениамин Гармаевые 4:2 гэхэн тоотойгоор

Монгол барилдаашан Энхтуяа Тувшинтор Этигэл Дарибазаровтай финалда уулзахадаа, яаха аргагүй бэрхэ байжа, алтан медальда хүртөө.

Борис БАЛДАНОВ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ

фото-зурагууд.

КУБОК ДОРЖИ БАНЗАРОВА ОСТАЛСЯ НА РОДНОЙ ЗЕМЛЕ

В конце марта в селе Верхний Ичетуй прошел республиканский турнир по волейболу на кубок первого бурятского ученого Доржи Банзарова.

На XXIII по счету турнире участвовало 18 мужских и 6 женских команд. В первый день соревнования проводились в трех спортивных залах сел Цагатуй, Петропавловка и Верхний Ичетуй. После упорных двухдневных баталий общекомандный Кубок и взрослый валух достался команде СПК «Д. Банзарова».

Среди женских команд I место заняла команда БГСХА, II - СПК «Д. Банзарова», III - Райцентр, IV - Инзагуйская средняя школа. В мужском составе не было равных команде СПК «Д. Банзарова», на втором месте - дырестуйцы, на третьем - студенты Агроколледжа, а четвертое место досталось команде БГСХА.

Лучшими нападающими признаны Э. Доржиев (Агроколледж), Е. Дамчиева (Райцентр). Звания «Лучший игрок» удостоились В. Гармажапов (Д. Банзарова), О. Арнгольд (БГСХА). Лучшими разыгрывающими стали А. Самбуева (Д. Банзарова), Е. Цыренов (Дырестуй).

Специальным призом СПК «Д. Банзарова» награжден молодой перспективный игрок В. Бадмажарова, ученица 9 класса Инзагуйской средней школы.

Организаторы турнира выражают огромную благодарность спонсорам: заместителю председателя Госкомитета по делам молодежи и спорту Е.М. Бумбошкину, начальнику отдела спорта Б.Д. Дашибальжирову, главе райадминистрации Ж.Д. Батуеву, заведующей районо Т.Ч. Будаевой, председателю райспорткомитета Э.Е.

Дамчиеву, председателю СПК «Коммунизм» В.Н. Цырендоржиеву, СПК «Дырестуй» Д.Г. Доржиеву, СПК «Гэгэтуй» Н.Д. Доржиеву, СПК «Д.Банзарова» Б.Р. Ринчинову, руководителю ансамбля «Ая-Ганга» Д.К.Доржиевой и зав. столовой Х.Б. Аюшеевой.

Также параллельно прошел V турнир по шахпонгу, посвященный памяти Д. Банзарова. Из 15 участников лучшим стал Сергей Дамдинович Цырендоржиев. Он является трехкратным чемпионом РБ по шахпонгу. На втором месте - чемпион Сибири по шахпонгу Тумэн Дугаржапович Цыренов. Третье место досталось заместителю прокурора Жидинского района Элбэк-Доржи Энхэ-Булатовичу Цыдыпову.

Б. НАДЦАЛОВА.

Шатар

«САГААН ТЭРГЭ»

Мэнэ хаяхан Буряад Республикын түрүү хуури эзэлхын түлөө «Сагаан тэргэ» гэхэн шатар наадан үнгэрбэ.

Хүдөөгэй юһэн, хотын зургаан команда хабаадаһан байна. Энэ наада гушан табан жэлэй саада тээ СССР гүрэнэй абарга шатаршад эхилһэн түүхэтэй. Манай республикада арбан жэлэй үнгэрһэн хойно «Сагаан тэргэ» мүнцэлһэн байна. Эндэ манай областной комсомолой эмхин туһа тон ехэ. СССР гүрэнэй хосорхоһоо хойшо шатар нааданай шанар муудажа, зарим тээ мүрысөөн үгы хэгдэһэн. Харин манай республикада Залуушуулай хэрэгүүдэй талаар аяншалгын, физическэ культурын болон спортын хороон орхингүй жэл бүри энэ мүрысөөе ябууддаг юм.

Мүнөө жэл хүдөөһөө олон команданууд ерэхэн байна. Үнгэрэгшэ жэлэй чемпион - 14-дэхи гимназиин команда 29 очко абажа, чемпиной нэрэ зэргэдэ дахиад хүртэһыень тэмдэглэмээр. Хоёрдохи хуурида Улаан-Үдын 25-дахи хургуулинхид гараа, гурбадахида - 1-дэхи хургуулин шатаршад гээд, онсолое.

Хүдөөгэй шатаршад дунда Барханай шатаршад түрүүлээ, хоёрдохи - хилганынхид, гурбадахи - хэжэнгынхид.

А.ГАРМАЕВА.

Буряадай геологийн 50 жэлэй ойдо

ХЭБТЭШЫН АБДАР ХҮШӨӨТЭЙ ГҮ?..

Тэгшэ табин жэлэй урда Буряадай геологийн албан ажал ябуулжа эхилэн түүхэтэй. Тэрэнэй урда Эрхүүгэй геологоуправленид мэдэлтэй саг зуурын үсөөхэн экспедицинууд манай республикын дайда газарай ашагта малтамалнуудыг бэдэрдэг байһан.

Харин табяад онуудай эхинһээ СССР гүрэнэй зүүн хизаарнуудыг хүгжөөхэ зорилготойгоор янза бүриин шэглэлтэй промышленностиин үндэһэ нуури табигдажа эхилээ бэлэй. Үйлэдбэринүүдтэнь онсо хэрэгтэй ашагта малтамалнуудай нөөсэ обёорхонь шухалын шухала болоо ха юм.

Ушар тиимэнһээ тэрэ үедэ республикыг толгойложо байһан А.У. Хахалов, мүн мэдээжэ манай геологууд В.Н.Силаков, Б.М.Зубарев, В.Е.Рябченко болон бусад РСФСР-эй Главгеологи гэхэн захиргаанда Буряадай өөрын геологоуправлени байгуулха дурадхалтайгаар хандаа һэн.

Тиигэжэ 1957 оной декабрь нарада тэрэ захиргаанай тусхай тогтоолоор управлени байгуулагдаа бэлэй.

Уданшьегүй шэнэ геологоуправлени удаан болзорто хүдэлжэ байха Ахын, Зэдын, Хойто-Байгалай, Багдаринай, Сэлэнгын, Үдэ - Витимэй экспедицинуудыг бии болгоһон байна. Тус бүридэлүүд бэе бээ даанхай, тусхай түхээрэлгэнүүдээр, онһон аппаратуудаар, харгын ябадалай болон газар үрэмдэлгын техникээр хүсэд

зэбсэгжэгдээ бэлэй. Имагтал тэрэ үедэ манай дайдын нюужа байһан ашагта малтамалнуудай баялигууд обёорогдожо эхилээ һэн.

Жараад, далаад онуудта геологууд илангаяа ехэ ажал ябуулһан байна. Имагтал эдэ жэлнүүдтэ Яруунада флюорит, Ахада, хойто аймагуудта алта, бусад газарнуудта берилл, молибден, уран, туулган, цинк, Түгнын талада эрхим шанартай шулуун нүүрһэн олодо һэн. Олоһон баялигууд нөөсынгөө хэмжээгээр промышленна ашагалгын удхатай.

Геологуудай ашаар Түгнын нүүрһэн богони болзорто ашаглагдажа эхилээ ха юм. Мүн Ирокиндын, Зүүн-Холбооной алтанай хэбтэшэ, Молодежная гэхэн

Апрелин 6 - Геологой үдэр

уурхайн хомор элементүүдэй баялиг ашаглагдана.

Зүгөөр молибден, берилл, туулган, цинк, уран гэхэ мэтэ малтамалнуудай хэбтэшэнүүд гүйсэд шэнжэлэгдэһэншье наа, тэдэниие ашаглаха хүсэн хүртэнгүй. Манай гүрэншье, харин оронуудай инвесторнуудшье манай баялигаар ехэтэ һонирхоногүй. Харин республика өөрынгөө хүсөөр эдэ баялигуудаа ашаглажа шадахагүй байна.

Буряад дайдын агууехэ баялиг дэмы хэбтэнэ гээшэ.

Буряадай геологийн управлени дүшөөд жэлэй туршада хизаар оронойнгоо баялигыг элирүүлхын талаар, нөөсын сэгнэхын талаар, ашагалгада дамжуулжа үгэхэ хэрэгтэ гайтай ехэ ажал ябуулаа гэхэдэ, алдуу болохогүй. Управлениин бүридэлдэ хүдэлжэ байһан олон үеын геологуудай, инженерүүдэй, юрын хүдэлмэришэдэй үүргэ угаа ехэ.

Тэрэ совет засагай үедэ управленидэ бүхыдөө зургаан мянгаад хүн ажаллажа

байгаа.

Харин мүнөө тусхайта управлени гэхэн бүридэл үгы болошонхой, мүн олонхи экспедицинууд усадхагданхай. Дүй дүршэлтэй, эрхим мэргэжэлтэй геологууд ажалгүй байха юм. Геологийн шэглэлээр мүнөө оройдоо 600 гаран хүн хүдэлнэ. Гэбэшье тэдэней олонхын хадаа урда жэлнүүдэй бэдэрэлгын зүйлнүүдыг шэнжэлнэ. Харин шэнэ бэдэрэлгын экспедицинууд эмхидхэгдэхээ болонхой. Хаа-яхан лэ алта олзоборилдог артельнүүдэй тусхай захилаар үсөөхэн мэргэжэлтэд бэдэрэлгын ажалда хабаадалсана. Зүгөөр промышленна удхатай үргэн дэлсэтэй шэнжэлэлгын хүдэлмэри ябуулагданагүй.

Буряад орон ашагта малтамалнуудаар баян даа. Хүрһэн дорохи хэбтэшын ехэнхи хубинь шэнжэлэгдээгүй байна гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Саашадаа ямар саг болоо юм, манай баялигуудта горидохо саг ерэхэ юм гү гэжэ ханахадаа, Буряадай геологийн управлениин алтан ханыг дурсаха ёһотойбди. Үнэхөөрөөшье, алтан саг байһан байна.

Дэлхэйн бүхы гүрэнүүдтэ геологийн хэрэг гүрэнэй туһаламжаар хүгжэдэг. Харин манай гүрэндэ иимэ гурим эбдэгдэнхэй. Энэ үедэ засаг түрын зүгһөө геологийн халбарыда анхарал хандуулагданагүй.

Николай НАМСАРАЕВ.

«МАКБУРАЙ» ШЭНЭ ЗҮЙЛ

1998 ондо гэхэ гү, али эгсэ табан жэлэй урда «Макбур» гэхэн бэшэгтэй гоё найхан саарһан соо багса-лагданхай макарон дэлгүүртэ гараһаар лэ олоной гура эзэлэ һэмнай. «Манай эндэ

иимэ амтатай юумэ хэдэг болоо ха юм» гэжэ гайхалсаа бэлэйбди.

«Макбур» түрүүшын жэлһээ ганса республикада бэшэ, мүн Зүүн Сибириин, Алас-Дурнын, Монголой дэлгүүртэ эрилтэтэй болоо һэн. «Россин 100 эрхим эд бараан» гэхэн конкурсо түрүү нуури эзэлжэ, гүрэнэй баруун зүгтэшье мэдээжэ болоод, манай макарон ехээр хэрэглэгдэдэг болонхой.

Жэл бүри энэ үйлэдбэригэ шэнэ түхэлэй зүйлнүүг гаргагдана. Швейцарига бүтээгдэһэн онһон түхээрэлгэнүүдээр зэбсэгжэнхэй цехүүг арбааг сортын янза

бүриин түхэлтэй зүйлнүүдыг үйлэдбэрлэнэ. Байкальскхотогдо панхаруутанан хуушан цех мэдэлдээ абааг, һальбэн шэнэлжэ, мүнөө үеын технологи нэбтэрүүлээд, Байгалай тунгалаг арюун уһа хэрэглэжэ, эрхим шанартай макарон хэдэг болобо.

Харин түрэл Улаан-Үгэдөө хаяхана «Макбур» шэнэ цех нээбэ. Энэ цех соо мүн лэ Швейцариин онһон техникэ тогхожо, ута хэмжүүрэй макарон, спагетти гаргадаг болобо. Индэ сүүдхэ бүри 100 тонно продукция үйлэдбэрлэгдэжэ байха.

- Манай техникэ найдамтайгаар хүдэлхэ, - гэжэ хари гүрэнэй фирмын түлөөлэгшэ Оливер Кюнг хэлэнэ.

Апрель нарада цехэй хоёрдохи ээлжээн хүдэлгэгдэжэ эхилхэнь. Индэ «тиольпан», «гирлянда», «шубуунай үдэн» гэхэ мэтэ уран нугалбаритай гэжэ хэмжээнэй зүйлнүүг «гархалагдана».

Николай НАМСАРАЕВ.

ДЕЛОВОЙ ПОДАРОК для БУХГАЛТЕРА

**ДЕЛОВОЕ CD-ИЗДАНИЕ
(выпуск 5) БЕСПЛАТНО**

ПРАВОВАЯ ИНФОРМАЦИЯ И КОММЕНТАРИИ ЭКСПЕРТОВ
на вашем компьютере
из профессиональных юридических систем КОДЕКС

- БУХГАЛТЕРИЯ ОТ «А» ДО «Я»
- НАЛОГОВАЯ ОТЧЕТНОСТЬ В 2003 ГОДУ
- «УПРОЩЕНКА» И ДРУГИЕ СПЕЦИАЛЬНЫЕ НАЛОГОВЫЕ РЕЖИМЫ
- ВСЕ УНИФИЦИРОВАННЫЕ ФОРМЫ ПЕРВИЧНЫХ УЧЕТНЫХ ДОКУМЕНТОВ
- НАИБОЛЕЕ ВАЖНЫЕ ДОКУМЕНТЫ (Налоговый кодекс, Закон о бухгалтерском учете и т.д.)
- ПРЕДСТАВЛЯЕМ ИНФОРМАЦИОННО-СУБСТИТУ «ПОМОЩНИК БУХГАЛТЕРА БЮДЖЕТНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ»

КАК ПОЛУЧИТЬ CD-ИЗДАНИЕ?

ПОЗВОНИ В КОДЕКС®

23-11-66

000 "БНК-ПЛЮС"

P.S. Каждому получившему CD-издание при приобретении с 01.04.03 по 31.05.03 информационно-правовых систем

КОДЕКС®

Скидка 25%

Декоративная отделка каминов (нефрит, мрамор, яшма). Тел.: 21-80-52.

салон офисной мебели

Витра

кабинеты для руководителя и персонала

Всегда на складе в г. Улан-Удэ, ул. Лимонова, 77, тел./факс: 44-29-09.

Доставка

Сборка

Компьютерная
расстановка

www.vitra.tomsk.ru

**Министерство культуры Республики Бурятия
 70 лет ГБТД им. Х. Намсараева
 Репертуар на АПРЕЛЬ**

2, среда	18.00	КОНЦЕРТ оркестра бурятских народных инструментов БГТРК им. Чингиза Павлова Премьера Г. БАШКУЕВ
10, четверг	18.00	ЗУУН ЖЭЛНҮҮДЭЙ УУЛЗУУР ДЭЭРЭ НА СТЫКЕ ВЕКОВ Флорид БУЛЯКОВ
11, пятница	18.00	Хүгшэд хадамда гаран алдаба Выходили бабки замуж... комедия
12, суббота	15.00	БЕНЕФИС засл. арт. РБ, лауреата Международного конкурса юмористов в г. Улан-Батор Л. ЦЫДЫПОВОЙ СЭНГҮН ЭРДЭНЭ (Монголия)
13, воскресенье	15.00	Хойто наһандаа уулзахабди Встретимся в той жизни драма
16, среда	18.00	Уянга дүүрэн дулаахан мурнууд Поэзия души, наполненная теплотой Творческий вечер артистки СУРАНЗАН ЖАРГАЛОВОЙ
17, четверг	18.00	СОБАКА МОЕЙ ЛЮБОВНИЦЫ Спектакль идет на русском языке комедия Премьера А.П. ЧЕХОВ
18, 30, пятница, среда	18.00	В главных ролях: нар. арт. РФ Л. Егорова, М. Елбонов комедия ЧАЙКА
19, суббота	18.00	ШҮДХЭРТЭЙ СҮНДҮҮГ ЧЕРТ В СУНДУКЕ комедия Булат ГАВРИЛОВ
20, воскресенье	18.00	ЧИНГИСХАН В главных ролях: нар. арт. РФ Г. Бутуханов, М. Елбонов спектакль-медитация
26, 27, суббота, воскресенье	18.00	Премьера Д. СУЛЬТИМОВ АМИДЫ ЗУЛА ЖИВАЯ СВЕЧА (По мотивам устного народного творчества) Эксцентричная комедия

Главный режиссер - заслуженный артист РБ, лауреат Государственных премий РБ Ц.БАЛЬЖАНОВ.
 Билеты продаются в кассах театра с 12.00 до 18.30 ч.
 (Проезд трамваем и автобусом до остановки «Рынок»)
 Справки по тел.: 22-25-37.

**Хуулита эрхэнүүдэй асуудал
 ХҮДЭЛСЭГҮЙ
 ЭД ЗӨӨРИ БҮРИДХЭЛДЭ
 АБАХА ТУХАЙ**

Дэлгүүрэй оршон байдалда орожо байһан үед гүрэнэй болон нютагай захиралтын үйлэбэринүүд приватизаци гараһан гэжэ уншагшадта мэдээжэ, тингэжэ олон тоото хуулин эрхэтэ нюур байгуулан (юридические лица) эмхинүүд бии болоо. Тийхэдэ нимэ үйлэбэринүүдэй баланс дээрэн байһан байшан, склад, гараж, бааза гэхэ мэтэ зөөринь бүридхэлдэ абтаагүй байдаг.

Эдэ эмхинүүдэй байра байдальнь ашаглалга хэрэглэлдэ үгтэһэн, үгыгэбэл, хубин зөөри болгогдоһон байха. Гүрэнэй баримтата үнэмшэлгэ абахын түлөө байшан зөөрингөө оршодог газараа бүридхэлдэ абаха шухала. Газарай кодексын хүсэндөө ороһоор хуулита дансануудай актууды бэлдэхэ шэнэ шата эхилээ. Эрхэтэдэй болон юридическэ нюурнуудай газар болзоргүйгөөр ашаглалгада үгтэһэн байгаа хаань, тэрэниие өөрөө мэдээд зонхилхо аргагүйт.

Гүрэнэй бүридхэлдэ абахын тула саарһа дансанууднай хуулин ёһоор зохёогдожо табигданхай, хамаг эрилтэнүүдтэнь тааралдаха ёһотой.

Шэнэ, али дахинаа бии болоһон байра байшангууды бүридхэлдэ абахын түлөө энэниие баталһан документ хэрэгтэй. Хуулита (юридическэ) нюурнууд «Центр правового обеспечения сделок с недвижимостью РБ» хандажа, тухатай зүбшэл заабари абатнай дамжаггүй. Энэ түбэй мэргэжэлтэд бүхы документнүүдэй пакет эхинһээн эсэ болотор бэлдэхэ эрхэтэйшье, арга шадабаритайшье.

Гэр байрын талаар хуулита эрхэнүүдэй асуудалаар зүбшэл заабари абаха хүсэлтэй эрхэтэдэ хаягынь дуулга:

Центр правового обеспечения сделок с недвижимостью РБ. г.Улан-Удэ, Бульвар К.Маркса 14 «а», 7, 9 кабинеты. Телефон: 23-20-66.

**Анна ЦЫДЕНЖАПОВА,
 түбэй юрист.**

ЭДИР ШЭНЖЭЛЭШЭД МУРЫСӨӨ

«Шаг в будущее» гэхэн заншалта 5-дахи республиканска эдир эрдэм-шэнжэлэгшэдэй конференци Улаан-Удын 40-дэхи хургуулида үнгэрбэ.

Республикын аймагуудай болон хотын хургуулинуудһаа хамтадаа 465 үхибүүн конференцидэ хабаадаа юм. Мүн Монгол ороной Батдалайн Билгуун гэжэ нэрэтэй басаган хабаадалсаба.

- Би эндэ бэрхэ-бэрхэ хүбүүд, басагадаар мурысэхэндөө ехэ баяртай байнаб, - гэжэ тэрэхэлээ.

Түрүүшын үдэр Бурядай мэдээжэ эрдэмтэдтэй уулзалганууд үнгэржэ, зоной үзэмжэдэ шэнжэлгын хүдэлмэринүүд табигдаа юм. Хориин аймагай хургуулинуудай үмэнзһөө табигдаһан үзэсхэлэн зондо найшаагдаа. Хотгыньше 49-дэхи хургуулин эдир шэнжэлэгшэдэй бүтээнүүд, суглуулбаринууд тус үзэсхэлэниие шэмэглэһэн байна.

Удаадахи хоёр хоногой турша соо элдэб янзын конкурснууд, олимпиаданууд үнгэргэгдөө. Конференцидэ хабаадагшад 33 таһагта хубааржа, эдэбхитэйгээр ажалаа.

Эрилтэ ехэтэй жюрин нагшуураар хабаадагшад дундаһаа дүрбэн эдир шэнжэлэгшэд үндэр сэгнэлтэнүүдтэ хүртөө. Эдэ илалта туйлагшад нэрэнүүд: **Наталья Телятникова**, Улаан-Удын 49-дэхи хургуулин хурагша, алгебраар 1-дэхи хуури эзэлээ.

Дмитрий Александров, Улаан-Удын 29-дэхи хургуулин хурагша, алгебраар 2-дохи хуури эзэлээ.

Сергей Дыльков, 49-дэхи хургуулин хурагша, химээр 2-дохи хуури эзэлээ.

Владимир Жапов, лингвистическэ 3-дахи гимназийн хурагша, түүхын предметээр 2-дохи хуурида гараа.

Химиин, түүхын шгэлээр «эрхим» гэхэн сэгнэлтэнүүдтэ хоншье хүртөөгүй. Шангай хуруинууды езэлэгшэд диплом ба мүнгэн бэлэгүүдээр шагнагдаа. Эрхимлэн гараһан бэшэшье бэрхэ-бэрхэ 102 хабаадагшадта гарай бэлэгүүд барюулагдаа.

Буряад Республикын тааралдуулгын (координационно) түб, Бурядай региональна интернет-хуралсалай Федераци, Гүрэнэй Залуушуулай хэрэгүүдэй, аяншалгын, физическэ культурын ба спортын талаар хороон тус хэмжээ үнгэргөө. **Янжам ЖАПОВА.**

УРИДШАЛАН НЭРГҮЛХЭ ХЭРЭГТЭЙ

Мартын 24-нэй үдэрые Туберкулезтой тэмсэлгын бүхэ-дэлхэйн үдэр гээд Элүүрые хамгаалгын бүхэдэлхэйн эмхи соносхоһон гээшэ. Илангаяа һүүлэй жэлүүдтэ манай ороной арад зоной байдал, хуудалай муудажэ эхилхэдэ, туберкулез үбшэн ехээр һүжэрһэн байна. Ушар нимэһээ энэ үбшэнтэй эрид шууд тэмсэхын тула республикымнай Элүүрые хамгаалгын эмхинүүдтэй хамта Улаан Хэрээһнэй бүлгэм саг үргэлжэ ойлгууламжын, эмхидхэлэй болон аргалаалгын хэмжээнүүдэ саг дары абажа, уушханай ханяадаар үбдэһэн хүнүүдэй тоо нилээд доошолуулан гээшэ.

«Россин Улаан Хэрээһнэ СПИД-тэй, туберкулезтой эрид тэмсэлгэ» гэхэн программа манай республикын бүлгэм Россин 11 регионтой эдэбхитэйгээр хабаадана. Энэ программын ёһоор туберкулезээр үбдэһэн хүнүүд социальна туһаламжа - найн шанартай хоол үдэрэй нэгэ дахин барихаһаа гадна, эдэе хоолой, эм домой болон нэргылэлгын тусхай зүйлнүүдээр хангагдана. «Үбшэнтэниие зүбөөр харууһалга» гэхэн Россин-Американ программын ёһоор манай бүлгэмэй медицинын хүдэлмэрилэгшэд үбшэнтэнией ямар аргаламжы хинан шалгахаһаа гадна, түрэлхидэйн дунда санитарно-нэргылэмжын хүдэлмэри эршэмтэйгээр ябуулан.

Холын хараатай энэ программые амжалтатайгаар бэелүүлгэдэ медсестранууд хүдэлмэрилэгшэд: Улаан-Удэ хотын Загорск псбологй медикосоциальна туһаламжын таһагай Г.П.Кулешова, Гусиноозерск хотын С.К.Мекшонкова, Хяагта хотын Г.З.Гендунова болон бусад болоно. Ажалдаа оролдосотойгоор хандадаг эдэ нүхэдэй оролдоогоор найн үрэ дүнгүүд туйлагдана гээд онсолхо хэрэгтэй. Хэрбээ энэ программа бэелүүлгын урда тээ тубер-

кулезээр үбдэһэн хүнүүд олон байһан һаа, 2002 оной дүнгөөр халдабарита энэ үбшэн үзэгдөөгүй шахуу байха юм. Манай Улаан Хэрээһнэй бүлгэмэй медсестранууд үбшэнтэнией ямар нэгэ шалтагаанһаа эдээлхээ эрээгүй һаань, гэртэнь ошожо аргаламжа эмхидхэнэ. Юуб гэхэдэ, аргаламжы таһалдуулахдаа, хүсөөдөөр эмшэлхэнь тон хүшэр гэхэ гү, али эм домдоо диилдэшгүй болодог юм.

Улаан Хэрээһнэй республикын бүлгэм санитарно-гэгээрүүлгын хүдэлмэри мэдээжэ драматург Г.Башкуевта «Воздушный поцелуй» гэжэ зүжэг захижа бэшүүлээд, тэрэнээ Х.Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрта табиулаад, республикынгаа хотонуудта олон аймагуудаар харуулан юм.

Манай бүлгэмэй мэргэжэлтэд болон эдэбхитэд республикын аймагуудай хургуулинуудта туберкулез үбшэн тухай, мүн тэрэһнээ яжа нэргылхэб гэхэн асуудалуудаар элдэб хөөрлөөнүүдэ үнгэргэхэһөө гадна уржа ябаа залуу үетэнэй дунда зурагай, сочиненинүүдэй харалганууды эмхидхэжэ, дүнгүүдынь тодорхойлно.

Эдэ харалгануудта түрүүлһэн залуу бэлигтэнэй зурагууд, сочиненинүүд шэлэгдэн абтажа, ном болгодоо. Энэ номой гаргашын зарим хубиие Эрдэм хуралсалай министерство түлээ, манда ехэ туһа хүргэбэ.

Манай хүдэлмэрилэгшэд туберкулез үбшэнэй дэлгэрэлгэтэй эрид шууд тэмсэхэ хүдэлмэриие зоной дунда үргэнөөр ябуулахаһаа гадна, тэрэнэй дунда ойлгууламжын, нэргылэмжын хэрэгүүдые эмхидхэнэ.

**В.РИНЧИНОВА,
 Туберкулез болон СПИД-тэй тэмсэхэ РОКС-ын программнуудай талаар социальна менеджер.**

«Жэгтэй ушарал болоһон юм» гэхэн конкурсдо

ҮБШЭНЭЙ АДА

Өөртэйнь тохёолдоһон таабарита һонин ушар тухай минии нагаса эжы хоол хөөрэдэг юм хэн.

Һаял колхозуудай бии болоһон үе байгаа. Нагаса баабайтан Мойһото гэжэ үбэлжөөнэй газарта малда байгаа. Бэлшээрһинээ бусаһан малдаа голоомотой холиһон үбһэ үрижэ үгөөд, «халуу оруулан» бээрээ газархануураа шалаагаа гарган, хибэдэһэн хибэхыень халта орхидог хэн.

Хабар боложо, үдэр утахан болоод байгаа. Хашаадаа малайнгаа орохын урдахана, залуу мал бургааһа руу орожо, гурихануудта зуулгана аа гү, тийгээ һаань, тогтоохо һанаатай, нагаса эжы гэрһээ гараад, хашаагай араар ошохо ха. Боро хараан болоодүй, хамаг юумэн элээр харагдажа байгаа.

Хашаагай баруун-хойто булан туһаа эхэнэр зогсоно. Хажуудань үхибүүн ябан һуунхай. «Рэгээмаа басагаа дахуулаад, мал захидахаяа гараа

ха юм», - гэжэ һанаад, нагаса эжы тэдээн тээшэ гэшхэлбэ. Үхибүүниинь һууһан, тэрэ эхэнэрын нэгэл ондоогоор, гажа буруугаар харагдаад, нагаса эжын тархийн оройһоо эхилжэ, нюргарнь хүйтэ даагаад, түргэн эрбелдэжэ, гэр тээшэ гэшхэлбэ. Гэртээ ойртоод ябахадаа, гэдэргээ харахадань, үнөөхи хоёрын өдөө урга ургаһаар, хургаар шэнги утанууд болоод, хашаагай булан руу шэнгээд, үгы болошобо...

Тэрэнэй һүүлээр нагаса эжы удаан саг соо үбшэлһэн юм. Эгэтын дасанһаа ехэ ламые залажа, хэдэн дахин жагтылуулаад, арай гэжэ эдэгһэн байдаг.

- Үбшэнэй ада тингэжэ харагдаһан байгаа, - гэжэ нагаса эжы хэлэдэг бэлэй.

Ц.ЦЫРЕНОВА.

Буряад Республикын 80 жэлэй ойе угтуулан

ДЭРЭЭН ДЭЛБЭРЖЭ БАЙГ СОЛООРОО!

(Түгэсхэл. Эхиниш мартын 20-ной дугаарта).

Ажалай Улаан тугай орденто эвенк малшан С.Б.Степанова

ЭХЭ БАЙГААЛИТАЙ ЭНХЭ ХОЛБООТОЙ

Уланхаан Хурамханай аймагай эгээ хойто нотаг болоно. Баргажан минии нотаг огторгой харбаһан байсануудаар, нодэ харгама мундугануудаар хүрээлэгдэнхэй. Түрүүшынхиеэ ииш ерэнэ зоние үзэсхэлэн энэ байгаали ехэтэ һонирхуулдаг. Хадын хүтэлнүүдэй дунда Боолон-Түмэрэй гурбан ехэ нуурнууд

Бурядай АССР-эй Верховно Советэй депутат ябаһан малшан М.М.Цыренова

оршодог. Эндэһээ Баргажан мүрэн эхисэ абажа, 420 километрэй зай гаталжа, Байгал далайда шудхадаг. Энэ мүрэнэй уһан алдартуурай 10 процент эзэлнэ. Баргажан мүрэнэ Жэргэ, Улгана, Хуллаг, Шэбэрсэ, Алла горхонууд хүүен урдан орожо, бүришье ехэ уһатай болгоно.

Байгал далайн сэбэр уһан Баргажан мүрэнһөө дулдыдана гэжэ бү мартаг! Байгал далайн, Баргажан мүрэнэй эрьээр ажаһуудаг бидэнэр омогорхохо эрхэтэйбди, мүн тусгаар харюусалгатайбди. Байгалда шудхадаг Баргажан мүрэнэй арюун урасхалда юунышье наалта болоногүй гэжэ ханахаар юм.

Тезд энэмнай бодото дээрээ тиимэ бэшэл!

Жэшээлхэдэ Джиргэһээ эхилээд, Шэбэрсэ хүрэтэр Баргажан мүрэнэй эрьээр Уланхаанай эвенкнүүдэй сомоной ажалшадай олон тоото үбэлжөөнүүд, нажарзаанууд түхээрэгдэнхэй. Эндэ малшад, хонишод үбэлдөө Баргажан мүрэн дээрэ малаа уһалхаяа соолгонуудые түхээрэдэг. Иимэ соолгонууд саашаада бүришье олон болохоор хараалагдана. Юуб гэхэдэ, урда жэлнүүдтэ колхоз совхозуудай үедэ фермэ отаранууд худагуудтай байдаг һаа, тэрэн мүнөө эбдэржэ халашаһан, заһаха, һэльбэхэ гэхэдэ, мүнгэн байхагүй. Тиимэһээ соолгонуудые арюун сэбэр байлгаха тон шухала. Соолгонуудай захидахи малай шабаһа сэбэрлэхэ хүн бүхэнэй уялга, болоно. Энэ хэрэгтэ мүнгэн хэрэгтэй бэшэ. Хабартаа нуга, сабшалангуудаар хагда галдаха заншалнууд үзэгдэнэ. Энэ тон буруу хэрэг. Хагда галдаһаа ой тайгада түймэр ушарна бшуу. Баргажан мүрэнөө сэбэр байлгахадаа, бидэ Байгал далайгаа аршалнабди гэжэ ойлгохо, мэдэхэ ёһотойбди. Энэмнай үри хүүгэдэймнай хуби заяан, ерээдүйн ажабайдалай жама ёһо болоно бшуу.

Манай нотагай хоёрдохи томо мүрэн Улгана болоно. Улгана Баргажанай хадануудые һэтэ сохижо, Улганын - Аманай харьдагай энгэрһээ урдажа, Баргажан мүрэнэ шудхана.

Улгана мүрэн Уланхаанай совхозой 1800 гектар сабшалангыё ундауулдаг һэн. Улгана мүрэнэй уһаниинь арюун сэбэр юм.

Улганын уһаар шанагдаһан сай онсо амтатай, нотагай жолоошод бороогой уһанай орондо аккумуляторта юулэдэг заншалтай.

Улганын - Аман! Улгана мүрэн үбэлдөө, хабсагайһаа эхилээд тошо хаяадаг. Тиигэжэ Улганын-Аманда нодэ харгама асари ехэ мұльһэн талмай болошодог. Улганын-Аманһаа Хүшэгээр, Уланхаан, Намаа Гараһанай хубагууд халаатан татагдажа, сабшалан, бэлшээрине ундауулдаг бэлэй. Бидэн совхозой байхада, апрель хараһаа шадамар бэрхэ арбаад луговодуудые эндэ асардаг бэлэйбди. Тэдэнэр улаан гараараа бүһэдөө хүрэмэ хүйтэн уһан соо хүдэлжэ, хубагуудтаа уһа заладаг бэлэй. Тошон дээрэ хубаг, ханаабай урдадаг гол худальень түрүүн олохо зэргэтэй. худальень олоод, 1000-1500 метр зайда элһэ хайр адхахада, уһан голоо оложо, мұльһэниинь хабарай игаабарида түргөөр хайлана, уһан ульгамаар урдана. Ханаабуудай голынь олоод, Улгана мүрэн дээрэ хаалтануудые бодхоохо. Улгана мүрэнэй

хаалтанууд шулуугаар хэгдэдэг. Шулуунуудаа һайса тодхожо һуулгахын тула хагдан нарһанай шэлбүүһэн хоёр ехэ тухатай байдаг. Нютагай суута луговод, Ажалай Улаан Тугай орденто Базар Бальчинович Будаевай эрхилһэн ажалыё иигэжэ бидэнэр һэргээгээ һэмди. Улганын-Амандахи Базар Будаевай холтоһоор хушаатай гэр мүнөөшье бии. Базар үбгэнэй эхилһэн хэрэгыё луговодууд Дарижаб Бадмаев, Жамба Ринчинов, Бальжин Аюшиев, Цыдып Баторов, Галсан Хуриганов, Само Цыдыпов, Дарма Баханов, Цыремпил Очиров, Гомбо Омпоков, Владимир Занданов үргэлжэлүүлһэн юм.

Иигэжэ Уланхаанай совхоз малда бардам хүрэхэ 25000-30000 центнер үһэ хуряжа,

Ажалай Алдар Солын орденто һаалишан М.Ц. Очирова

мүн үмсын малда үбэлдөө хүсэд хүрэхэ малай тэжээлтэй ажаһуудаг һэн.

Һүүлшын жэлнүүдтэ Хүшэгөөрэй ажалшад Бадма Чойропов, Жамбал Чойнжуровай хүтэлбэри доро Улганын-Аманда март харада хаалтануудые хэжэ, хонон үнжэн воскреснигүүдые үнгэргэнэ. Иигэжэ хүшэгөөрэйхид апрель харада сабшалангаа уһалжа, ногооной үндэр ургаса хуряана. Иимэрхүү ажал Уланхаанай, Намаагай, Гараһанай ханаабуудта юундэшьеб хэгдэнгүй.

Арбаад жэлэй урда Хүшэгөөр нотагта айл бүхэн арбаад, хорёод хонитой байдаг һаа, мүнөө тэдэнэ үгы шахуу болонхой.

ХҮШЭГӨӨРЭЙ АРШААН

Урда жэлнүүдтэ суута Хүшэгөөрэй аршаанда зундаа 10.000 шахуу хүн амархаяа ердэг байһан. һүүлшын хоёр жэл соо амархаяа ерээшэд олошороо. Харин эндэ Хурамханай райпотребсоюз хуушан магазиниё һэргээжэ, Хүшэгөөр һууриной ажалшадые, аршаанда амархаяа ерээшэдыё үдэр бүриин хэрэгтэй хэрэгсэлнүүдээр хангаха асуудалыё шиндэхэ

ёһотой. Зунай сагта Хүшэгөөрэй аршаан дээрэ столово нээхэ асуудал тон шухала хэрэг болонхой. Юуб гэхэдэ, Эрхүү, Ангарск, Братск, Северо-байкальск, Улаан-Үдэ хотонуудһаа ерэн ажалшад эдэ хоолоор дугалдана. Хүшэгөөрэй аршаан дээрэ ажаллаха хүнүүд олдохо, хүдөөгэйхид һү, мяха, тоһо, хартаабхашье худалдаха ар-гатай. Гансал нютагай хүтэлбэри энэ хэрэгтэ ханалаа табиша зэргэтэй.

Һаяхан Улаан-Үдэдэ Дэрээнэй, Уланхаанай эвенкнүүдэй сомонуудай түлөөлэгшэд хотодо ажаһуудаг нютагаархидтаяа уулзахадаа, хүдөөдэ архиншадай олошорһон тухай һанамжануудаараа хубаалдаа. Уланхаанһаа гарбалтай Х.Р. Будаев иигэжэ хэлэнэ: «Буряад зоной хото ород хүндэ адъяар архи буйлуулха арга боломжогүй гэжэ эрдэмтэд гэршэлнэ. Хүдөөдэ мүнөө ехэнхидэ спирт ууна. Мүнөө спиртын шанар муудаа. Элдэбын химическэ зүйлнүүдые холижорхёод, хүнэй амин бэедэ хорон болохо спирт худалдана. Бүхы Уланхаанай эвенкнүүдэй сомон соо Буркоопсоюзай нэгэшыё магазин үгы. Урдань 7 магазин ажалладаг байһан. Хүдөөдэ хэн муу спирт худалданаб гэжэ мэдээтэй. Нютагай хүтэлбэри энэ талаар ямаршыё ажал ябуулнагүй. Урдань хамтын суглаан архитай тэмсэдэг байгаа. Мүнөө энэ тон хэрэгтэй хэрэг огто ябуулагдаһаа болонхой. Улаан-Үдэһөө 500, аймагай түбһөө - 100 модоной зайда ажаһуудаг уланхаанайхидай дунда архитай тэмсэл дээрһээ ябуулха гэжэ худал. Өөһэдөө хамтараад, архитай тэмсэбэл, залуушуулыё зүб харгыда оруулжа шадаха арга бии. Эхэнэрнүүдэй комитет һэргээхэ саг тулаа. һургуулийн багшанар, ветеранай совет зоной дунда ойлгууламжын хүдэлмэри үргэн дэлисэтэйгээр ябуулха зэргэтэй. Холо захын Уланхаанда һайн һайханаар ажаһууха арга боломжонууд бии. Уһа залаха гол хубагтай тула малдаа бардам хүрэхэ үбһэ бэлдэхэ аргатай. Адууһа малай, хониной бэлшээрэ ядамаггүй. Уланхаанай тала дайдаар Баргажан, Улгана мүрэнүүд, үшөө тиэхэдэ Жэргэ, Бага - Улгана, Сээн, Энгэзхээн, Шэбэрсэ, Оолсо горхонууд үбэл зунгүй урдана. Уланхаанай сомоной нотагууд ой модоор хүрээлэгдэнхэй.

Эм домто Хүшэгөөр, Үмхэй, Һэюугэй халуун болон шабартай аршаанууд хэдэн мянган хүнүүдэй хүл, гар, нюрга, хото дотор, эльгэ бөөри, арһанай үбшэнүүдые, яра шарха эдэгээнэ, мүн эндэ ууха аршаанта булагууд олон.

Үнгэрһэн жэлдэ Уланхаанай колхоз Үмхэйн аршаанда хоёр дабхар модон гэр бодхоогоо. Баргажан мүрэн дээрэ хүүргэ барижа, үргэн арад зондо тон

Ажалай Алдар Солын орденто хонишон З.М.Очирова

туһатай хэрэг тус колхозой түрүүлэгшэ В.Я.Вибэ бүтээбэ.

Уланхаанда стадион, спортзал, соёлой байшан, арадай театр, эвенкнүүдэй фольклорно ансамбль, эвенкнүүдэй һургуули, библиотекэ, амбулатори, Джиргын заказник ажаллана.

ТҮҮХЫН ХУУДААНУУДАА

Минии нотаг өөрын онсо баян түүхэтэй. 1943 ондо дайнай дүлэнэй соробхилжо байһан үедэ Тазын эвенкнүүдэй колхоз Дэрээнэй сомоной Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз һайн дураараа нэгэдэжэ, Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз болоһон түүхэтэй.

Аяар 60 жэл соо буряад,

Эхын Алдар Солын I шатын орденто эвенк малшан А.М.Степанова

эвенк арадууд эбтэй эетэй ажаһуугаа, һуунашыё.

1928 ондо Уланхаанда «Булаг», - «Новый свет», «Интернационал» коммуланууд нэгэдэжэ, Блохерэй нэрэмжэтэ колхоз эмхидхэгдэнэ.

Нютагай эдэбхитэд Баатар Батуев, Ухин Дыльков, Цыдып Баторов, Санга Бадмаев, Радна Аюшиев, комсомолшууд Цырен Батуев, Цыремпил, Базар Будаевууд, Дарима, Санжадма Бубееванууд, Дынцема Дашиева, Хобраг Хорганов, эвенк яһанай Цыден Вачеланов гэгшэд түрүүшын хамтын ажахын

гэшүүд болохон юм. Блюхерэй нэрэмжэтэ, хожомын Ленинэй нэрэмжэтэ колхозые Дандар Ринчино, Михаил Олзотуев, Очир Эрдыниев, Сульгим Абидуев урагшатай найнаар хүтэлбэрилөө.

Дайнай хүндэ жэлнүүдтэ колхозой түрүүлэгшэ Очир Эрдыниевич Эрдыниев оборонын жасада ехэ мяха, тоно, мүнгэ хайн дураараа эльгээжэ, Сталиной баярай олон телеграммуудые абанан түүхэтэй. Улгана мүнэнэй эрьедэ сэсрлиг саад бодхоогоо. 1945 ондо колхозой правлени түб Ягдагта наараар хүдэлгэгдэдэг локомобиль тодхожо, аймаг соогоо эгээл түрүүлэн зайн гал носоохон юм. Саад соо зайн галай утахан татагдажа, зунай сурхарбаанай хайндэрнүүд үнгэрдэг хэн. Саад соохи тайзан дээрэһээ нютагайнгаа зоной урда Улаан-Удын хүгжэмэй училищиин студентнүүд Бальжинима Мунгунов, Жэгмэд Бадалаев, Дансаран Санданов, Хүбүүлэй Батуев, нютагай дууша басаган Гажидма

Тиихэдэ колхозой тракторта бригадын бригадир Б.У.Ринчино, колхозой түрүүлэгшын орлогшо С.А.Цыдыпов Ажалай Улаан Тугай орденээр, парторг Б.С.Бадмаев, дархан М.Д.Золтоев, жаткын машинист П.П.Миронов таряа боогшо, Ж.Ч.Санданова, тракторист А.Э.Бадмаев, бригадир О.О.Будаев гэгшэд «Ажалдаа шалгарханай түлөө» медальнуудаар шагнагдахан бэлэй.

НЮТАГАА СУУРХУУЛАН

1960 ондо Уланхаанай клуб соо Бурядай АССР-эй Министрнүүдэй Сөвөдэй түрүүлэгшэ А.У.Модогоев Ленинэй нэрэмжэтэ колхозые совхоз болгохон тогтоол уншаад, колхозой түрүүлэгшээр ажаллажа ябахан Сульгим Абидуевич Цыбиков директорээр томилогдожо, 17 жэл соо нютагтаа аша үрэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, ажахынгаа социально-экономическа байдалые нилээд батадхахан габыатай. Эндэ малай, хониной шэнэ байранууд олоор баригдаа, хүдэлмэри-

Б.Ц.Сабхаев «Хүндэлэлэй Тэмдэг», Ажалай Алдар Солын орденотод Е.А.Бадмаева, Е.Д.Баханова, З.М.Очирова, луговод Д.И.Ухинов, хаалишан М.Ц.Очирова, механизатор Р.Ц.Батуев болон бусад олониие нэрлэмээр. Ленинскэ Комсомолой шангай лауреат, комсомолой XIX съездын делегат, Ажалай Алдар Солын орденотод хонишон Дамба Дамбинов мүнөөшье нютагтаа амжалтатай ажаллахаар ябана.

Манай нютагтаа хэдэн арбаад врачнар урган гараа. Шэтын мединститудай кафедрые даагша, медицинын эрдэмэй кандидат Э.А.Раднаев Буряад республикадаа шүдэ эмшэлдэг зуугаад врачнарые хургуулаа «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденотод С.Б.Булгатова, П.Э.Ширеторов, С.Ц.Будаев, Ц.Д.Ширеторова, Г.Э.Аюшиев, Ц.Р.Аюшиева, Д.С.Цыбикова, С.Д.Митанова, врач-тибетолог Ж.Ц.Хоцаев, Ц.Б.Цыденова, аха дүүнэр Сергей, Доржо, Валерий Улзытуевууд, аха-дүүнэр Салтан, Олег Дашиевууд ба бусадые нэрлэмээр. Мүнөө аймагай ахмад врачнар Буряад Республикын габыата врач Дандар Ринчинович Цыренов, Дэрэнэй больницын ахмад врачнар «Бурядай АССР-эй габыата врач» гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэтэй Дамба Сандибаевич Аюшиев гэгшэд урма зоригтойгоор ажаллана.

Нютагтаанай 100 гаран багшанар урган гараа. Багшанар Ц.Б.Будаев, С.А.Цыбиков, Ц.Т.Дондунов, Д.Б.Батуев, Д.Ж.Цыбикова, Г.С.Цыбикова, Д.Э. Аюшиева, Ц.Ц.Майоров, А.Н.Делбонова, Е.М.Очирова, Р.Р.Будаев гэгшэд гүрэн түрүнгөө үндэр нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн юм. Тэдэнэй дунда социологийн эрдэмэй доктор Ц.Ц.Чойропов, философиин эрдэмэй доктор, поэт Д.Э.Очиров, түүхын эрдэмэй кандидат, эвенк яһанай А.Н.Шубин, философиин эрдэмэй кандидат, эвенк яһанай Д.М.Берелтуева гэгшэд оронод.

Хонишон, эвенк яһанай поэт Владимир Лоргоктоев, летчик, эвенк яһанай Илья Елбонов, спортын табан зүйлөөр республикын рекордсменка Чимит Сыжыпова гэгшэд нютаг нугая суурхуула. Республикын хүдөө ажахын мэргэжэлтэд З.Р.Будаев, В.Ухинов, И.Ч.Дондунов, Б.Н.Очиров, В.Я.Вибе А.Э.Аюшиев, Ц.Б.Бадмаев гэгшэд Буряад Республикын хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэһэн. Буряад Республикын тогтоһоор 80 жэлэй оёе утгажа байхадаа, холо захын Уланхаан нютагай хубилалтануудай зарим тэдые коммунист партиин, совет засагай ашаар зол жаргалаа олохон Уланхаанай ажалшад мүнөө хүндэ сагай болоошье наа, буряад, эвенк яһатан эб нэгэ ажаһууха, эхэ эсэгийнгээ эхилхэн ажалые орхингүй улам үргэжэ ябахыень нютагайнгаа залуу үетэндэ хүсэнэб.

Владимир БАТОРОВ,
Уланхаанай эвенкийскэ сомоной хүндэтэ эрхэтэн.

Николай ДАМДИНОВ

БААТАРАЙ СОЛО

Советскэ Союзай Герой
гвардиин
полковник Б.Б.БОРСОЕБОЙ
гурасхаалда

Алдар соло
Арбахан жэлһээ эгэрдэггүй, -
Зууншье жэлэй санаһаа
Зуралзаса толордог.
Алдар соло - алтан мэтэ.
Жэбэрдэггүй.
Эрдэни шулуундал,
Элэхэ бүрээ
Үнгэ ородог.
Алдар солодо -
Суурга, ласашье байдаггүй.
Аялга дуундал, тэрэш
Хашаа, ханаһаа айдаггүй.
Хэдышье доро дарагдаа хаа -
гайхал! -
Хэмынгээ хүрэмсөөр,
Ургамалдал, бултайлхал.
Гүн ухаатанай,
Хонгёо дуутанай нэрэ соло
Гүрэн түрүнгөө дэбисхэртэ
хурса лэ.
Арад түмэнөө аршалаашадай
Соло алдар -адли тэдэнтэй
зэдэлсээрээ
Аялдар!
Үхэлтэ номонһоо далтирангүй
үрдижэ
Үбсүүгээрээ урагшаа дүүлийн
баатарая,
Үеынгөө нүхэртэл,
басагадууднай дурдажа,
Үбгэд хуурдан,
Суурхуулдаг лэ байтараа.
Заатал дайнда унаһан хойнонь
алуулан,
Замай һүүлшын үдэшэлгы
дурдаһуу:
Үхэр буугай лафет дээрэ
табюулан
Үнгэрхэһөө
Үлүү жаргал олдохо гү?
Мүнхэ нойроор газар гэдэгын
ямархам?
Мүн даа, тэрэ -
Дайша нүхэдэй амарһан
Соло алдарай Добо!
Иимэ хүшөө,
Сохом, үгы бэшэ аал хаанаш
үшөө?
Аян дайнда аярхаһан
бээнүүдэй
Алдалшаһан һүүлшын нангин
газар лэ.
Үхэлгүй мүнхэ наһан
Эндэһээ үүдээ
Үргэн дэлисээр нээнхэй...
Саһан бударна...
Бороо. Наран...
Үе болоод лэ, нажар сагта,
Үнгэршэһэн довтолгонуудта
тон адли
Хүнхинөөтэйгөөр
Тэнгэрийн дуунай
наяршахада,
Хүнүүд һэрижэ,
Буугаа шүүрэхээ
забаһандли...
Амиды, һэргэг нойроор унтана
сэрэгшэд,
Амиды сэсэгүүд шэмэглэнэ
добыень.
Эхэ оромнай
Энэрхы харуудда зэргэшээд,
Шэбшэлэнтэйгээр
Шэбэнэнэ нэрэ обогыень.

Хожомдоо гэхэн шагнал
эндэ үгы юм.
Хориншье жэл болоод,
Манан сооһоо бодон,
Оложорхидог лэ
Эзэнэйнгээ энгэр бэеынь
Ордениинь гү, али -
Баатарай Алтан Одон!
Алдар солодо
Иимэ нэгэ урма бии,
Адаг эхин хоёр эндэ
нэгэдэдэг:
Ашата баатар хүбүүнтэйгээ,
Яаха аргагүй,
Арадайнь нэрэ суурхан,
үргэдэдэг.
Алдар соло
Арбахан жэлһээ эгэрдэггүй, -
Зууншье жэлэй санаһаа
Зуралзаса толордог.
Алдар соло - алтан мэтэ.
Жэбэрдэггүй.
Эрдэни шулуундал,
Элэхэ бүрээ
Үнгэ ородог.
...
Аяр холоһоо -
эхиниинь мэдэгдэшгүй -
Аяла долгид ерээд,
эрбээ дайрана.
Хөөһэ бушхуулан,
дуунашагүй эшэгы
Хүл дорошни дэбдихэндэл,
сайрана.
Эрхэлүүлэгдэһэн
шарбалзуурхан гүлгэдэй
Эзээ угтан,
гүйжэ ерэдэг шэнги,
Үбдэг өөдэшни
собхороошо долгидой
Үһыень эльбэн,
зогсохолоши баясанги.
Тэнгэри - сэлмэг.
Байгал - номгон, даруу.
Тэниоун ханаатай баатар
иимэ хэмнай:
Дэмы хоохон дэрбэгшээндэ
- харуу,
Үлүү олон үгэ шашаанда
- тунай.
Гэбэшье, ши, эрьедэнь
ерэшэ эрэ,
Гэнэдэжэ бү орхи хизааргүй
нам байдалһаа.
Уурын хүргэбэл, заатагүй
хүлисэл
Ухаагаа уйман
бусалаагүйдэнь, Байгал
Аляабар гүлгэдын - сүүбэн
хүхэ шононууд,
Атиралдаһан луунууд мэтэ
боложорхин,
Ангалзаһаар хүрээжэ буухал,
үрбэхин...
Аюул иимые, хүнүүд,
һайса мэдэнэ гүт?
Ула доротнай - зөөлэн эшэгы
бэшэ,
Улаан бурма галаа Байгал
дэбдихэл.
Талархалыень
таһалһанайтнай үрэ гэжэ,
Тамын нүхэнэй үүдэ
һуха дэлишэхэл.
Мушхаралдаһан дүлөөрөө
тэнгэрийе тулган,
Муу хүхэндэ мүншэдые
һабардан һагад,
Түби дэлхэйе голдонь
хүрэтэр доһолгон,
Түрүүнхи эртэ балартань
бусаажашье магад!

Бурядай АССР-эй габыата малшал
Орочен, Мария Берелтуевтан үхибүүдээрэ

Жамьянова гэгшэд хайхан дуунуудые дуулажа, дайнай үеын зоной сэдхэл баясулдаг, урма зоригыень бадарулдаг бэлэй. Колхозой түбтэ Ленинэй нэрэтэй хүндэлэлэй үүдэ бодхоогоод, тэрэн доогуур социалист мүрысөөнэй илагшад гарадаг хэн. Тэрэ гол үүдээр гараһан илагшадта бэлэг барюулагдадаг, колхозой столово соо хүндэлдэг хайхан заншалтай байһан.

Дайнай жэлнүүдтэ Очир Эрдыниев 300 эбэртэ бодо мал Бауштын ой тайгаар бэлшээжэ таргалуулаад, Шэтын мяханай комбинадта тушаажа, колхоз-нигуудтаа даалимба, сатин, ситец болон элдэбын бүд асаржа, хубсалууддаг бэлэй. Тэрэ үедэ манай колхоз 3800 толгой эбэртэ бодо малтай, 4900 хони, ямаатай, 800 толгой адууһатай, республика соогоо томо колхоз байһан. 1947 ондо Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз 700 гектарһаа таряалангай гектар бүриһөө 18 центнер шэниисэ, мүн туршалгын 43 гектарай гектар бүриһөө 30 центнер орооно хуряажа, түрүүлэгшэ О.Э. Эрдыниев Ленинэй орденээр шагнагдахан юм.

шэдэй ажаһууха шэнэ гэрнүүд, фермэ, отаранууд хойно хойноһоо бодхоогдоо. Буряад Республикын Верховно Сөвөдэй депутат ябахадаа, «Хурамхаанай Алла» гэхэн дардам харгы барюулаа. хургулинууд, детсадууд баригдаа. Сульгим Абидуевич үндэр томо бзетэй, хайхан сэбэр шарайтай, нарин ябадалтай, номгон даруу, олон үгэгүй, шанга журамтай, ажахын ипоусануудые тоб.байса мэдэхэ, холын харасатай, республикын болон аймагай ажалшадай дунда мэдээжэ хүтэлбэрилэгшэ ябаһан юм. Мүнөө Уланхаан, Алла тосхонуудта Цыбиковэй нэрэмжэтэ үйлсэнүүд бии. Дэрэнэй музейд тэрэнэй ажабайдал үргэнөөр харуулан булан түхээрэгдэнхэй.

АЖАЛШАЛ ДАА, АРАД ЗОНИИНЫ

Холо захын Уланхаан нютаг ажалша бэрхэ зоноороо суутай. Социалист Ажалай Герой, таряан ажалай бригадир Х.Д.Хорганов, Улаан Тугай орденотод эвенк яһанай малшан С.Б.Степанова, багша Р.С.Бодоулов, сабшалан уһалагша Б.Б.Будаев, малшан

Буряадай элитэ эрдэмтэ, багша, олонийтын ажал ябуулагша D-Ч.Д.Доржиевай 75 наһанай ойдо

Асари ехэ хүсэтэй
Аба гэжэ нэрье
Абажа дээгүүр үргэжэ,
Алтан дэлхэй дээрэ ябахань
Аюул ехэ бэрхэтэйл.

Уһан тунгалаг сэбэрхэн
Урин аба нэрье
Унаан дуһаангүй ябахань
Ухаангүй ехэ бэрхэтэйл.

Дарга шэнги хүсэтэй
Дангин аба нэрье
Доошон унагаангүй ябахань
Далай ехэ бэрхэтэйл.

Манай аба Даша-Нима Доржиевич Доржиев мартын 20-до 75 наһая хүсөө. Бидэ булта үхибүүдын, аша зээнэрын энэ үдэртэ ехэ баяр баясхалантай байнабди.

Манай аба хара баһаа хойшо ажал хэжэ хураһан, үлүү юумэ эрижэ, зөөлэн унтарида унгажа, амтатай эдэе эдижэ үзөөгүй юм. Баһаа хойшо борлоһон хүн. Нютагаархининь «боро хүбүүн» гэжэ мүнөөш болотороо хэлсэдэг.

Абамнай Буряадай багшанарай буряад хэлэ бэшгэй факультедэй доктор, профессор. Манай абын ажалай амжалта тухай олон зон мэдэнэ. Ажалайн амжалта тухай статьянуудыше гараһан, телевиденидэ дамжуулгануудыше харуулагдаһан.

Бидэ, үхибүүдын, абамнай ямар хүн, ямар эсэгэ гэшэб гэжэ тодорхойгоор хөөрэхөө һананабди.

Манай аба найман үхибүүдые томо болгожо, гарыень ганзагада, хүлыень дүрөөдэ хүргэһэн юм. Найман үхибүүдын айл бүлэ боложо, буландаа түбхинэжэ, арбан зургаан аша, зээнэрын томо боложо байна. Бүхы үхибүүдтээ байха гэр түбхинүүлжэ, мүнгэ юумээр туһалжа мүнөөш болотороо байгша. Нэгэ юумэнэй болошоо һаа, али мүнгэнэй дуталдаа һаань, абадаал гүйдэжэ ошохош.

Бидэнэр бага байхадаа, эжынгээ ходо хэлэдэгые һананабди:

«Абатнай эсэшоо, бү шашадагты», «Абатнай лекцидэ бэлдэжэ байна, бү шууягты», «Абатнай сүлөөгүй, бү гүйдэгты». Мүнөө һанахадамнай, нээрээшые ехэл сүлөөгүй, ехэл ажал хэдэг байһан.

Сентябриин нэгэндэ манай бүлэдэ ехэ найр болодог һэн. Абамнай дачаһаа бултыемнай суглуулжа асарха даа. Бүхэли зундаа дачадаа бидэ, үхибүүд, эжытээ амардаг һэмди. Дабаата нютагта абамнай гэр участогтай абанан юм. Тэндэ бидэ хартаабха, репхээ тарижа, намартаа суглуулжа, городоо абаашадаг һэмди. Августын 28-наар гэртээ ерэхэдэмнай, абамнай зундаа гэртээ заһабари хэһэн, бултандамнай тетрадь, карандаш, ручкануудые, учебнигүүдые, хургуулидаа үмдэхэ шэнэ формонуудые, гутал, малгай, пальтонуудые абаад, бэлдээд байдаг байгаа. Бидэ ехээр хүжижэ, формонуудаа үмдэжэ, газсагуур гаража, нүхэдүүдтээ һайрхажа байһанаа мүнөө болоһон шэнгээр һанадагбди.

Шэнэ жэл үхибүүдэй эгээл гоё найр болоно. Шэнэ жэлдэ абамнай арбагар ногоон хасуури

худалдажа асардаг һэн. Бидэ бултадаа хүхилдэжэ, хасуурияа ялагар гоё нааданхайнуудаар шэмэглэдэг һэмди. Мүнөө мағазинаар ябахада, бүхы юумэн үнэтэй болоһон, тиэхэдэ ёлкын наадан яһала үнэгүй байгаа. Эжымнай маанадаараа мағазин ошожо, жэл бүри шэнэ нааданхайнуудые абадаг һэн. Нааданхайнууднай хэдэн жэлдэ олошоржо, ёлкомнай нааданхайдаа дарагдажа унашоо һэн.

Шэнэ жэлэй урда тээ бидэ, үхибүүд, сугларжа, дуу, шүлэг сээжэлдэжэ, хатар, наада бэлдэжэ эхилхэш даа. Аба эжынгээ урда концерт

Баатараймнай хүл бараг болоһон юм. Тиигээшые һаань, Баатарнай 27 наһатайдаа гээгдэшэһэн.

Шанга, урагшаа һанаатай, бүхэ, хүдэр абамнай гансал маанадтаа туһалдаг бэшэ, үшоо оло мянган түрэлхидоо дээшэнь үргэн, институт, хургуулида хургажа мүнөөш болотороо байгша. Бидэ бага байхадамнай, найман үхибүүдэй хажуугаар түрэл гарал, студентүүд түрсэлдэжэл байдаг һэн. Аһаһа ерээд лэ Даша-Нима Доржиевичайндаа сэхэл бууха. Абамнай заримыень общежитидэ оруулха гэжэ гүйхэ. Зариманиинь һара харалан байха, мүн

бү шашадагты, хүйтэ, нойтоор бү ябагты, мүнгээ юумэндэ бү һалгаагты, удаан дамай, түргэн түүхэй, долоо дахин хэмжээд, нэгэ дахин хайшала, нэрээ хухаран-хаар, яһая хухара». Эдэ заабаринуудыень бидэ мүнөө оһэдэынгоо үхибүүдтэ дамжуулжа байгшабди.

Бүхы танилнууднай «Танай үхибүүд ямар уһан буряадаараа хөөрэлдэнэ гэшэб, хотодо урһан аад?» - гэжэ гайхалдаха. Абамнай гэртээ буряадаараа хөөрэлдэгты, - гэдэг. Ородоор юумэ хэлэхэдэ, урдаһаан гансал буряадаар хэлээд байдаг һэн.

«Түрэн хэлээ мэдээгүй һаа, эдэш ямар буряадууд болохо юм», - гэдэг абамнай. Бидэ мүнөө оһэдэынгоо үхибүүдые буряад хэлэндэ хургажа байгшабди. Абамнай тиэхэдэ ехэл зүб юумэ заадаг байгаа гэлсэгшэбди.

Абамнай бэлэг барихадаа, эгээл сэнтэй бэлэг баридаг - ном.

Бүхы ашанартаа, зээнэртээ нэгэдэхи класста ороходонь үзэглэлүүдые барюулдаг юм. Тэрэ ехэ зүб намтар гэлдэгшэбди. Маанадтаа бэрхээр хургуулидаа хурабат гээд, элдэб номуудые бэлэглэдэг һэн. Мүнөөшые ашанартаа, зээнэртээ номуудые бэлэглэдэг зантай. Номоо таһалаа һаань, али газараар хаяа һаань, абамнай ехэл дурагүй юм.

Эрдэм гэшээ эгээл ехэ баялиг гэжэ һайса ойлгоһомди. Бидэ бултадаа дээдэ хургуулинуудые дүүргээбди. Мүнөө аша зээнүүдын Москвагай медицинск институт, Новосибирскын хэлхээ холбооны университетдэ, Улаан-Удын соёлой академидэ гэхэ мэтэ хуража байна.

Абамнай Буряадай багшанарай буряад хэлэ бэшгэй факультедэй доктор, профессор, мэдээжэ эрдэмтэн юм. Тиигээшые һаа, өөрыгөө тиимэ хүмби гэжэ нэгэш һанахагүй. Бидэнэрэй аба «та ехэ ухаатайт», - гэлэһншүүгээр хэлэхэдэ, ехэл дурагүй. «Зай, тиигээд яагааб? Тиимэшүү юумэд байгаал юм ааб даа», - гэхэ. Нэгэшые үбсүүгээ тоншожо, биб гэжэ байһыень һананагүйбди.

Далан таба наһатай болоһондонь ехэ баярланабди, наһанайн нүхэр Сэпэлма Дондоковна, булта найман үхибүүдын: Сэрэмпэл, Сэрэмжэ, Түмэн, Түмэр, Сэсэгма, Баатар, Дарима, Дашима, ашанарын: Аюр, Түмэр, Оюуна, Даша, Нима, зээнэрын: Сосома, Мэдэгма, Ананда, Адияна, Аюша, Арсалан, Амгалан, Золто, Номто, гушанарын: Хажидма, Сэдэнжап, хурьгэн хүүбүүдын: Даша-Нима, Балдан-Дамба, Нима, Мэлс, басагад-бэрэдүүдын: Лариса, Венера, Лена, Баярма доро дохинод, саашаа нимэ баян дэлгэр, ута наһа наһалжа, солбон хүхюун, элүүр энхэ байхыетнай юрөөгөөд, энэ шүлэгөөр түгэсхэхэмнай.

Аглаг Буряад гайдага,
Аажам тэнюун нютагтаа,
Урһан уһанай тунгалагые
уужа,
Урһан ногооний хорьмые
гэшэжэ,

Эрдэм бэлигээ хурсагдаһаар,
Аша, зээнэрээ харалсаһаар
Амгалан тайбан
ажууһгты.

Р.С. Даша-Нима Доржиевич
Доржиевай нүхэдүүдтэ,
шабинарта, мэдээг, хүндэлдэг
хүнүүдтэ хандажа, иимэ
телефоноор хонхогохыетнай
гуйнабди: 37-24-50.

АБЫН НЭРЭ ХҮНДЭТЭЙЛ

гаргадаг һэмди. Ёлкын урда гараад, хонгёо хүхюүтэйгээр дуу дуулажа, шүлэг хэлэжэ байһанаа хээээш мартахагүйбди. Аба эжы хоёрнай юридэ һууха. һайнаар шүлэг хэлэһэн, дуу дуулаһан хүндэ аба эжымнай бэлэгүүдые баридаг һэн. Эгээл амтатай бэлэгүүд эгээ багашуудда хүртэдэг һааб даа.

Жэл бүри абынгаа ажалай ёлкодо ошохош. Тэндэ баһал сээжэлдэһэн шүлэгүүдэе би хэлэхэм, би хэлэхэм» - гээд лэ дахин ондоо шүлэг хэлэжэ орохош. Нэгэ тиигэжэ байтарнай, нэгэ һамган гараад, маанадые байлгажа, «Энэ Доржиевай

хэдэн жэлээршые манайда байдаг һэн. Кухни соомнай түхээрэн үдэр эдээн бааяжал байха. Нэгэнэй эдээлээд бодоходо, нүгөөдэшүүл һуужа байха, эжымнай кухни соогоо мүнөөш болотороо үнжээһөөр.

Бидэ, үхибүүд, оһэдэынгоо үхибүүдтэй болоходоо, абаһаа хурагшабди: «Хэн гэжэ нэрлэхэмнайб?». Абамнай заатагүй тааруу нэрэ үгэдэг. Зээ хүбүүгээ Амгалан гэжэ нэрлээ. Тэрэмнай томо болоходоо, нээрээшые, амар, зохид зантай, түбшэн хүбүүн. Номто - номдо дуратай. Абамнай маанадтаа ходо

үхибүүд бүхы призывнай абаашахань, байгты даа!» - гээ һэн.

Манай бүлэдэ гансал гоё найр наадан боложол байгаа бэшэ. Омоторхол, гашуудалшые болодог байһан юм. Түмэр гэжэ хүбүүмнай гай гаража, ехээр үбдөөд, наһа барашаһан юм. Абамнай ехэл гашуудалда дарагдаһан. Ехээр зүрхөө үбдэһэн, заримдаа фото-зурагыень хараад: «манай Түмэр, ехэл ухаатай хүбүүн байгаа, ямаршые тодор минни толгой дээрэ бууһан юм? Ямаршые ушарһаа иимэ гай гараа гэшэб?» - гэдэг мүнөөш болотор.

Удааншые болонгүй Баатар хүбүүмнай таба наһатайдаа, баһа гай гаража, автомашина доро орожо, хүлоо гэмтэһэн юм. Хүлэйн арһаниинь ехээр гэмтэжэ, абамнай оөрынгоо арһа

хүбүүндээ үгэхэ болоо. Тиигэжэ абамнай Баатарайнгаа хүл һайн болгохо гэжэ зорин юм. Операцида хөюулаа орожо,

заажа үгэдэг: «Буруу харгы руу бү ябагты, үнэн сэхээр байгты, эдихэ юумээе бү газараар хаягты, уһаяа гамнагты, юумэ бодонгүй

Агуу Илалтын 59 жэлэй ойе угтуулан

МАНАЙ АБА ТАГНУУЛШАН ЯБАА БЭЛЭЙ

«Дайн эхилбэ, дайн эхилбэ!!!» - гэнэн хатуу шэрүүн суурьян хүдөө талые бүрхөөнэн хара халхинда туулган мушхаржа, бөөгнэрхэн үүлэн мэтэ хүн зоной ханаа бодол, зүрхэ сэдхэл мухарюулан, хүлгөөтэй мэдээн соносхогдоо бэлэй. Манай аба Зельмэн урьянхай угай Донгитов Цырен-Базар Чойдонович 1921 ондо Үшөөтэй нютагта түрэнэн юм. Улаан-Үдын багшанарай техникум дүүргээнэйнгээ удаа түрэл нютагтаа эхин шатын хургуулида багшаар хүдэлжэ байгаа.

Залуу багша хэдэн нүхэдтээ түрүүшын дуугаар Эсэгэ ороноо хамгаалхаяа аалин намдуу зунай үглөө албанда мордохон юм. Эдир залуу наһанһаа түрэл буряад хэлэ бэшэгтээ хэмгүй дуратай байһан дээрэһээ, ханаһан бодолоо, хараһан үзэһэн юумээ тусхай дэбтэр дээрэ найруулан бэшэжэ абадаг байһан тула аба эжы, аха дүүнэр, хотон айл, хани нүхэдтээ хачасаһан тухайгаа шүлэг болгон бэшэһэн байна.

*Дулаахан зунай үзэг үдэшин
Дура булямаар эрьелдэн
байхада,*

*Дунгинама арюухан агаарта
таалуулан,*

*Дүхэриглэн хуугаа хэмди.
Үшөөтэйнгөө эрьедэ*

*Улаан Үшөөтэйн табяаг
хүбүүг*

*Үглөөнэй юһэн сагта
суглараад,*

*Харгы замда түхээрэн
Колхозойнгоо машинада*

*Аба эжын үрээлээр нүхэдни
Амгалан байдгалаа*

*хамгаалаад,
Арьяатан дайсанай*

*гаражархёод,
Артельдээ мэндэ*

бусаһайбди.

Дайнай эхинһээ эсэс хүрэтэрынь ябаһан зүүн ба баруун фронтын хатуу шанга байлдаанда хархис дайсантай тулалдажа ябахандаа, буряад хэлэ

бэшэгээ нэгэтэшье марган орхёогүй, ханал бодолоо тэмдэглэн хадагалжа байһанай хахасашагүй хани болоһон фронтовой дэбтэрнүүд тухайгаа иимэ нэгэ шүлэгыень танда дурадханаб.

ЭНЭ МИНИИ ДЭБТЭР

*Дайнай үедэ бэшэгдэжэ
шаралшаһан*

*Дэбтэрнүүдэ иран хуунаб
мүнөө,*

*Дариин үнэр гутаһандал
мүнөө*

*Даншье эли ханагаадхина
тэрэ саг мүнөө.*

*Үнэһэн тоборог болоһон
хото тосхонуудаар*

*зайһан дэбтэр,
Утаа унгар, тооһо*

*шэнгээһэн дэбтэр,
Үйдхар гашуудал хараһан*

*дэбтэр,
Үншэрхэн, зобохон хүнүүдые*

*шарайшалһан дэбтэр,
Монголоу уужам тала*

*дайгаар
Машинаар, ябагаар зайһан*

*дэбтэр,
Москвагай үйлсөөр,*

*Калининой ойгоор
Мүлхихэншье,*

*төөрихэншье, үлдэһэншье,
сэнгээһэншье дэбтэр.*

*Буугай нэрээн, бомбын
тэһэрэн соогуур*

*Баруулжаа, баруулжаа
зориһон дэбтэр,*

*Бранденбургын үүдэн
туласа ошоог,*

*Бусажа нютагаа ерэнэн
дэбтэр.*

*Ородой олон
деревнинүүдээр*

*Оло дахин хоноһон дэбтэр,
Эстони, Латвиин*

*хотонуудаар
Эсэхэншье, элихэншье*

*зузаахан дэбтэр.
Зүүн Пруссиин үзэсхэлэн*

*гоё гэрнүүдээр
Зүүдэ манажа хоноһон,*

*зайһан дэбтэр,
Селезиин үргэн тала*

*дайгаар
Солдагай мэшээг соо*

аяншалһан дэбтэр...

1941-1943 онуудта тусхай радиодивизионной бүридэлдэ оруулагдаад, Эхэ оронойнгоо зүүн зүгтэ албанда байһан намтартай. Саашанхи албаниинь радиодивизиондо үргэлжэлжэ, телеграфистын үүргэ дүүргэжэ байгаа. Алба хэжэ байһан дивизион Верховно командованиин ставкада сэхэ мэдэлтэй байһан. Зүүн зүгтэ Монголоу губи талада алба хэжэ байха үедөө бэшэһэн «Япон дүрбэдэхи кавполк арилшоо» гэнэн шүлэгынь «Буряад үнэн» газетымнай хууданһаа 1984 оной феввалиин 8-да толилогдохон байна. Саашанхи дайшалхы харгы замынь Баруун фронтдо эльгээгдэжэ, 91-дэхи тагнуулай дивизидэ алба хэжэ эхилээ. Калининой ойгоор, Эстони, Латвиин хото тосхонуудые сүлөөлэсэжэ, Зүүн Прусси, Селезиин тала дайда, хада гүбээнүүдээр, Кенигсберг болон Берлин хотонуудые эзэмдэн абажа, хархис дайгаа дараһанай удаа 1945 оной ноябрь нара болотор англи-америкын сэрэгэй урдаһаа тагнуул хэжэ байтараа албанһаа табигдажа, гэртээ ерэнэн байна. Түрэлдайда, түрэнэн аба эжыгтээ золгожо, хэды ханаа сэдхэлдээ баяр баясхалантай байгааһы хана, хани нүхэдөө, хархис дайнай дүлэндэ шатагдан унаһы шаналан, энэ шүлэг соогоо нүхэдэйнгөө нэрэнүүдые мүнхэлэн бэшэһэн байна.

*Тэрэ үеын хүндэ хүшэр
байдал
Тулиһан, ягарһан, хүхихэн
үгээрнүүг
Тогоор ханагдана, мартажа
болохогүй—
Тала хани нүхэдөө шаналан
гурданаб.*

*Угаа олон һайн нүхэдүүг
Ородой олон тала дайгаар
Мүнөө сагай жаргалта
байдалай түлөө
Мүнхэ нойроор нойрсоо
гээшэб.*

*Жамбал мүнөө байгаа
болбол,
Залуу наһатаниие зонхилхо
ажалтай,
Жаргалта ерээгүйн
байдалые зохёолсон
Зугаатай, баяртай ябаха
байгаал.*

*Гончик мүнөө байгаа болбол,
Горштойхон ехэ лектор
болонхой,
Гоё үндэр энгэр гээрэһэн
Горштойхон хургаал
унишхал байгаа.*

*Мижит мүнөө байгаа
болбол,
Мэдээжэ нэрэтэй
хүтэлбэрлэлгээ болоог,
«Москвич», «Волгын»
һангалуда налайһай,
Мандаа айлшалжа ерэхэл
байгаа.*

*Бальчин мүнөө байгаа
болбол,
Бардам баян наймаашан
болоог,
Баяр зугаа дэлгээн хүхээгээ,
Баряаг «нэжээдые» гарахал
һэн ха.*

*Намсарай мүнөө байгаа
болбол,
Нэгэл тушаалтай,
агнуурига азатай,
Намжил, Хандагамнай
булган малгай
Намхалзуулан үмдэхөөн
бэлэглэхэл байгаа.*

*Олон, олон һайн нүхэдүүг
ОТФ, МТФ-гэ
оролдосотойгоор ажалаад,
Орген, медальнуудаар
үбсүүгээ дүүргээг,
Омог дорюунууг ябаха
байгаа.*

Агууехэ Илалтын һүүлдэ нютагаа бусажа ерэнэн манай абада эхин шатын хургуули даалгагдаа бэлэй. Удаань Гэгээтэйн, Сагаатайн хургуулинуудта хүдэлөө. 1957 ондо ИУУ-да курс дүүргэһэнэй һүүлдэ хургададые ажалай дүршэлдэ хургажа, машиноведени, үхи-бүүдэй гар урлалгын багшаар хүдэлһэн юм. 1981 ондо наһанайнгаа амаралтада гара-башье, табан жэлэй удаа багшынгаа ажалые үргэл-жэлүүлэн хүдэлһэн юм. Хамтадаа таһалгаряагүй ажаллаһан стажынь дүрбэн жэл сэрэгэй албанда ябаһангаяа хамта дүшэн зургаан жэл болоно. Буряадай АССР-эй Гэгээрэлэй министрствын, райОНО-гой грамота ба дипломуудаар, үнэтэ гарай бэлэгүүдээр шагнагдажа, «Арадай гэгээрэлэй отличник» гэнэн нэрэ зэргэдэ хүртөө бэлэй.

Хайрата абамнай 78 наһатайдаа 1999 оной илдам налгай зунай үдэр алтан дэлхэйтээ хачасаа бэлэй. Абымнай алтан гараар бүтээһэн эдэ зөөри, хургуулин хэрэгсэлнүүд айл зондоо болон хургуулидаа, хургуулингаа музейдэ нягтаар хадагалаатай байдаг. Дайшалхы замаар ябахандаашье, амгалан тэнюур сагтаһы бэшэһэн зохёол шүлэгүүдынь музеймнай нэгэ булан соо нягтаар хадагалаатай байдаг.

С.ДОНГИТОВ,
Дээдэ-Үшөөтэйн
хургуулин
музейн ударидагша.

Зэдын аймаг.

ДАЙСАН ДАРАГДАХА

Хүгшэн болоһон эжымнай,
Хүлдэ ороһон хүүгэднай,
Амараг һайхан нүхэднай,
Москва сарюун хотомнай
Манай арадай байна бшуу,
Мандаа найдажа байна бшуу.
Гуринха зольбо шоные
Галзуу нэтэрүү харшаниие,
Алуурша тонуула фашистаниие
Алад гаргажа болохогүй!
Баатараар, нүхэд, байлдаа!
Бараниинь дайсадые хюдая!

Үнэр бүльеимнай үймүүлһэн,
Урин гэрьеимнай һандааһан
Хас тамга тэмдэгтэн,
Хүнэй дайдада обтоошон,
Урбагар муухай дайсан,

Ц.НОМТОЕВ

Урал амаа долёон,
Урдамнай байнал үлэгшэлдэн.
Үйлөө харлаһан фашистые
Үдэр хүнигүй намнажа,
Үхэлэй баргаар хабшажа,
Үгы шамдуу болгоё.
Дайсан булта дарагдаг,
Дайдам энхэ амаржаг!

Диилэн, илан фашистые,
Днепр, шамдаа хүрээбэди.
Харахан һайхан уһыешни,
Каскаараа удхан уубабди.
Днепр мүрэн, баяртай!
Дайгаа дүүргээд бусахабди.
Абарһан хүбүүдээ юрөөгыш,
Алтан зулаяа бадаруулыш!

БААТАР УЛААН СЭРЭГҮҮД

*Бараан бараан моритой
Баатар улаан сэрэгүүд,
Эй, эй, хөө, хөө, хөө,
Баатар улаан сэрэгүүд.
Эй, эй, хөө, хөө, хөө,
Баатар улаан сэрэгүүд.*

*Баатар улаан сэрэгүүд
Бата һайхан журамтай,
Эй, эй, хөө, хөө, хөө,
Бата һайхан журамтай,
Эй, эй, хөө, хөө, хөө,
Бата һайхан журамтай.*

*Түмэр түмэр дүрөөгөө
Түргэн хабшан дабхина.
Эй, эй, хөө, хөө, хөө,*

Дамба ДАШАНИМАЕВ

*Түргэн хабшан дабхина,
Эй, эй, хөө, хөө, хөө,
Түргэн хабшан дабхина.*

*Булаг хара хэлмэээ
Булта гарган галайна.
Эй, эй, хөө, хөө, хөө,
Булта гарган галайна.*

*Булта гарган галайжа
Бургааһа мого сабшана.
Эй, эй, хөө, хөө, хөө,
Бургааһа мого сабшана,
Эй, эй, хөө, хөө, хөө,
Бургааһа мого сабшана.*

ОБ ОБРАЗОВАНИИ И МЕДИЦИНЕ В ДОРЕВОЛЮЦИОННОЙ МОНГОЛИИ

(Продолжение. Начало в номере от 13.03.03 г.).

Кроме так сказать постоянных заболеваний Монголия нередко страдала от жестоких эпидемий, так как в стране не было научной медицины. Из инфекционных болезней самой опасной считалась оспа, уносившая каждый раз тысячи и десятки тысяч людей. В стационарных очагах Монголии отмечалась чума человека, как инфекция диких грызунов. Русские врачи впервые принесли в Монголию оспопрививание и научные методы борьбы и профилактики с чумой и блага этой работы были скоро оценены местным населением.

Ламы-врачи также признали огромную пользу от прививок оспенной вакцины и охотно стали прививать ее себе, соглашаясь платить за это сравнительно большие деньги. За профилактическую вакцинацию одного пациента охотно платили один лан (серебряная китайская монета, ценившаяся в Монголии 2 рубля серебром). Это были в то время огромные деньги.

Медицина в Монголии зародилась в XIII-XIV в.в. Монголы разбирались в лечебных свойствах растений и использовали их для лечения больных. Персидский ученый Рашид-ад-Дин писал, что «кочевые племена подобно монголам, хорошо знали лекарства и успешно лечили монгольским способом». До нашего времени существуют некоторые лекарства, которые и теперь называют «каджир», а прежде их именовали «кадыр», или сильнодействующее лекарственное средство. Некоторые ламы-врачи знали о действии ядовитых трав и растений, используя их для лечения в малых дозах. В монгольских источниках встречаются сведения о самых различных методах: прижигания раны раскаленным железом, компрессами из содержимого потрохов убитых животных на пораженные суставы, область пояса и шеи. Обертывание больного теплой шкурой только что убитого барана или быка и временное выдерживание пациента на теплой земле, после горения костра. Большинство же рецептов в прежней Монголии было основано на дарах природы.

Во флоре Монголии известно более 845 растений, используемых в медицине, а 120 видов растений употребляются ими в пищу.

Плано Карпини и Ребрук, побывавшие в Монголии в XIII в. писали, что если кто-то в битве получил ранение, то на эти раны монголы накладывали листья лекарственных растений, а сверху делали повязку. Скотоводы и охотники кочевых племен лечебные средства, в основном, готовили из продуктов диких и домашних животных. Так, при выпадении волос следует смазывать голову медвежьим жиром; если заболела губы или полость рта, нужно смазывать пораженное место костным мозгом из большой берцовой кости овцы.

В книге «Популярный сборник рецептов» указывается, что настойкой полыни полезно полоскать ротовую полость и горло при их заболеваниях.

Для лечения гриппа, бронхита и заболеваний легких рекомендуется применять отвары растений: столярии, желтушника, спорыньи, аира болотного, молочая и аконита байкальского, которые по мнению монгольских врачей, помогают также при сибирской язве и других инфекционных болезнях.

Астрагал монгольские араты применяли при заболевании домашних животных, особенно ягнят, телят, верблюжат. В Монголии давно научились изготавливать путем перегонки из кумыса - спирт, который в смеси с сахаром или медом применяли для получения вин. С помощью этих вин и лекарственных растений они получали спиртовые лечебные настойки и экстракты.

Из плодов якорщера и звездчатки врачи народной медицины готовили экстракты для лечения туберкулеза костей, ревматизма и венерических болезней.

Плоды облепихи рекомендовали применять при женских заболеваниях, а также острой почечухе, отравлениях, как эффективное средство и противоядие.

В области лечебной медицины Востока был широко известен монгольский врач Ишбалжир (1704-1788 г.г.). Им были предложены лекарственные средства в состав которых входили: водосбор, рога самца косули и антилопы сайги, кости тигра, а также липовый цвет. При пневмонии он назначал препарат из медвежьей желчи и цветов гороха.

В книге под названием «О мантумбе» (о фармакологии), изданной на монгольском, китайском и тибетском языках описаны такие лекарственные растения и химические вещества как цимбария, эфедра, термopsis ланцетовидный, ремень, можжевельник, солодка, золото, серебро, медь, а также медвежья желчь, мускус рога косули и сайги. Указывается, что женьшень - китайское лекарство, применяемое при переутомлении организма.

Монгольская народная медицина относится к числу одной из самых древних медицинских, сохранивших свою самобытность.

Здесь не было разделения труда, характерного для медицины других народов. Монгольские врачи сами собирали растения, хранили их, готовили и назначали лекарства.

Каждый врач имел свой собственный арсенал лекарственных средств, которые хранились в отдельном помещении типа аптеки. В библиотеке буддийского монастыря Гандан в Улан-Баторе хранится много религиозных книг и лекарственных растений тибетской и монгольской народной медицины. Эти книги написаны очень давно, но во многих из них изложены важные практические сведения о применении лекарственных растений в медицине.

В конце XVIII и начале XIX веков многие русские путешественники-ботаники интересовались флорой Монголии и собирали внушительные гербарии. (Н.С. Турчанинов, 1880, Д.А. Клеменец, Е.Н. Клеменец, 1891 г.). Н.М. Пржевальский в 1870-1885 г.г. составил большую коллекцию растений, произрастающих в Монголии. В последствии монгольская эфедра-хвойник стала называться его именем.

С 1940 года в Монголию были приглашены советские ученые-ботаники, под руководством А.А. Юнатова и И.А. Цаценкина. В их научном труде «Изучение растительности Монголии за 25 лет» говорится, что в этой стране очень много лекарственных и богатых витаминами растений, среди которых значительное место занимают фармакопейные растения.

В качестве лечебного средства повсеместно в Монголии применялся жир, широко распространенного пушного зверька - тарбагана. Его употребляли как внутрь, так и наружно в форме мазей и линиментов.

Прежде жир кулана (дикой лошади) ценился очень высоко и считался целебным. Монголы считают, что мясо и жир кулана,

обладают живительными и целебными свойствами. Жир этого дикого животного заживает все раны.

В литературе Востока указывается, что знаменитая техника иглокалывания первоначально появилась именно в Тибете, в его буддийских монастырях. Последующее ее развитие, также как рефлексотерапия обязаны в первую очередь тибетским и китайским врачам. От них иглотерапия постепенно проникла и в Монголию.

Эффективность прижигания, обертывание больного теплой, только что снятой шкурой животного, а также иглокалывание и кровопускание с современных позиций рождены в глубине веков и научно подтверждены современной медицинской наукой. Восточная мудрость это крепость, которая не берется приступом, а лишь долговременной сложной осадой.

Происхождение болезней ламы объясняли влиянием злых духов. Для постановки диагноза они исследовали язык, пульс и мочу. Выслушивания и выстукивания не было.

Большое значение придавалось пульсу. Монгольские врачи были убеждены, что по пульсу можно узнать решительно все: состояние внутренних органов, род болезни и даже мысли человека. Методы лечения находились в тесной связи с учением о происхождении болезни. Как правило они складывались из средств духовных и материальных: с одной стороны служили молебные, произносились заклинания, а с другой - давались лекарства, которые ламы-врачи готовили сами или получали из Тибета.

Согласно законов тибетской медицины, нашедших более полное применение в последнее время, все лекарства должны готовиться только в период прибывающей луны, когда и здоровье больного будет прибывать (улучшаться).

Для приготовления лекарственных средств в Монголии используется свыше 600 компонентов, извлеченные из тканей некоторых животных, растений и минералов.

Многие методы лечения, а также лекарственные травы, которыми пользовались древние врачеватели, можно с успехом использовать в настоящее время. Однако добраться до сути рецептов можно лишь после кропотливого разбора и сопоставления различных символов, которыми изобилуют древние трактаты. Дело в том, что все рецепты представлены в книгах в зашифрованном виде. Древняя индийская и тибетская медицина скрывала свои секреты, во-первых, от больных, во-вторых, от врачей, которые могут лечить неправильно. Ну, естественно, и от соперников. Одно из лекарств названо, к примеру, «желтый флаг», многие другие тоже имеют подобную зашифровку. Считалось, что в случае раскрытия тайны врачебной деятельности бог лекарств будет судить того, кто нарушил клятву.

Прежде многие ламы-врачи сменяли стены монастыря на посох странника. Много степей и горных перевалов прошли они, собирая лекарственные травы и минералы; разыскивая животных из мяса и костей, которых готовили целебные средства. Все эти компоненты лекарственных средств на основании эмпирического опыта многих веков служили целебными источниками для оздоровления и лечения монгольского народа.

Рецепты и описания болезней древними врачами и учеными сводились в книги. Некоторые из них хранятся в Государственной монгольской библиотеке. Там находятся произведения неизвестного автора «Секреты рецепта», «Рецептура» Шиданзанванжила, «Хрустальные четки» Данзанпунцага. В них подробно описаны сила и признаки действия целебных средств.

За последние годы в Монголии стала бурно развиваться и процветать современная научная медицина, которая хотя и вытеснила народную медицину, но недоста-

точно еще использовала ее многовековой эмпирический опыт, не полностью поставила на службу здравоохранения всех рациональных сторон наследия своего народа в искусстве врачевания.

Между прочим, врачи древней восточной медицины причисляли насекомых к важнейшим лекарствам. И это подтверждается в наше время. Интересные результаты дает изучение монгольского мумие, применяемого при переломах костей и для повышения сопротивляемости организма.

Монгольские и тибетские врачи в наше время считают, что наилучшие результаты при лечении дает использование традиционной восточной медицины в сочетании с западной. По этому принципу собственно работает ныне даже китайская и тибетская медицина.

В Лхасе (административном центре Тибетского автономного района на юго-западе Китая) работает фармацевтическая фабрика, которая производит в год свыше 90 тонн лекарственных средств, более чем 300 наименований, с использованием компонентов, извлеченных из тканей животных, растений и минералов.

Эти лекарства гораздо дешевле препаратов, полученных в результате химического синтеза, и не дают побочных действий. При заболевании, например, органов дыхания больному порекомендуют антибиотики и «пилюли свежего дыхания», приготовленные из лекарственных растений.

Самобытная монгольская медицина существует на протяжении многих веков. Во второй половине XX века к этой древней системе повсеместно возродился интерес. Намечался даже совместный поиск лекарственных растений с целью получения биологически активных веществ на территориях России и Монголии.

Может быть, это потому, что медицинская наука в последние годы обратилась к изучению новых, неизвестных ранее свойств витаминов, антибиотиков, органических кислот, алколоидов, глюкозидов и особенно биофлавоноидных соединений. Ведь их извлекают из растений.

До революции 1921 года Монголия не знала современной, научной медицины, в ней безраздельно господствовала индо-тибетская медицина, которая была бессильна перед многими инфекционными и паразитарными болезнями в стране.

Одним из величайших завоеваний народной революции (1921 г.) следует признать стремительный рост образования и успешное налаживание медицинского обслуживания населения, бурное развитие современной медицины.

В результате широких оздоровительных, профилактических социально-культурных мероприятий в стране намного сократилась смертность и значительно повысилась рождаемость.

По относительному приросту населения Монголия занимает одно из первых мест в мире (Народное хозяйство МНР за 60 лет - 1921-1981 г.г. Улан-Батор, 1981 г.)

Понедельник, 7

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

ПЕРВЫЙ КАНАЛ
7.00 - ДОБРОЕ УТРО.
10.00 - НОВОСТИ.
10.15 - КОМЕДИЯ «ПОЙМЕТ ЛИШЬ ОДИНОКИЙ».

00.50 - ФАБРИКА ЗВЕЗД-2.
01.05 - «НОВЫЙ ДЕНЬ». ТЕОРИЯ НЕВЕРоятНОСТИ. «ПО ТУ СТОРОНУ ЖИЗНИ».

«Россия»

7.45-10.45 - ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
10.45 - «РУССКИЕ АМАЗОНКИ».
11.40 - «КОБРА. АНТИТЕРРОР».

15.30 - ДЕТСКОЕ ВРЕМЯ «3,4...».
15.50 - РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
КАНАЛ РОССИЯ
16.00 - ВЕСТИ.

19.20 - БАЙГАЛ.

19.30 - ПОГОДА И РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
19.40 - «БУРЯД ОРОН». ХУД.-ПУБЛ.ПРОГРАММА.
20.05 - ПРОФЕССИОНАЛЫ.

22.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.
22.40 - ПОГОДА И РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
КАНАЛ РОССИЯ

01.00 - ВЕСТИ.
01.30 - ВЕСТИ-СПОРТ.
01.40 - БОЕВИК «ЖИВОЙ ТОВАР».
03.20 - ФУТБОЛ РОССИИ.

НТВ

7.00 - УТРО НА НТВ.
9.50 - «СЫЩИКИ».
11.00 - СЕГОДНЯ УТРОМ.
11.20 - ПОГОДА НА ЗАВТРА.

15.35 - «ОНА НАПИСАЛА УБИЙСТВО».
16.35 - ПРИНЦИП ДОМИНО.

18.10 - МУЛЬТФИЛЬМ.
18.20 - ДЫХАНИЕ ЗЕМЛИ.
18.45 - «ОТТИНИСЬ». ПРОГРАММА ДЛЯ МОЛОДЕЖИ.
НТВ
19.20 - ВНИМАНИЕ: РОЗЫСК!

СТС - «БАЙКАЛ»

17.00 - «ЛУЧШИЕ».
18.00 - «ДРУЗЬЯ».
18.30 - «ЧАСТНАЯ МИЛИЦИЯ».
19.00 - ДЕВИЧЬИ СЛЕЗЫ.

Ариг Ус

8.00 - СВОБОДНОЕ ВРЕМЯ. ПОГОДА.
8.30, 18.55 - ЖИЗНЬ БЕЗ РИСКА.
8.35 - МУЛЬТФИЛЬМ.
8.45 - ФОРМУЛА УСПЕХА.

13.15 - ФИЛЬМ «ВОР». ПЕРЕРЫВ ДО 17.00
17.00, 20.00, 01.00 - НОВОСТИ.
17.25 - «ГАРФИЛД И ЕГО ДРУЗЬЯ».

Тивиком

7.00 - ШКОЛЬНОЕ ТВ.
7.30, 15.30 - ЛОСК. ПОГОДА. ГОРОСКОП.
7.55, 17.50 - «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС, ИЛИ МОГУЧИЕ РЕЙНДЖЕРЫ».

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Вторник, 8

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

7.00 - ДОБРОЕ УТРО.
10.00 - НОВОСТИ.
10.15 - «ЗЕМЛЯ ЛЮБВИ, ЗЕМЛЯ НАДЕЖДЫ».

13.20 - КОРОТКОЕ ЗАМЫКАНИЕ.
14.20 - «ЛОДКА ЛЮБВИ».
15.15 - ЭКСПЕРТИЗА.

15.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.
15.40 - РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
15.45-ГОРОСКОП.
15.50 - МУЛЬТФИЛЬМ.

16.00 - ВЕСТИ.
16.20 - ЧТО ХОЧЕТ ЖЕНЩИНА.
17.10 - «ТРОЕ ПРОТИВ ВСЕХ-2».
18.15 - АГЕНТСТВО ОДИНОКИХ СЕРДЕЦ.

19.20 - БАЙГАЛ.
19.30 - ПОГОДА И РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!

20.00 - «ЧАСЫ СТАРЕНИЯ ЗАМЕДЛИЛИ СВОЙ БЕГ». НАУЧНО-ПОПУЛЯРНЫЙ ФИЛЬМ О ТРЕНАЖЕРЕ ФРОЛОВА.
20.10 - ХУДОО НЮТАГ.
20.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.

22.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.
22.40 - ПОГОДА И РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
КАНАЛ «РОССИЯ»
20.50 - «КОМИССАР РЕКС».

«Россия»

7.45 - 10.45 - ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
10.45 - «РУССКИЕ АМАЗОНКИ».
11.40 - «ТАЙГА».

НТВ

7.00 - УТРО НА НТВ.
10.00 - «СКОРАЯ ПОМОЩЬ-8».
11.00 - СЕГОДНЯ УТРОМ.
11.20 - ПОГОДА НА ЗАВТРА.
11.25 - ОЧНАЯ СТАВКА.

18.10 - МУЛЬТФИЛЬМ.
18.20 - УРОК БУРЯТСКОГО ЯЗЫКА.
18.35 - ГУЛАМТА.
19.05 - «ТВОЙ ШАНС». ПРЯМОЙ ЭФИР.

19.20 - «ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ».
20.35, 00.20 - «ПЯТЫЙ АНГЕЛ».
21.50 - «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ».

СТС - «БАЙКАЛ»

17.00 - «ЛУЧШИЕ».
18.00 - «ДРУЗЬЯ».
18.30 - «ЧАСТНАЯ МИЛИЦИЯ».
19.00 - ДЕВИЧЬИ СЛЕЗЫ.

Ариг Ус

8.00 - ГРАНИ.
8.25 - ЕСТЬ МНЕНИЕ.
8.30, 20.25, 23.35 - ВОСТОЧНЫЙ

ОПТОВО-РОЗНИЧНЫЙ ЦЕНТР «БАЙКАЛ»

Table with columns for items (e.g., Бельевой трикотаж, Колготки), prices, and store address: ул. Сахьяновой, 6 «а», ост. «ПОШ»...

ЭКСПРЕСС. ПОГОДА.
8.50, 23.00 - ЖИЗНЬ БЕЗ РИСКА.
8.55 - БЕЗ ПРОТОКОЛА.
9.50 - ФОРМУЛА УСПЕХА.

Тивиком

7.00, 20.00, 22.30 - СЕЙЧАС. ПОГОДА. ГОРОСКОП.
7.25, 20.25, 22.55 - ЛОСК.
7.30 - «БИТЛБОРГИ».

Среда, 9

● первый канал

7.00 - ДОБРОЕ УТРО.
10.00 - НОВОСТИ.
10.15 - «ЗЕМЛЯ ЛЮБВИ, ЗЕМЛЯ НАДЕЖДЫ».
11.05 - «ДРУГАЯ ЖИЗНЬ».
12.05 - ФАБРИКА ЗВЕЗД-2.
12.35 - ДИСНЕЙ-КЛУБ.
13.00 - НОВОСТИ.
13.15 - ФИЛЬМ «КАРТУШ».
15.00 - «НОВЫЙ ДЕНЬ «РУССКИЙ ЭКСТРИМ».
15.30 - «НОВЫЙ ДЕНЬ».
«ПЕРВОБЫТНЫЕ ОХОТНИКИ ТРЕТЬЕГО ТЫСЯЧЕЛЕТИЯ».
16.00 - НОВОСТИ.
16.20 - ДЕТЕКТИВ «С ПОМОЩЬЮ ЗЕРКАЛА». 1 СЕР.
17.25 - ФАБРИКА ЗВЕЗД-2.
18.00 - БОЛЬШАЯ СТИРКА.
19.00 - ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ.
19.25 - СМЕХОПАНОРАМА.
20.00 - «ЗЕМЛЯ ЛЮБВИ, ЗЕМЛЯ НАДЕЖДЫ».
21.00 - ОСНОВНОЙ ИНСТИНКТ.
22.00 - ВРЕМЯ.
22.40 - «ДРУГАЯ ЖИЗНЬ».
23.45 - ДОК.ЦИКЛ «ЗВЕЗДНЫЙ ОТРЯД». ФИЛЬМ 3-Й.
00.30 - НОЧНОЕ «ВРЕМЯ».
00.55 - ФАБРИКА ЗВЕЗД-2.
01.10 - НОВЫЕ ЧУДЕСА СВЕТА.
«АСУАНСКАЯ ПЛОТИНА
01.40 - «ГЕНИИ И ЗЛОДЕИ».
02.10 - АПОЛОГИЯ.
03.05 - «БЕГЛЕЦ».
04.05 - ТРИЛЛЕР «АЛЬБИНОС».
06.05 - «ОТНОСИТЕЛЬНОСТЬ».
06.45 - «НОВЫЙ ДЕНЬ».
«СКАНЕР».

● «Россия»

7.45-10.45 - ДОБРОЕ УТРО,
10.45 - «РУССКИЕ АМАЗОНКИ».

11.40 - «ТАЙГА».
12.40 - ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
13.00 - ВЕСТИ.
13.20 - КОРОТКОЕ ЗАМЫКАНИЕ.
14.20 - «ЛОДКА ЛЮБВИ».
15.15 - ЭКСПЕРТИЗА.

БГТРК

15.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.
15.40 - РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
15.45 - БАМБААХАЙ.
КАНАЛ «РОССИЯ»
16.00 - ВЕСТИ.
16.20 - ЧТО ХОЧЕТ ЖЕНЩИНА.
17.10 - «ТРОЕ ПРОТИВ ВСЕХ-2».
18.15 - АГЕНТСТВО ОДИНОКИХ СЕРДЕЦ.
18.45 - ЭКСПЕРТИЗА.
19.00 - ВЕСТИ.

БГТРК

19.20 - БАЙГАЛ.
19.30 - ПОГОДА И РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
19.40 - МВД. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
19.50 - ПРЯМОЙ ЭФИР С МИНИСТРОМ КУЛЬТУРЫ РБ В.Б.ПРОКОПЬЕВЫМ.
20.15 - СЛОВО О ЗЕМЛЕ БУРЯТСКОЙ.
20.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.
КАНАЛ «РОССИЯ»
20.50 - «КОМИССАР РЕКС».
21.50 - ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
22.00 - ВЕСТИ.

БГТРК

22.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.
22.40 - ПОГОДА И РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
КАНАЛ «РОССИЯ»
22.50 - СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.55 - «РУССКИЕ АМАЗОНКИ».
24.00 - «ТАЙГА».
01.00 - ВЕСТИ.
01.30 - ВЕСТИ-СПОРТ.
01.40 - МЕЛОДРАМА «БЕЛЫЙ ТАНЕЦ».
03.40 - ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ.

03.55 - ГОРЯЧАЯ ДЕСЯТКА.
04.55 - КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС».
07.00 - ВЕСТИ.
07.15 - КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС».

● НТВ

7.00 - УТРО НА НТВ.
10.00 - «СКОРАЯ ПОМОЩЬ-8».
11.00 - СЕГОДНЯ УТРОМ.
11.15 - ПОГОДА НА ЗАВТРА.
11.20 - ВНИМАНИЕ: РОЗЫСК!
12.00, 13.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 20.00 - СЕГОДНЯ.
12.05 - РАСТИТЕЛЬНАЯ ЖИЗНЬ.
12.35 - ВЫ БУДЕТЕ СМЕЯТЬСЯ!
13.05 - «СЛУЧАЙ В АЭРОПОРТУ».
14.35 - ПРОФЕССИЯ - РЕПОРТЕР.
14.50 - КРИМИНАЛ.
15.05 - ПУТЕШЕСТВИЯ НАТУРАЛИСТА.

15.35 - «ОНА НАПИСАЛА УБИЙСТВО».
16.35 - ПРИНЦИП ДОМИНО.

БГТРК

18.10 - ДЕТСКОЕ ВРЕМЯ. «МУХА-ЦОКОТУХА». СПЕКТАКЛЬ ДЕТСКОГО САДА «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧИК».
18.25 - КОНЦЕРТ ОРКЕСТРА БУРЯТСКИХ НАРОДНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ.
18.40 - ТАМИР.
19.00 - «СОЛДАТСКИЙ МЕДАЛЬОН».

НТВ

19.20 - ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ.
20.35, 01.30 - «ПЯТЫЙ АНГЕЛ».
21.50 - «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ». ЗАКЛ. СЕР.
23.00 - СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ.
23.40 - ФУТБОЛ. ЛИГА ЧЕМПИОНОВ. 1/4 ФИНАЛА.
«РЕАЛ» /ИСПАНИЯ/ - «МАНЧЕСТЕР ЮНАЙТЕД» /АНГЛИЯ/.
02.35 - ДНЕВНИК ЛИГИ ЧЕМПИОНОВ.

● СТС - «БАЙКАЛ»

17.00 - «ЛУЧШИЕ».
18.00 - «ДРУЗЬЯ».
18.30 - «ЧАСТНАЯ МИЛИЦИЯ».
19.00 - ДЕВИЧЬИ СЛЕЗЫ.
20.00 - ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!
20.30 - «АЛЬФ».
21.00 - «ЗАЧАРОВАННЫЕ».
22.00 - «НАСТОЯЩИЙ ГЕНИЙ».
00.30 - ДЕТАЛИ.
01.00 - «ЗАКОН И ПОРЯДОК».

● Ариг Ус

8.00 - ГРАНИ.
8.25 - ЕСТЬ МНЕНИЕ.
8.30, 20.30, 23.45 - ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА.
8.45 - СПОРТ.
8.50, 18.40 - ЖИЗНЬ БЕЗ РИСКА.
8.55 - ПУБЛИЧНЫЕ ЛЮДИ.
9.25, 20.50 - ФОРМУЛА УСПЕХА.
9.40 - ТО, ЧТО НАДО.
9.55 - БЕЗ ПРОТОКОЛА.
10.45 - «ПРИВЕСТИ В ИСПОЛНЕНИЕ».
11.40 - СТО ЧУДЕС СВЕТА. «МАТЬ-ЗЕМЛЯ».
12.45 - ТУШИТЕ СВЕТ.
13.00 - НОВОСТИ. СПОРТ. ПОГОДА.
13.15 - ФИЛЬМ «О БЕДНОМ ГУСАРЕ ЗАМОЛВИТЕ СЛОВО». 1 СЕР. ПЕРЕРЫВ ДО 17.00
17.00, 24.00 - НОВОСТИ.
17.25 - «ГАРФИЛД И ЕГО ДРУЗЬЯ».
17.50 - ПОБЕДОНОСНЫЙ ГОЛОС ВЕРУЮЩЕГО.
18.20 - МУЗ. ПОДАРОК.
18.45 - ФИЛЬМ.
20.00 - БУДНИ.

Соль-лизунец

ул. Тулаева, 63.

Тел.: 41-29-87.

21.00 - «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА». ПЕРВЫЙ ПОЛУФИНАЛ.
21.35 - «ЗАЛ ОЖИДАНИЯ».
22.40 - ОДНОКАШНИКИ.
00.35 - СОСТАВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ.
00.50 - ВЫСШИЙ СВЕТ.
01.05 - ТУШИТЕ СВЕТ.

● Тивиком

7.00, 20.00, 22.30 - СЕЙЧАС. ПОГОДА. ГОРОСКОП.
7.20, 20.25, 22.55 - ЛОСК.
7.30, 18.20 - «БИТЛБОРГИ».
7.55, 17.55 - «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС, ИЛИ МОГУЧИЕ РЕЙНДЖЕРЫ».
8.20, 17.25 - «ДЖИМ БАТТОН».
8.50, 17.00 - «НОВЫЙ ЭКШЕН-МЕН».
9.15 - БОЛЬШИЕ ДЕНЬГИ.
10.15 - «АТАКА НА КОРОЛЕВУ».
12.25 - ТАКАЯ ПРОФЕССИЯ.
13.00 - ДИАЛОГ СО ВСЕМ МИРОМ.
13.30 - «ВИНО ЛЮБВИ».
14.25 - НАРОД ПРОТИВ.
4.55 - «АГЕНТСТВО».
15.30 - ЛОСК. ПОГОДА. ГОРОСКОП.
5.50, 21.20 - «НА УГЛУ, У ПАТРИАРШИХ...».
18.45 - МУЗ. ПОЗДРАВЛЕНИЯ.
19.20 - «ЧИСТО ПО ЖИЗНИ».
20.30 - ИЩУ СЕМЬЮ.
20.55 - «СИМПСОНЫ».
23.05 - «СВЯТЫЕ ИЗ БУНДОКА».
01.30 - «24».

● ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ ● 21-62-62 ●

Четверг, 10

● первый канал

7.00 - ДОБРОЕ УТРО.
10.00 - НОВОСТИ.
10.15 - «ЗЕМЛЯ ЛЮБВИ, ЗЕМЛЯ НАДЕЖДЫ».
11.05 - «ДРУГАЯ ЖИЗНЬ».
12.05 - ФАБРИКА ЗВЕЗД-2.
12.35 - ДИСНЕЙ-КЛУБ.
13.00 - НОВОСТИ.
13.15 - «КОНТРАБАНДА».
15.00 - НОВЫЕ ЧУДЕСА СВЕТА.
«АСУАНСКАЯ ПЛОТИНА».
15.30 - «НОВЫЙ ДЕНЬ». «ГЕНИИ И ЗЛОДЕИ». НИКОЛАЙ КИБАЛЬЧИЧ.
16.00 - НОВОСТИ.
16.20 - «С ПОМОЩЬЮ ЗЕРКАЛА».
17.25 - ФАБРИКА ЗВЕЗД-2.
18.00 - БОЛЬШАЯ СТИРКА.
19.00 - ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ.
19.25 - САМИ С УСАМИ.
20.00 - «ЗЕМЛЯ ЛЮБВИ, ЗЕМЛЯ НАДЕЖДЫ».
21.00 - ОСНОВНОЙ ИНСТИНКТ.
22.00 - ВРЕМЯ.
22.40 - «ДРУГАЯ ЖИЗНЬ».
23.45 - ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН.
00.30 - НОЧНОЕ «ВРЕМЯ».
00.55 - ФАБРИКА ЗВЕЗД-2.
01.10 - «НОВЫЙ ДЕНЬ. «УДАРНАЯ СИЛА». «ОРУЖИЕ АНТИ-ТЕРРОРА».
01.40 - «НОВЫЙ ДЕНЬ». ИСКАТЕЛИ ТАИНСТВЕННОГО ОСТРОВА.
02.10 - АПОЛОГИЯ.
03.10 - ФИЛЬМ «НИКСОН».
06.40 - «НОВЫЙ ДЕНЬ».
«СКАНЕР».

● «Россия»

7.45-10.45 - ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
10.45 - «РУССКИЕ АМАЗОНКИ».
11.40 - «ТАЙГА».
12.40 - ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
13.00 - ВЕСТИ.
13.20 - КОРОТКОЕ ЗАМЫКАНИЕ.

14.20 - «ЛОДКА ЛЮБВИ».
15.15 - ЭКСПЕРТИЗА.

БГТРК

15.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.
15.40 - РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
15.45 - ГОРОСКОП.
15.50 - МУЛЬТФИЛЬМ.
КАНАЛ «РОССИЯ»
16.00 - ВЕСТИ.
16.20 - ЧТО ХОЧЕТ ЖЕНЩИНА.
17.10 - «ТРОЕ ПРОТИВ ВСЕХ-2».
18.15 - АГЕНТСТВО ОДИНОКИХ СЕРДЕЦ.
18.45 - ЭКСПЕРТИЗА.
19.00 - ВЕСТИ.

БГТРК

19.20 - БАЙГАЛ.
19.30 - ПОГОДА И РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
19.40 - ТАЙЗАН.
20.00 - «ШКОЛА БУДУЩЕГО». ЛИЦЕЙ N27.
20.15 - СЛОВО О ЗЕМЛЕ БУРЯТСКОЙ.
20.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.
КАНАЛ «РОССИЯ»
20.50 - «КОМИССАР РЕКС».
21.50 - ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
22.00 - ВЕСТИ.

БГТРК

22.30 - ВЕСТИ-БУРЯТИЯ.
22.40 - ПОГОДА И РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
КАНАЛ «РОССИЯ»
22.50 - СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.55 - «РУССКИЕ АМАЗОНКИ».
24.00 - «ТАЙГА».
01.00 - ВЕСТИ.
01.30 - ВЕСТИ-СПОРТ.
01.40 - ФИЛЬМ «ВСТРЕЧА С ВЕНЕРОЙ».
04.00 - СИНЕМАНИЯ.
04.30 - ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ.
04.45 - КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС».
07.00 - ВЕСТИ.
07.15 - КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС».

● НТВ

7.00 - УТРО НА НТВ.
10.00 - «СКОРАЯ ПОМОЩЬ-8».

11.00 - СЕГОДНЯ УТРОМ.
11.20 - ПОГОДА НА ЗАВТРА.
11.25 - ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ.
12.00, 13.00, 15.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 20.00 - СЕГОДНЯ.
12.05 - КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС.
13.05 - МЕЛОДРАМА «ШОФЕР НА ОДИН РЕЙС». 1 СЕР.
14.30 - ПРОФЕССИЯ - РЕПОРТЕР.
14.50 - КРИМИНАЛ.
15.05 - ПУТЕШЕСТВИЯ НАТУРАЛИСТА.
15.35 - «ОНА НАПИСАЛА УБИЙСТВО».
16.35 - ПРИНЦИП ДОМИНО.

БГТРК

18.10 - ДЕТСКОЕ ВРЕМЯ. МУЛЬТФИЛЬМ.
18.25 - УРОК БУРЯТСКОГО ЯЗЫКА.
18.30 - СОДРУЖЕСТВО СЕРДЕЦ.
18.45 - ЗЕЛЕНАЯ ЧЕРЕПАХА.
19.00 - ТВОЙ ШАНС.

НТВ

19.20 - ОЧНАЯ СТАВКА.
20.35, 00.20 - «ПЯТЫЙ АНГЕЛ».
21.50 - «БАНДИТСКИЙ ПЕТЕРБУРГ». 1 СЕР.
23.00 - СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ.
23.40 - «СЕКС В БОЛЬШОМ ГОРОДЕ».
01.25 - ФУТБОЛ. ЛИГА ЧЕМПИОНОВ. 1/4 ФИНАЛА.
«ЮВЕНТУС» /ИТАЛИЯ/ - «БАРСЕЛОНА» /ИСПАНИЯ/.

● СТС - «БАЙКАЛ»

17.00 - «ЛУЧШИЕ».
18.00 - «ДРУЗЬЯ».
18.30 - «ЧАСТНАЯ МИЛИЦИЯ».
19.00 - ДЕВИЧЬИ СЛЕЗЫ.
20.00 - ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!
20.30 - «АЛЬФ».
21.00 - «ЗАЧАРОВАННЫЕ».
22.00 - «ТАНЦУЕМ ХИП-ХОП».
24.00 - ОСТОРОЖНО, МОДЕРН!
00.30 - ДЕТАЛИ.
01.00 - «ЗАКОН И ПОРЯДОК».

● Ариг Ус

8.00 - ГРАНИ.
8.25 - ЕСТЬ МНЕНИЕ. СПОРТ.

Зимний отдых
на базе "Гэсэр" (с. Котонс.тб)

3-4-х местные номера с телевизором, холодильником
Прекрасное 4-разовое питание
Коньки, лыжи, санки, бильярд, настольный теннис
Отличная сауна на 6 человек
Доставка групп своим транспортом

Избавьтесь
от ностальгии
по лету!

ул. Рагжурова, 11, гостиница "Гэсэр", каб.100, тел.: 21-53-83.

● Тивиком

7.00, 20.00, 22.30 - СЕЙЧАС. ПОГОДА. ГОРОСКОП.
7.20, 19.55, 22.55 - ЛОСК.
7.30 - «БИТЛБОРГИ».
7.55, 17.55 - «ПАУЭР РЕЙНДЖЕРС, ИЛИ МОГУЧИЕ РЕЙНДЖЕРЫ».
8.20, 17.25 - «ДЖИМ БАТТОН».
8.50, 17.00 - «НОВЫЙ ЭКШЕН-МЕН».
9.15 - БОЛЬШИЕ ДЕНЬГИ.
10.15 - ФИЛЬМ «ЗАПИСКА».
12.30 - ОЧЕВИДЕЦ.
13.00 - ДИАЛОГ СО ВСЕМ МИРОМ.
13.30 - «ВИНО ЛЮБВИ».
14.25 - НАРОД ПРОТИВ.
14.55 - «АГЕНТСТВО».
15.30 - ЛОСК. ПОГОДА. ГОРОСКОП.
15.50, 21.20 - «НА УГЛУ, У ПАТРИАРШИХ...».
18.20 - МУЗ. ПОЗДРАВЛЕНИЯ.
18.45 - «ДРУЖНАЯ СЕМЕЙКА».
20.20 - РАДАР-СПОРТ.
20.55 - «СИМПСОНЫ».
23.05 - «НУ, ТЫ И ПРИДУРОК».
01.10 - «24»

Бесплатные английские
разговорные группы.
Тестирование 11-12 апреля
в 17 и 19 часов. По адресу:
ул. Толстого, 23 «а».

Пятница, 11

первый канал

7.00 - ДОБРОЕ УТРО.
10.00 - НОВОСТИ.
10.15 - «ЗЕМЛЯ ЛЮБВИ, ЗЕМЛЯ НАДЕЖДЫ».

«Россия»

7.45 - 10.45 - ДОБРОЕ УТРО, РОССИЯ!
10.45 - «РУССКИЕ АМАЗОНКИ».
11.40 - «ТАЙГА».

10.45 - «РУССКИЕ АМАЗОНКИ».
11.40 - «ТАЙГА».
12.40 - ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.
13.00 - ВЕСТИ.

КАНАЛ «РОССИЯ»
22.50 - СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!
22.55 - ЮБИЛЕЙНЫЙ КОНЦЕРТ М.ЕВДОКИМОВА «СМЕХ, ДА И ТОЛЬКО!».

НТВ

7.00 - УТРО НА НТВ.
10.00 - «СКОРАЯ ПОМОЩЬ-8».
11.00 - СЕГОДНЯ УТРОМ.
11.20 - ПОГОДА НА ЗАВТРА.

НТВ

19.20 - «КОМАНДА. RU».
20.35 - БОЕВИК «ПЛОХИЕ ПАРНИ».
22.55 - БОЕВИК «ОСЬМИМОЖКА».

СТС - «БАЙКАЛ»

16.00 - «ЛУЧШИЕ».
18.00 - «ДРУЗЬЯ».
18.30 - «ЧАСТНАЯ МИЛИЦИЯ».
19.00 - ДЕВИЧЬИ СЛЕЗЫ.

Ариг Ус

8.00 - ГРАНИ.
8.25 - ЕСТЬ МНЕНИЕ.
8.30, 20.25, 23.05 - ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА.

19.10 - «РОССИЯ В КОСМОСЕ».
21.00 - «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯ-ТЕРКА».
21.35 - ФИЛЬМ «ФЛАБЕР».

Тивиком

7.00 - СЕЙЧАС. ПОГОДА. ГОРОСКОП.
7.20, 20.25, 22.55 - ЛОСК.
7.25 - РАДАР-СПОРТ.

ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ • 21-62-62 •

Суббота, 12

первый канал

7.00 - НОВОСТИ.
7.10 - ШУТКА ЗА ШУТКОЙ.
8.00 - НОВОСТИ.
8.10 - «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ГЕРКУЛЕСА».

«Россия»

8.00 - ДЕТЕКТИВ «ДЕЛО N 306».
9.15 - КИНО-ИСТОРИИ ГЛЕБА СКОРОХОДОВА.
9.25 - МУЛЬТФИЛЬМ.

НТВ

7.00 - ДЕТСКОЕ УТРО НА НТВ.
7.50 - «ДЖЕЙМС БОНД - АГЕНТ 007».
9.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 20.00 - СЕГОДНЯ.

Ариг Ус

9.00 - НОВОСТИ. СПОРТ.
9.40 - ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА.
9.55 - ФОРМУЛА УСПЕХА.

Тивиком

8.00 - ЛОСК. ПОГОДА. СЕЙЧАС.
8.30 - «ДИКАЯ ПЛАНЕТА».
9.30 - «ДЕННИС НЕПОСЕДА».

Advertisement for ООО «СТЕНТОР» featuring a computer monitor and text: предлагает: учебники, методическую литературу, школьную мебель...

Воскресенье, 13

первый канал

7.00 - НОВОСТИ.
7.10 - ШУТКА ЗА ШУТКОЙ.
8.00 - НОВОСТИ.
8.10 - «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ГЕРКУЛЕСА».
9.00 - НОВОСТИ.
9.10 - СЛУЖУ РОССИИ!
9.50 - ДИСНЕЙ-КЛУБ.
10.10 - В МИРЕ ЖИВОТНЫХ.
11.00 - НОВОСТИ.
11.10 - НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ.
11.30 - ПОКА ВСЕ ДОМА.
12.15 - ДОГ-ШОУ.
13.00 - НОВОСТИ.
13.20 - «БОЛЬШИЕ РОДИТЕЛИ».
С.БУДЕННЫЙ.
13.50 - КЛУБ ПУТЕШЕСТВЕННИКОВ.
14.35 - ДИСНЕЙ-КЛУБ.
15.00 - НОВОСТИ.
15.15 - ВЛАСТЕЛИН ВКУСА.
16.10 - СПАСАТЕЛИ. ЭКСТРЕННЫЙ ВЫЗОВ.
16.45 - СЛАБОЕ ЗВЕНО.
17.50 - «ЕРАЛАШ».
18.00 - ЖИВАЯ ПРИРОДА.
19.00 - ВРЕМЕНА.
20.15 - КВН-2003. ВЫСШАЯ ЛИГА.
22.35 - ФИЛЬМ «АПОЛЛО-13».
01.10 - БОКС. БОИ СИЛЬНЕЙШИХ ПРОФЕССИОНАЛОВ МИРА. ЮРИЙ РОМАНОВ - СТИВ МЮРРЕЙ.
02.00 - БОЕВИК «НАЕМНЫЙ УБИЙЦА ИЗ ШКОЛЫ ГРОССПОЙТ».
03.55 - НОВОСТИ.
04.05 - ФИЛЬМ «РОККО И ЕГО БРАТЯ».

«Россия»

8.00 - ФИЛЬМ «ЖИЗНЬ И УДИВИТЕЛЬНЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ РОБИНЗОНА КРУЗО».
9.25 - МУЛЬТФИЛЬМ.
9.35 - «ДЖУМАНДЖИ».
10.20 - РУССКОЕ ЛОТО.
11.05 - ВСЕРОССИЙСКАЯ ЛОТЕРЕЯ «ТВ БИНГО ШОУ».
БГТРК
11.35 - «САГАЙ СУУРЯАН», И Н Ф О Р М . - А Н А Л И Т И Ч . П Р О Г Р А М М А .
11.55 - РЕК-ТАЙМ - ВРЕМЯ ВАШЕЙ РЕКЛАМЫ!
12.00 - ЖУРНАЛИСТСКОЕ РАССЛЕДОВАНИЕ.
КАНАЛ РОССИЯ
12.15 - УТРЕННИЙ РАЗГОВОР С Д.КИСЕЛЕВЫМ.
12.45 - ГОРОДОК.
13.20 - КОМЕДИЯ «ВЗЛОМЩИКИ».
15.10 - ПАРЛАМЕНТСКИЙ ЧАС.
16.00 - ВЕСТИ.
16.20 - ВОКРУГ СВЕТА.
17.15 - ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ.
18.20 - ДЕНЬ ВОЙСК ПВО. «ОРУЖИЕ РОССИИ. СТЕРЕГУЩИЕ НЕБО».
19.10 - КОМНАТА СМЕХА.
20.05 - ФИЛЬМ «МСТИТЕЛИ».
21.50 - В «ГОРОДКЕ».
22.00 - ВЕСТИ НЕДЕЛИ.
23.10 - СПЕЦ. КОРРЕСПОНДЕНТ.
23.35 - ТРИЛЛЕР «ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ».
02.10 - ФИЛЬМ «ПАЛЬМЕТО».
04.20 - БОЕВИК «В ЛОВУШКЕ».
05.45 - КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС» НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ.

07.00 - ВЕСТИ.
07.15 - КАНАЛ «ЕВРОНЬЮС» НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ.

НТВ

7.00 - ДЕТСКОЕ УТРО НА НТВ.
7.50 - МЕЛОДРАМА «БЕЗЫМЯННАЯ ЗВЕЗДА». 1 СЕР.
9.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 16.00, 17.00, 18.00, 19.00, 20.00 - СЕГОДНЯ.
9.05 - «БЕЗЫМЯННАЯ ЗВЕЗДА». 2 СЕР.
10.15 - ВКУСНЫЕ ИСТОРИИ.
10.25 - ШАР УДАЧИ.
10.55 - ПОГОДА НА НЕДЕЛЮ.
11.05 - «ЛЮБОВЬ ВДОВЦА».
12.05 - РАСТИТЕЛЬНАЯ ЖИЗНЬ.
12.40 - ВЫ БУДЕТЕ СМЕЯТЬСЯ!
13.05 - ВЛИЯНИЕ.
14.05 - ДЕТЕКТИВ «ЛАРЕЦ МАРИИ МЕДИЧИ».
15.50 - ВКУСНЫЕ ИСТОРИИ.
16.05 - СВОЯ ИГРА.
17.15 - «ЭКСТРЕМАЛЬНЫЙ КОНТАКТ: АКУЛА - НЯНЬКА».
17.45 - ПРИНЦИП ДОМИНО.
19.05 - «НАЦИОНАЛЬНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ИНТЕЛЛЕКТ НА ВЫВОЗ».
20.35 - «СЫЩИКИ».
21.40 - КОМЕДИЯ «АНГЕЛ МЕСТИ».
23.35 - БОЕВИК «СНАЙПЕР».
01.35 - «КЛАН СОПРАНО».
02.35 - ЖУРНАЛ ЛИГИ ЧЕМПИОНОВ.

СТС - «БАЙКАЛ»

12.00 - УТРО С КИРКОРОВЫМ.
13.00 - ОСП!
14.00 - КИНО НА СТС. «ТРИ БЕГЛЕЦА».
16.00 - СКРЫТАЯ КАМЕРА.
17.00 - КРЕСЛО.
18.00 - «АЛЬФ».
19.30 - ЗОЛОТОЙ ГРАММОФОН.
22.00 - КИНО НА СТС. «ЛУНА-44».
01.05-ЧЕРНО-БЕЛОЕ.

Ариг Ус

9.00 - НОВОСТИ. СПОРТ. ПОГОДА.
9.45 - С УТРА ПОРАНЫШЕ.
10.15 - В НАШУ ГАВАНЬ ЗАХОДИЛИ КОРАБЛИ.
11.15 - ДАЧНИКИ.
12.15 - ФОРМУЛА УСПЕХА.
12.30 - «ВЕЛИКОЛЕПНАЯ ПЯТЕРКА». ФИНАЛ.
13.20 - ФИЛЬМ «СВИНАРКА И ПАСТУХ».
15.00 - «БОЛЬШОЙ РЕМОНТ».
16.00 - НОВОСТИ. ПОГОДА.
16.30 - СТО ЧУДЕС СВЕТА. «ЦАРИЦА ЗВЕРЕЙ».
17.30 - БЛАГАЯ ВЕСТЬ.
18.00 - МУЗ. ПОДАРОК.
18.35 - ФЕСТИВАЛЬ «ЗВЕЗДЫ БЕЛОГО МЕСЯЦА». ГАЛА КОНЦЕРТ.
20.00 - НОВОСТИ. ПОГОДА.

20.30 - ЖЕНСКИЙ ЭКСТРИМ.
20.45 - БОЙЦОВСКИЙ КЛУБ.
21.15 - ВЫ-ЗДОРОВЫ.
21.35 - ФОРМУЛА УСПЕХА.
21.50 - ФИЛЬМ «КОРАБЕЛЬНЫЕ НОВОСТИ».
00.00 - ИТОГИ. КРЕМЛЕВСКИЙ КОНЦЕРТ.

Тивиком

8.00,14.30 - ЛОСК. ПОГОДА. ГОРОСКОП.
8.30 - «ДИКАЯ ПЛАНЕТА».
9.30 - «ДЕННИС-НЕПОСЕДА».
10.00 - «ПИТЕР ПЕН».
10.25 - «ХИТКЛИФ».
10.50 - «СИМПСОНЫ».
11.45 - «ОБЖ».
12.15 - ВСЕ ДЛЯ ТЕБЯ.
12.50, 22.00 - «ТАЙНЫЙ ЗНАК».
14.00 - ВОЕННАЯ ТАЙНА.
14.50 - ЛОТЕРЕЯ АВТОВАЗА.
15.05 - ФИЛЬМ «ОПАСНЫЕ ДРУЗЬЯ».
17.20 - ОЧЕВИДЕЦ.
17.55 - МУЗ. ПОЗДРАВЛЕНИЯ. ПОГОДА.
18.30 - ШКОЛЬНОЕ ТВ.
19.05 - «ЖИЗНЬ С ЛУИ».
19.30 - «ДОКТОР ДУЛИТЛ».
21.30 - «СИМПСОНЫ».
21.55 - ЛОСК.
23.10 - ФИЛЬМ «ЗА ШКУРУ ПОЛИЦЕЙСКОГО».

"Радио Бурятии - радио для всех!"

Тел.: 21-41-84.

Бурятское радио

с 7 по 13 апреля 2003 года

7, понедельник

6.10 - Радиожурнал "ЗЕМЛЯ РОДНАЯ"
6.37 - СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ.
6.47 - 7.00 - Передача "ЭЛҮҮР ЭНХЭ ЯБАЯ".
7.10 - 7.20 - ОБЪЯВЛЕНИЯ.
7.20 - "АНФАС": Сегодня - Всемирный День здоровья. В передаче принимает участие заместитель Министра здравоохранения РБ, заслуженный врач РБ, кандидат медицинских наук А.О. Занданов.
7.40 - 8.00 - Радиостудия "БИРАКАН".
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
19.10 - Республиканские известия на бурятском языке.
19.27 - Объявления.
19.30 - Республиканские известия на русском языке.
19.45 - 20.00 - Передача из фондов радио.

8, вторник

6.10 - 7.00 - Программа "УТРО БУРЯТИИ".
7.10 - НОВОСТИ, СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
7.30 - Передача из цикла "БУДЕМ ЗДОРОВЫ!".
7.40 - 8.00 - "КАК ЖИВЕШЬ, ВЕТЕРАН?" - по материалам заседания Президиума республиканского Совета ветеранов о состоянии патриотического воспитания молодого поколения.
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
19.10 - Республиканские известия на бурятском языке.
19.27 - ОБЪЯВЛЕНИЯ.
19.30 - Республиканские известия на русском языке.
19.45 - 20.00 - "РАДИОБИБЛИОТЕКА" на бурятском языке.

9, среда

6.10 - 7.00 - Программа "УТРО БУРЯТИИ".
7.10 - НОВОСТИ, СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
7.30 - Программа "ВЫБОР".
7.45 - 8.00 - "ТООНТО НЮТАГ".
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
19.10 - Республиканские известия на бурятском языке.
19.27 - ОБЪЯВЛЕНИЯ.
19.30 - Республиканские известия на русском языке.
19.45 - 20.00 - АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ на бурятском языке.

10, четверг

6.10 - 7.00 - Программа "УТРО БУРЯТИИ".
7.10 - НОВОСТИ, СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.

7.30 - Программа "РАДИО-ГОРОД" - об Улан-Удэ и улан-удэцах.
7.40 - АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ.
7.55 - 8.10 - Передача "ОРЬЕЛ" "ВЕРШИНА". Тема: Волыная борьба.
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
19.10 - Республиканские известия на бурятском языке.
19.27 - ОБЪЯВЛЕНИЯ.
19.30 - Республиканские известия на русском языке.
19.45 - 20.00 - Передача из фондов радио.

11, пятница

6.10 - 7.00 - Программа "УТРО БУРЯТИИ".
7.10 - НОВОСТИ, СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
7.30 - Программа "ВСТРЕЧИ".
7.45 - 8.00 - "ГУЛАМТА"
13.00 - 13.10 - Дневной выпуск новостей "КОРОТКОЙ СТРОКОЙ".
13.10 - 14.00 - "ЧАС ВАШЕГО ПИСЬМА". Музыкальная программа по заказам радиослушателей.
19.10 - 20.00 - Информационная программа "ВЧЕРА, СЕГОДНЯ, ЗАВТРА". ОБЪЯВЛЕНИЯ.

12, суббота

7.10 - 8.00 - "ВЧЕРА, СЕГОДНЯ, ЗАВТРА". Информационная программа. ОБЪЯВЛЕНИЯ.
9.10 - Программа "МЭНДЭ АМАР, МИНИИ БУРЯАД ОРОН". "Утро Бурятии".
9.45 - 10.00 - Передача для детей "ШКОЛА, КОТОРУЮ ТЫ ВЫБРАЛ".
13.10 - 14.00 - "МУЗЫКАЛЬНАЯ ВОЛНА РАДИО БУРЯТИИ": Оркестру ОНИ БГТРК-35 лет; Передача "Институт танца".
19.10 - 20.00 - Радиожурнал "СТЕПНЫЕ МЕЛОДИИ"

13, воскресенье

7.10 - СПРАВКИ, ОБЪЯВЛЕНИЯ, РЕКЛАМА.
7.20 - 8.00 - Программа "СЛЫШУ ПЕСНИ, СКАЗКИ, ЛЕГЕНДЫ".
9.10 - 10.00 - Канал для школьников "ЭДИРШУУЛ": "У нас в гостях-РЭП-команда "НЕХТ-3"-финалист Международного фестиваля "Белый месяц", литературно-художественная программа "Анда нүхэд".
11.10 - 12.00 - Литературно-художественная программа "АЛТАРГАНА": «Театральная весна-2003»; Юмористические рассказы В.Родионова.
13.00 - 14.00 - Информационно-музыкальный канал для молодежи "ВОСКРЕСНЫЙ ПОЛДЕНЬ".

ПЛАСТИКОВЫЕ ОКНА

ОООИ "ФАКЕЛ"

Окна
Подоконники
Москитные сетки

гостиница "БАЙКАЛ" оф. 108
ул. Смолина 18, оф. 18
тел./факс: 21-29-43
21-80-95

Лиц. ФЛЦ №003784-1 от 28.02.2000 г.

НИЗКИЕ ЦЕНЫ

БГТРК ВАКАНСИИ ТРЕБУЮТСЯ

Продавцы. Тел.: 44-86-41.
Фармацевты и провизоры. Тел.: 444-999.
Трудоустройство. Ул. Сахьяновой, 5-29. Тел.: 42-58-94. (Ю-14283).
Водитель, экскаваторщик. Тел.: 44-30-42.
Забайкальскому предприятию МЭС Сибири срочно водитель 2 класса, с правом вождения автокрана, автовышки. Обращаться: ул. Сахьяновой, 5, каб. № 7. Тел.: 29-30-12.
Продавцы (мужчины, со знанием электротехники). Тел.: 44-67-56.

ИЩУ РАБОТУ УСЛУГИ СУПЕРПОХУДЕНИЕ. Тел.: 22-44-07. (Лиц. 510).

АВТО ПРОДАЮ

А/м "Тойота-RAV-4", 1997 г/в, пятидверный, б/п. Тел.: 22-95-39.

КУПЛЮ

А/м "Волга-31029". Тел.: 44-59-87. Срочно а/м "Тойота-Королла" (отличное состояние, 1996 г/в, серебристого цвета, 6500 у.е.). Тел.: 23-10-71.
А/м "Тойота-Марк-2", 1995 г/в, без пробега. Тел.: 21-28-16, 21-34-33.
А/м "ВАЗ-2101", 1977 г/в. Тел.: 44-13-16.
"КАМАЗ-4310", \$ 8000, обменяю на легковой а/м, джип. Тел.: 37-42-16.
Автобус "Азия-Комби", 1992 г/в. п. Эрхирик, ул. Ленина, 27.
Микроавтобусы и другие автомобили по корейским ценам. Тел.: 65-74-82.
М/а "Истана", 1997 г/в. Тел.: 23-15-27.
Автомобильную крановую установку. Тел.: 26-67-51, 64-20-18, 21-19-01.
Прицеп "ГУБ-83520". Тел.: 25-59-89.

МЕНЯЮ РАЗНОЕ СУПЕРМАРКЕТ РАЗНОЕ

Реализуем яйцо по низким ценам. Тел.: 44-86-41.

КУПЛЮ

Детскую коляску. Тел.: 21-98-81.

Детскую коляску. Тел.: 22-43-38.
Портновский манекен. Тел.: 25-12-49.

ПРОДАЮ

406 мотор, б/у. Тел.: 26-12-32.
Оборудование для кафе, б/у. Тел.: 42-57-28.
Сотовый. Тел.: 41-24-70.
Спутниковую антенну. Тел.: 22-82-75.
Шенки стаффордширского терьера. Недорого. Тел.: 45-59-62.
Швейная машинка. Тел.: 42-53-17.

НЕДВИЖИМОСТЬ ПРОДАЮ

1-комнатную квартиру (Саяны). Тел.: 23-14-67.
1-комнатную квартиру. Тел.: 37-34-15.
1-комн. квартира (2 этаж, с балконом) по ул. Ключевская - 370 т.р. Тел.: 045, а6.6019.
Срочно 1-комнатную квартиру в п. Восточный. Тел.: 21-29-27.
2-комнатную квартиру улучшенной планировки (ж/д). Тел.: 22-96-12.
2-комнатная квартира в пос. Иволга. Пейджер 045, а6.6284.
2-комнатная квартира по ул. Октябрьская (1 этаж, 480000, торг). Тел.: 21-22-88.
2-комнатную квартиру. Тел.: 44-94-19.
Срочно две 2-комнатные квартиры в кварталах. Тел.: 23-09-88, 23-20-97.
Кафе + квартиру на Баргузинской трассе. Тел.: 046, а6.3221.
3-комнатная квартира (3 этаж, пос. Восточный). Тел.: 45-87-62.
3-комнатная квартира (3 этаж, пос. Восточный). Тел.: 45-87-62.
Срочно 3-комнатная квартира по ул. Шумяцкого. Тел.: 42-33-84.
4-комнатную квартиру или меняю. Тел.: 25-38-07.
4-комнатная квартира в Северобайкальске, можно под офис или на обмен в г. Улан-Удэ. Тел.: 27-23-48. Срочно дом по ул. Амагаева, участок 8 соток, кап. гараж на две а/м. Тел.: 22-23-70 (раб).
Дом в п. Вахмистрово. Тел.: 21-68-04.
Дом в Кабанском р-не. Тел.: 22-26-90.
Срочно дачу (зимнюю). Недорого. Тел.: 22-42-56.
Полуобустроенная комната по ул. Гармаева. Цена 75 т.р. Тел.: 45-83-02.
Сруб (10 х 12). Тел.: 22-31-63.
Павильон. Тел.: 22-40-25.

ШЭНЭ НОМ

«ТАЛАТА НЮТАГАЙ БААТАР ХҮБҮҮД»

Москвагай «Икар» гэдэг хэвлэлэй байсан (Генеральна директорын Б.Г.Дамдинов) «Талата нютагай баатар хүбүүд» гэж гоё найхан зурагуудаар шэмгэлгэдэн ном жэлэй эхиндэ барлажа гаргаба. Алхана уулаһаа Адуун шулуун хүрэтэр хабтайн нэмжыдэг аглаг найхан Ага нютагай эрхим барилдаашад тухай очеркнүүд энэ номдо оруулагданхай. Агын суута барилдаашадай нэгэн Баяр Цыренгармаевай наһанай нүхэр - Хурамхаанай аймагай Арзгуун нютагта тоонтотой, Буряадай багшанарай институтдай физико-математикын факультет дүүргээд, республикын МВД-гэй хуралсалай түбтэ хүдэлжэ, подполковник зиндаатайгаар нахан пенсидэ гараһан Цыпылама Борисовна Цыренгармаева гартаа шүрбэнхтэй, хүлдөө гохо дэгээтэй, гоё найхан арга дүрэтэй, гаһар томо, хүдэр шамбай, баатар хүсэтэй барилдааша хүбүүд тухай баримта мэдээнүүды суглуулаад, уран найханаар найруулан зохиожо, зураглалнууды, очеркнүүды бэшэн байна.

Агын Буряадай автономито тойрогой Захиргаанай толгойлогшо, Россин Федерациин Гүрэнэй Соведэй гэшүүн, тойрогой спортивна барилдаанай федерациин президент Баяр Баясхаланович Жамсуев нютагаингаа барилдааша хүбүүдэй нэрэнүүды мүнхэлжэ, ном бэшэхэ үүсхэл гаргаһан, тус номдо оршол бэшэн байха юм. «Эрын гурбан нааданай» тоодо ородог бүхэ барилдаан, нур харбаан, мори урилдаан эртэ урда сагнаа хойшо манай арадай дунда алдаршанхай. «зунай найр нааданай» мурьсөөнүүд үргэнөөр эмхидхэгдэдэг байһан гээшэ. Бүхэ барилдаан үндэһэн ёһо заншалуудаараа ямар гоё найхан, баян бэ даа. Барилдаа хараагүй хүн буряад зоной абари зан тухай юушье мэдэхгүй байна. Балшар бага наһандаа хүсэ шадалаа барилдаанда туршажа үзөөгүй хүбүүн байха юм аал?!» - гэжэ оршолой эхиндэ хэлгэнэ.

Ага нютагта дүрэ буялдалгын барилдаан үндэһэн арадай болон классическа барилдаануудай үндэһэ нуури дээрэ хүгжөөгдэн түүхэтэй. 50-дахи онуудай һүүл болон 60-дахи онуудай эхин багта Агада, мүн Буряад орондо классическа (греко-римскэ) барилдаан хүгжөөгдэжэ захалаа хэн. Ким Догдомэ, Борис Бальжинимеев, Ким Норбоев, Этигэл Эрдынеев, Валерий Дугаров, Виталий Дабаев, Эрдэни Норсонов, Гуро-Дарма Цэдэшиев гэгшэд түрүүлэн греко-римскэ барилдаагаар хонирхоод, улаань дүрэ буялдалгын барилдаагаар амжалта туйлажа, спортын мастерта кандидатнууд, спортын мастернууд болоһон байха юм. Залуушуулай дунда классическа барилдаагаар СССР-эй түрүү нуури эзэлхын түлөө 1961 оной мурьсөөндэ хүрэл медальар шагнагдаһан Виталий Дабаев оронойнгоо олимпийскэ суглуулагдамал командада кандидаттаар оруулагдаа хэн. Тиигэбэшье тэрэ 1964 оной Токиогой Олимпиадада хабаадажа шадаагүй бэлэй. Дүшэ гаран жэлэй урда тээ Буряадай түрүүшын барилдаашад Виктор Баймеев, Нима Ивахинов, Василий Гармаев, Владимир Халтанов болон бусадтай хамта тэдэнэр республикын суглуулагдамал командын бүридэлдэ ородог хэн. Эдэниие 60-дахи онуудай түрүүшын «долгиной» гэхэ гү, али түрүүшын «шатын» барилдаашад гэжэ нэрлэдэг юм.

Далайн долгиной хүсэтэ эбхэрэндэл адли, 70-дахи онуудта хоёрдохи үеын барилдаашад ургажа гараа хэн. Хоёрдохи «долгиной» бүхэшүүл буряадай суглуулагдамал командын гэгшүүд болоһон алдартай. Эдэмнай хэд бэ гэгбэл, Бата-Цырен Дашинамжилов, Аюу Цырендоржиев, Мүнхэ-Жаргал Цыдыпов, Баяр Цыренгармаев, Владимир Балданов, Владимир Цэдэшиев, Зорикто Буянтуев гэгшэд болоно. Мүнхэ Цыдыпов Агын барилдаашад сооһоо түрүүлэн уласхоорондын классай спортын мастерай нэрэ солодо хүртөө үзэмнай! Тиин тэдэ Ага болон Буряад ороной нэрэ хүндые бүхэсоюзна, уласхоорондын мурьсөөнүүдтэ амжалтагайгаар хамгаалһан байгаа.

Найдахи онуудай гурбадахи «долгиндо» Гэрэл Цындымеев, Базарсада Цырендашиев, Түмэн Жаргалов, Гүрэ-Базар Цэдэшиев, Цыдыб Иванов гэгшэд ороно. Тойрогой барилдаанай алдар солын түүхэ-бэшлэгтэ эдэнэй нэрэнүүд алтан үзэгүүдээр бэшэгдэнхэй.

Дүрбэдэхи «долгин» ердэхи онуудта хабаатай. Энэ үеын барилдаашад спортын орбёл үндэртэ гараһан байха юм. Уласхоорондын классай спортын мастернууд Жамса Лхамжапов, Очир Дамдинов, Базарсада Дашинамеев, Бэлэгтэ Жаргалов, Россин спортын мастернууд

Мүнхэ Мункожаргалов, Баатар Нимаев, Тимур Очиров, Баатар Цыбиков болон бусад Буряад ороной суглуулагдамал командын эрхим түрүү гэгшүүд болонхой. Ага нютагай дүрбэдэхи «долгиной» барилдаашад ехэ хибэс дээрһэнэ буугаагүй гэхэ гү, али һүүдшынгээ үгэ үшөө хэлээдүй байһаар.

Табадахи «долгин» гурбадахи мянган жэлэй эхиндэ хабаатай. Буряад ороной дүрэ буялдалгын барилдаанай аха захатанай нэгэн - республика дотороо түрүүшүүдэй тоодо спортын мастер болоһон Василий Енхоевич Гармаев нэгэтэ иигэжэ хэлэһэн юм гэхэ:

«Буряад барилдаашадай дундаһаа Европо түбин түрүүшын чемпион Усть-Ордын автономито тойрогһоо гараа, дэлхэйн түрүүшын чемпион Буряад орондо Баргажанай голдо түрөө, харин түрүүшын олимпийскэ шанда хүртэгшэ Агаһаа гараха аабаа». Эдэ үгэнүүдэй хүсэлдэхэ байһанда этигэхэ дуран хүрэнэ. Магад, талата нютагай шэнэ үеын - табадахи «долгиной» түлөөлэгшэдэй хэн нэгэн Олимпийн нааданай хүндээлэй табсанда гараха аалам?! Үнэхөөрөөшье, энэ талаар Россин спортын мастернууд, эдиршүүлэй дундаһаа Россин чемпионнууд Базарсада Базаргуруев, Евгений Цындымеев, Виктор Цындымеев, мүн бүхэроссин мурьсөөнүүдтэ илагша Бата Дараев, аха дүүнэр Базаровууд болон бусад энэ талаар ехэ арга боломжонуудтай гээд тэмдэглэлтэй.

Агын тойрогой аха үеын барилдаашадай амжалтанууды арьбадхаха үндэһэ нуури би. Тойрогой барилдаанай хургуули дүрэ буялдалгын барилдаагаар 26 филиалтай, 47 штатна тренертэй, энэдэ 2400 хүбүүд хорилго хэдэг байна. Эдэнэй дунда Россин чемпионнууд, шангуудта хүртэгшэд би. Энэ талаар хэдэн ехэ мурьсөөнүүд үнгэргэгдэдэг юм. Советскэ Союзай Герой Базар Ринчиногой дурасхаалда зориулагдажа, дүрэ буялдалгын барилдаагаар Агын автономито тойрогой мурьсөөн Бүхэроссин календарьта оруулагданхай, илагшадта «Россин спортын мастер» гэгэн нэрэ зэргэ олгогдодог. Байгша ондо 40-дэхэ үнгэргэгдөө. СССР-эй гурбан зарлалай Верховно Соведэй депутат Бадма Цыренович Цыреновэй дурасхаалда зориулагдаһан Агын автономито тойрогой кубогта хүртэхын түлөө мурьсөөн 2001 онһоо жэл бүри үнгэргэгдэдэг.

Дээрэ дурсагдаһан дүрбэн үеын 20 гаран барилдаашад тухай очеркнүүд энэ номдо оруулагдаа. Россин габыята тренерүүд В.Н.Иванов, Н.С.Ивахинов, В.М.Сыдеев, В.В.Баймеев Ф.Н.Махутов, дэлхэйн чемпион Б.Д.Будаев, педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент К.В.Балдаев, БГСХА-гай физическэ хүмүүжүүлгын кафедрье даагша Г.Б.Бардамов болон бусад Ага тойрогһоо ургажа гараһан бэлэгтэй бэрхэ эдэ барилдаашад тухай шэнжэлэл тайлбаринууды хэлэн байгаа.

Педагогикын эрдэмэй доктор, профессор В.Д.Дашинобоев, Россин габыята тренер В.И.Иванов энэ номой рецензентүүд болоһон байха юм.

Агын автономито тойрогто дүрэ буялдалгын барилдаае хүгжөөлгын түүхэ тухай энэ ном үргэн иитэ уншагшадта зориулагдахаһаа гадна, ургажа ябаа залуу үетэниие дүрбэн тэгшээр хүмүүжүүлхэ арга олгохо байна.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ.

Уншагшадаймнай туршалгануудһаа

«АМГАЛАН САЙХАН ТОРИИН ГОЛ»

ДАМБАЕВ Борис Чойнхорович Дээдэ Ториингоо хургуули мүнхэн медальар дүүргэнэ юм. Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ институт (физико-математическа факультет) дүүргээд, Зэдын аймагай Дээдэ-Тори нютагтаа багшалдаг.

Нютагаингаа түүхэ, уг гарбал, ёһо заншадда ехэ анхаралаа табидаг. Эхин хургуулиһаа эхилээд, спортоор (хоккей, волейбол, бокс, теннис, шатар) хонирходог. Мүнөө хургуулидаа шатарай секци толгойлно. Районой мурьсөөнүүдтэ үхибүүдээрээ хабаададаг. Мүн баһа шүлэг бэшэжэ туршадаг юм.

«Ториин гол» гэжэ шүлэгтэнь нютагай хүбүүн хүгжэм бэшэжэ, найр нааданда дууладаг гэлсэдэг.

ТОРИИН ГОЛ

Урагшаа түргэн урагхалтай
Олон горхогоо бүригдэдэг
Арюун тунгалаг уһатай
Уужам манай Ториин гол!

Ара модоор элбэгтэй,
Ан гүрөөһөөр баянтай,
Алигуша суута хүбүүдтэй
Амгалан сайхан Ториин гол!

Агуу малаар суурхалан,
Ажалша зоноор баянтай,
Айлашан зондоо хүндтэй
Ариг сарюун Ториин гол!

Бэлэгтэй зоноор элбэгтэй,
Суута дууша хүбүүдтэй,
Хада, үндэр уулаатай
Хабтагай сайхан Ториин гол!

Буряадай түрүүшын Геройтой,
Бурхан тахилаа сахидар,
Обоо, бунханаа тахидар
Омог сайхан Ториин гол!

НАМАРАЙ АГНУУРИ

Набша, модод шарлажа,
Ногоо, сэсэг хагарба.
Аянай шубууд мордожо,
Аяар холо зорибог.

Ан, гүрөөһөд хүлгөөтэй
Ара тайгаар гүйлдэнэг,
Үбэлэй хүйтэн сагы
Үнгэрүүлхэе эхээр бэлдэнэг.

Түрүүшын саһан орожо,
Түби, дэлхэе сагааруулба.
Хэрмэг, булгад олошоржо,
Хуушан дэгэлээ нэлгэбэг.

Хадын горход хайнагтажа,
Хажуугаара мурьһэтөөг эхилбэ.
Үгэр бүри байгааи
Үбэлэй шэнжэ абана.

Алигуша бэрхэ хүбүүднай
Аргагүй ехээр туһанарнаг,
Аян замдаа гарахая
Амаргүй ехээр бэлдэнэг.

Уяндаа байһан нойхоого
Уршан дулаанаар харанаг,
Тарга абаһан моридоо
Тахалжа ехээр яаранаг.

Хангай баабайн бунда
Хүртэхэл гэжэ найданаг,
Хатуу хара сэржэмээ
Хангай тээшээ үргэнэг.

Ултаха нойроо алдажа,
Урма баяртай хүлээнэг.
Уянда байһан похойнууд
Улижа, тээшээ яданаг.

БООНОЙ ХАРЗА

Үбэлэй хүйтэнэг хүрдэггүй
Уһаар амтагдые үндэлдэг,
Үбэлдөө заһагдай эшээдэг
Элбэг уһатай Бооной харза.

Хоёр Бооной хоорондо
Хажгагар хабсагайн хажууда
Үбһөөр баян эрьетэй
Эльдин сайхан Бооной харза.

Агуу малые ундалдаг,
Ан гүрөөһөдгүй голодог
Зүүн Бооной хажууда
Заһагдай эшэнтэй Бооной харза.

Эдгээ хоолоо бэлдэжэ,
Эрын жаргал эдлэхээс
Урма, зориг ехэтэй
Урагшаа ябахая яаранаг.

Мэргэн буунуудаа үргэлэнхэй,
Моридтоо ганзагаа тээгээд лэ,
Хамар-Дабаанай шэлье,
Хаража хойшоо зорибог лэ.

Хангай баян баабаймнай
Хаража хүбүүдгээ байгым даа,
Хэрмэн, булган аигуудаа
Хайрлажа бидэндээ баришм даа!

САГААЛГАНАЙ ҮРЕЭЛ

Элдин сайхан Ториингоонай
Эрхэн ербэ Цагаан сара!
Байжа байсан нятагтамнай
Бусаад ербэ Цагаан сара!

Цагаан эдэгээ дэлгэжэ,
Цайгаа эдэгтэй байлажа,
Цанид хамбын юрөөлөөр
Цаашаа сайхан сууял даа!

Агуу малаа үгхэжэ,
Аарса тарагаа бүлэжэ,
Аба эжынгээ юрөөлөөр
Амаргүй сайнаар сууял даа!

Ургажа байсан үхибүүднай
Урматай номоо үзэл дээ,
Үбэлэй хүйтэн сагы
Үбчэн зоболонгүй сууг даа!

Обоо, бунханаа тахиад лэ,
Орон тэнгэригээ мүргөөд лэ,
Олон бүгэдэ зомнай
Олоороо эбтэй сууял даа.

Үнгэрсэн морин жэлдэмнай
Элдэб юмэн үзэгдээл дээ,
Үнэ сэнгэй худгалгаар
Зоной байдал муудаал даа!

Ерссэн хонин жэлдэмнай
Юмэн ондоо болохол бэээ,
Эрьежэ ерссэн жэлдэмнай
Эзэн түримнай тусалхал бэээ!

Сартуулай юсэн голой нэгэ
Сайхан Тори нютагтаа
Саана, үнөөгөө зобонгүйгөөр
Саашаа мэндэ сууял даа!

Ажабайдалай хүшэр хүндые
Ажалаа унагангүй габжа,
Амгалан сайхан нютагтаа
Амар мэндэ сууял даа!

Буряад Республикын байгуулагдаһаар 80 жэлэй ойдо

Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ

Буряад орохойнтоо соло дуудажай!

Гэсэр Богдын Буряад орон
Гэгээн Байгал шэмэгтэй.
Орос зонтой холбоо барин
Одон дээдын хүддэтэй.

Түүхын гүнөө булад зүргэ -
Түмэр замаар гүйдэлтэй.
Ууган талын мүнхэ сэргэ -
Улаан-Үдэ буудалтай.

Түгнын талаар надхан сайдаг
Түрын хэшэг таряатай.
Уран, алтаар урдуур байдаг
Угай баян газартай.

Элинсэгэйм эхэ дайда
Эльгэндэмни элшэтэй.
Эхин дууша арад зомни
Эртын агуу соёлтой.

Эрхим ёһоо эблэн гиндэг
Эрдэм түгэс уласнай,
Үргэн нийтын эрхэ зүйдэг
Үндэр наран - засагтай!
1992.

Бүртэ Шонын түшэмэл
Бүргэд эрэ Барга-Баатар,
«Бэдэ» гэжэ зоноороо
Байгал далайн урда нуутар.

Будан хатан хамганһаань
Гурбан хүбүүд түрэлэй.
Олюдай, Буряад, Хоридой
Отогуудай эхин гэгдэлэй.

Буряад гэжэ хүбүүгээ
Байгалай баруун бөөдэ
Байража гээд лэ нүүлгээ.
Байражаал - үеын үедэ.

Нүгөө хүбүүн Хоридой
Нүүхэш баһал гэгдэлэй.
Үдэ голой хүжүүртэ
Үнэржэһэн түүхэтэй.

Олон жэдэ Олюдай
Ойхон дээрэ тоглолой.
Үнэр баян болоошые хаа,
Үбэр монгол мордолой.

«Буряад» гэжэ отог
Буудал түүхээс дамжаа.
Буряад-Енгүүд нютаг
Буусань боложо амжаа.

Холо зүүнэй хизаарта
Хоридоймнай онсохон,
Нэмжээ тала газарта
Нэрлүүлээ - Хори тосхон.

Эсэгийн гурбан хүбүүдэй
Эхи табиһан газарта,
Анхан буряад нютагууднай
Алдаршаа юм, хэтэ сагта!

Мянган, мянган жэлнүүдэй
Манан соогуур мүндэлһэн,
Манайш алтан үндэһэн
Мандан ерэнэн түүхэтэй!

Угай мүнхэ үндэһэн
Сагай гүнөө засаг лэ.
Тугай удха хүддэлһэн
Одон болоод, носог лэ!
1992

КУДЫ ГОЛ

Барга-Баатар угнаа
Дүрбэдэхи үень - Куды!
Жэнхэн тэрэ сагнаа
Жэлнүүд хүнөөб, хэды?..

Хори, Эхирэд, Хонгоодор
Хойшо, урагшаа угсараа.
Холын сагай хүлгөөн дор
Хушагдаагүйл, мүр сараань.

Эрхүү багай хүдөөдэ
Элдэб янзын гол, мүрэнүүд:
Одоо хаанаһаа үтөө бэ
«Олхи», «Куды» нэрэнүүд?..

Худайн хүбүүн Куды
Хойто бэе нүүгээд,
Хубилшагүй уг нэрээ
Худхангүйгөөр зүүлгээ.

Байхан хууһан газарайнь
Байсын нэрэ мүнөө бии.
Үйлэ, хэрэг ушарайнь
Үльгэр, домог - үхөөгүй!

«Куды» гэжэ нэрые
Хориин буряад үтөө байн.
Хэдэн зуунай хярые
Хэтэ дабан, ерээд байн!
Эрхүү, 1963.

Эхэ Буряадтам эрдэм ухаан,
соёл

Эрхэтэдэй агуу холбоогоор
ургаа.

Үмсын ёһоор өөдэлхэгүй нэн
гээл.

Үндэр хүгжэлтөөр
арад нийтэ жаргаа.

Энэл даа, арадуудай шэн
эрмэлзэл

Элдэб гол, мүрэнүүдтэл
гүрэлдэнэ.

Эсэгэ ороной жэгүүртэ хүсэл -
Энхэ нараа мандуулан
гэрэлтэнэ.

Арадуудай холын хараата гүн
нэгдэл,
Адли тэгшэ эрхэ, сүлөөгэйнь
аша габьяал.

Энэл даа - манайш түүхэтэ алтан
үндэһэн

Элдэб яһатанай² эрдэмэй үрэ,
абьяас!

1972.

¹Куды - Хориин арба нэгэн эсэгийн
Худай угай найман хүхүүрэй эгээ
ехэн.

²Яһатанай - элдэб яһатанай
түлөөлэгшээ 1970 оной бүхэсоюзна
бүригхэлэй ёһоор, Буряадай АССР-
тэ 95 үндэһэтэн ажалууһан ба
хуунашые гээшэбди. Мүнөө хэды юм
бү мэдээ.

БАУНТА

Үргэн тайгаар нэмжыһэн
Үльгэр шэнги газар бэ?
Орын хүлоор хэмжүүлһэн
Ортонгуудай нютаг лэ!

...Хорин табан он, жэлһээ
Хойто энэ - дайдаада,
Ерээдүйе шэнжэлһээр
Ехэ нууриш табигдаа.

Оро олоор үдхэдэг
Ортонгуудай хизаарта,
Геологуудай шэн бүлэг
Ортогшолжо буугаалта.

Эртын сагта уулаһаа
Элдэб шулуу бэдэржэ,
Зуугаад жэлэй саанаһаа
Зулаа бэлэйд, нэтэржэ.

Миллион жэлэй «хэбтэшэ»
Мэдэгдээгүй пооторхо -
Менделеевэй таблица,
Мэнэл эндэш тодорхо!

Мүнхэ сэбдэг бүхэлүүр
Мүнгэн сагаан дуулгатай.
Хүбхэн, налхи, хуһалуур -
Хүнды жалга тулгатай.

Хангайн бүтүү тужа соо
Хэрмэ, булгад харайдаг.
Хахад жэлэй турша соо
Хажар хүйтэн хайрадаг.

Урдань ортон ороёо
Унадаг нэн, амалаад.
Энээн шэнги мүнөө саг
Эмээлээ бшуу, Амалат.

Бардам шэрүүн байгааалин
Баян хизаар байналта -
Совет үеын байдалаар
Соёлшохон Баунта!
1996.

БАГДАРИН

Юһэн зуугаад гол мүрэнүүд
Юрьен гүйлдээдэг Буряадта.
Юһэн зуугаад метр үндэртэ
Юрэл оршодог Баунта.

Зургаан зуугаад модоной зай
Зурынал даа Улаан-Үдэһээ.
Зургаан зуугаад ортонгуудай
Зугаалдаг нютагынь эндэ гээ.

Хамбы жэлнүүд харгы зураад,
Хамтын баялиг урдална.
Хиагдын гүн соо галта ураан
Хинан барижа, ургална.

Жэлһээ жэдэ гол нугааршни
Жэмэс унана - хагдаран.
Жэлһээ жэдэ гудамжашни
Жэрбын хунана, Багдарин!

Табяад гаран градус хүйтэн
Таглан хамар шэнхинэнэ.
Таалуур жабар хаха эсхэн
«Тайгын зүрхэн» хүнхинэнэ!

Шэмэрүүн зүгэй нүүдэлшэд,
Шэрхи, шэн хүдэлмэришэд,
Шэнэ сагай зам барин
Шэлжэрнэлши, Багдарин!
1996

Үхэлые үрдижэ,
Хүбшын агнуурида
Үбшэн - аюулайтай.
Нэгэтэ үбгэмни үбшэлбэ хүни.
Нэгэшые үгэ холбоногүй,
Халуурна. Дуугай байдал
ужана уни,
Замаг домни - туһа болоогүй...

Мууе зүгнэһэндэл
оронууд дуугай,
Нохойшые согсойлдон
нэхэрнэд,
Олиггүй жабартай зэрлиг
һүниин хуугай -
Ойдо шара шубуун хүхирнэ.

Нашан түргөөр аргиш!
хажууһаа абажа,
Нартадаа хүлэлбэб ороёо.
Өөрөө - ульгам санаяа
хүлдөө угалжа,
Ороёо хүтэлэн шууд зорёоб.

Голойнгоо орые дахуулжа
хурганхай,
Гол зубшажа гараа нэм - тэмгэ.

Оохортой нарта²
дээр үбгэнөө уянхай.
Орхинобди хойноо мүр, тамга.

Орой һүниие ото,
үглөөниинь нэгэ
Оронуудаа нэлгэн гүйлгэжэ,
Зуугаад шахам модон соо
ниидэһэн мэтэ,
Зурысал табяа нэм, дүүлижэ.

Харгыгүй газараар,
компасгүйгөөр сэхэ
Хадын нюруугаар зүгөө олон,
Хамакар тосхоноо олоһомни
ехэл,
Халуун үдэшөөр врачта орон...

Үсэд шанга, хатуу зоригоор
тэгүүлжэ,
(Үдэр болгожо хаатаагүйдөө)
Хүрмэжэ байһан үхэлые
үрдижэ,
Хүрэмжэл эрээ нэм, золтойдоо!

БҮРЭН - ХАНАЙ
ХОРМОЙДО

Уһан хүхэ уняартай
Уулын үндэр ебхэс гээ.
Зэдээр баян дараатай
Зэдын дайда зэнхэс гээ.

Субад сагаан үнгэтэй
Сууга хонид бэлшэлэй.
Буурал хадын үбэр тээ
Буусань байна, малшанай.

Сарюун тала гүбээнүүд
Сартуул угай нютаг лэ.
Саада холын шэбээнүүд
Хасаг суурайнь - домог лэ!

Бүрэн - Хаанай хормойдо
Бүрин эрхэ багтаһан,
Зэдын улад маниие
Хэды гоёор угтаа нэм.

¹Аргиш - оро хүлээдэг зэмсэг.
²Нарта - оро, нохойнуудыг
хүлээдэг шарга.

Һанан, дурсан байхадам
Һаруул бодол түрүүлнэ.
Далар хурдан наһандам
Дахяад намай ерүүлнэ.

Баяр, золоор дэбхэрһэн
Бажамтайхан зүрхэнһөө,
Дуран долгёор дэбэрһэн
Дуугаа Тандаа шүлэглөөб!
1979

АХА

Аха - шуһан эбэр
Ангай мяха, годон -
Гэгээн Бөеын тамир,
Гэсэр Богдын ордон!

Аха - асбест,¹ графит,
Алтагтай гүн дараан.
Бахархажа харыг,
Баялигай бадараан!

Анхан сагнаа дуулдадаг
Аха - зөөлэн алтан.
Башамтайгаар гүйлдээдэг
Бараан тайгаарнь галтан!
1996

Шулуун хадаар шолбылдог,
Шугы, хагдаар хооллодог,
Шуурган соошые хонодог,
Шуһан - халуун - харлаг.

Адуун шэнги боол һүүлтэй,
Амтан һайхан бал һүтэй.
Адар шэрхи бээтэй,
Ашата мал - харлаг.
1996.

ХИРААН НУУР

Хираан тээшэ хүдөөгөөр
Хии һалхи эсхүүлжэ,
Хиибэн хүхэ хүлгөөр
Хиидүүлнэбди - дүүлижэ.

Санжамитаб зулуураа
Саб гэтэр баринхай.
Харин би сууга нуураа
Ханамжатай харанхайб.

Манхан дайдын оршом соо
Мана татан хүлэрнэ.
Зунай үүрэй толон соо
Зураг мэтэ толорно.

Түүхын боро һүүдэрнүүд
Түргэн гүйлдэн һубарна.
Гэгээн, бараан үдэрнүүд
Гэнжэтэжэ ударна.

Зуун жэлэй саада тээ
Заневскийн¹ эндэ бүрхээһэн -
Гашуун даһа, содотой
Гаһар нүхэн - уурхай нэн.

Гүрэмэл хана - бургааһан
Гүнзэгы руу доошолхо.
Һолисотойхон даһа
Һаруул соргоор оошолхо.

Арбаад жэлэй турша соо
Амтан даһа, соодотойнь -
Аятайханаар харша соо
Абдарлаа нэн, оосотой.

Аяар холын саг унжан
Аршаан, шабарш элирээ.
Арад зоной уг дамжан
Алдаршаһаар ерээ.

Хөөрхын домто Хужарта
Хяагтын энэ Хираанда,
Янзын хэрхэ үбшые
Ямба ёһоор аргалдаг.

Хүсэтэ аршаан нуурнууднай
Хүрин шабар - домхон лэ.
Хужарта, Хираан алдарынь
Хубирхагүй, мүнхэ лэ!

Алтай - Хэжэнгэ, 1984.

¹Заневский - 1880 ондо энэ нуурые
арендага абаад, даһанай мүн содын
завод хүдэлгэһэн хүн.

Алтай - эртын хорой
Агтын солоор түрүү.
Хадын бараан орой
Хамбы тэмээн нуруу.

Хибэс нэхээд хормойнь
Хэнзээр дэлгээ урга.
Нараар ялбаад нармай
Намай далаа харгы.

«Ходоог тэргээр» нэжүүр
Хотоог - жороом турьяа.
Утын замай үзүүр
Ухаа шараар бурьяа.

Халюун нюргаа тодоод,
Хангайн хунаа - сэнхиин.
Жодоо, хуһаар отоод,
Жолоо дүнгөө - зэнхын.

Шагтай - Хангай дахяад,
Шараар набшаа дэлгээ -
Сагай эрхээр ахяад,
Сарюун үнгөө нэлгээ!

ҮНШЭР ҺЭН ХҮБҮҮН

Дашарабдан БАТОЖАБАЙ

Тарьян долгёор хурылхан
Урлал дуутай нютагнай -
Зуугаад модон соо зурыхан
Суугаар дэлгэр Баяндай!

Хойто холын Хэрмье
Хоймор гэжэл ханагшаб.
Сагаан эдээнэйн дээжые
Сасал үргэн баригшаб!

Агуу түргэн сагаараа
Алас дабшаа нютагнай -
Алтан үндээн угаараа
Алас дабшаа Баяндай!

Мүнхэ-Сарьдаг сэргэтэй
Мүнгэн дуулга Түнхэн байн!
Мундарганууд сэргэтэй
Мундуу дошхон түхэл байн!

Угай баян нуудалтай
Ураг түрэл Хэрэн байн.
Уран-Тэбхэр буудалтай
Ургы сэнхир нютаг байн.

Хорин дүрбэн аршаантай
Холбоо харьдаг Саяан байн!
Хонгёо хурса дуушадтай
Хонгоодоройн заяан байн!

Шэрээн хүндэ айрагтай
Шэнжүүл тэгшэ зонхон байн!
Шаргай-Ноён захираатай
Шамбалын аглаг орон байн!

Заршам сооһоо удхатай
Заншаа Танайм жэнхэн байн!
Буурал сагнаа унгитай
Буха ноёной Түнхэн байн!

Агтаар хурдан хүбүүдтэй
Алтайн хоймор Захаамин,
Гаа хайхан хүүхэдтэй
Гургалдайта Захаамин.

Уран-Дүшэ уулатай
Нарин дархан - Захаамин,
Долоон угай туужатай
Домог баян Захаамин.

Гүрөөл ангууд элбэгтэй
Үрээл дуутай Захаамин.
Хүндын шэрээ, олбогтой
Мэндэйн орон - Захаамин!

ГАЛУУТА НУУР

Сонгоол угай дайдатай,
Солгёон хатар - долгитой,
Гал шулуунай ууталуур -
Ган хүхэ Галуута нуур.

Гүн жэл, гүн жэл
Шүн Субад мануулаа.
Гол нуур, гол нуур
Жэн хамбы татуулаа.

Ууралтажа унирхан,
Будантажа манархан
Шэм гэмэ жабар соогуур
Шэл сэгээн Галуута нуур.

Хар-яр, хар-яр
Хор ашаа шэрүүлээ.
Шэл нуур, шэл нуур
Шэн зориг түрүүлээ!

Ара халха түшэгтэй,
Хара алтан хэштэгтэй,
Гүн талын газарай нюур -
Гүр ехэ Галуута нуур.

Хүл нуур', хүл нуур
Хун шубуу үлгэдөө.
Түр-яр, түр-яр
Түмэр зам дүүжэндээ!

1976

ХЭЖЭНГЫН БЭЛГЭ

Хэжэнтэ аймагай хэтын бэлгэ
Хэзээдэ хайхан онсохон хүрэг -
Жаран хашарай Субаргын дүлгэ
Жабхалан нуухын заяата хэрэм.

Хун шубуунһаа хубилхан гарбал
Хан тахилга - Шалсаана уула,
Түрэ засагай тутай урлал -
Түтэс нүлдэмнай сольн дуудал!
2003.

1 Нуур - урга сагта Галуута
нуурые «Хүл нуур» гэжэ нэрлэдэг
байхан юм.

Хүбшын сагдуул модоной
Хүбэнэг намаахан байхада,
Уур ехэтэ арсаланай
Уймар нарайхан ябаханда,
Зандан шара хулһанай
Захын ожорхохон байхада,
Заан томо амитанай
Заахан зулзагаханда бэлэй.
Оргойто бөөгэй омогто,
Олон түмэнэй баргада,
Уһан голой булангирта,
Улад зоной баларта бэлэй.
Хонгор майлын хаяада,
Хотогор жалгын адагта
Түрэн гараһан алдартай
Түгдэм дархан гэдэг,
Борьбо дээрэ бодоһоор,
Борсо мяхаар хоолложо,
Улад зонойнгоо дунда
Уран дархан ажалтай,
Хотон зонойнгоо дунда
Хошон сэсэн алдартай,
Адууһа мал үдхэжэ,
Ажана тэнюун һууһан юм.
Сэлгэ сагаан талада
Сэнгэжэ ябахандаа уулзаһан,
Жороо хурдан моридой
Жолоо татажа танилсаһан
Налгай хайхан Янжамаа
Наһанайн хүхэр юм хэн.
Хуби заяагаа холбоһон
Хубитай тэдэ хоёр
Хүбүүн үрэтэй боложо,
Хүн зоноо уриба.
Үбгэд, хүгшэд түрүүтэй
Үетэн нүхэдэнь сугларжа,
Түрэн гараһан хүбүүндэнь
Түлиһэн галыень эзлүүлэн,
Сэсэн эрын дээжэ
Сэнгэ гэжэ нэрлээ хэн.
Хонин төөлэй түхээрэн,
Хурим тоонтын бүтээжэ,
Балшар байһан хүбүүень
Баатар гэжэ юрөөгөө хэн.
Түгдэм дархантан оюулаа,
Түрэн үрээ эрхэлүүлэн,
Панаха ганса хүбүүгээ
Пагса арһаар мансылан,
Эрхэ тангилаар тэнжээжэ,
Эльгэ дүүрэн нуугаа хэн.
Арад зоной дэгжээжэ,
Адууһа малаа үдхэн,
Аба хайдаг эрхилэн,
Амар амгалан нуухада,
Үлэн хирээ гомдожо,
Үүлэтэ тэнгэрээр хаагалба.
Амгалан тэдэнэй байдалда
Алаг шаазгай атаархаад,
Хоб үргөө хабиржа,
Холын нютагаар шаханаба.
Алаг шаазгайн хобоор
Алуур дээрмэ хэдэг,
Хүхэ шонын улягаар
Хүүр нэ бэлдэргэ,
Хара хирээгэй кадам
Хаан Гургалдай гэдэг,
Гэртээ нуужа байтараа,
Гэнтэ һонюушархан шагнаба:
«Баруун хойто зүгтэ
Бараг эдишэ байнал,
Адууһа мал үдхэнэн
Арад зон нуунал!
Бусалма хайхан голнууд,
Бурьялма түргэн горхонууд
Шэлбэһэ намаагаа шэрэлдэһэн
Шэбэр шугыгаар урданал.
Аргатай болбол довтолыш!
Араатай болбол хазыш!» - гэжэ
Үдэ жэгүүрээ дэбисэгээн,
Үлэн хирээ хаагалба.
«Холын хойто нютагта
Хотон айл олон аад,
Хоб хэрүүлээр химаржа,
Хоол шарууһан болоногүй», - гэжэ
Шадалай хүрэхысэ шангаар
Шаханан байба шаазгай.
Гэгэжэ һууһан Гургалдай
Гэдэһээ халта зльбээд:
«Улайн нураг дуулаба гүб,
Урални зохолходол гэнэ», - гээд,
Үхэр улаан хэлээрээ
Үргэ амаа долёжо,
Эритэ зэбсэгээ хангирган,
Эндэ тэндэ агсаба.
Түмэр сан наяргажа,
Түмэн сэргээ суглуулаад,
Агта хүлэг мориё
Амаарнь хазаарлажа мордобо.
Эритэй хурса нэлмээ
Эшэһэнь барижа мордобо.
Хорин үдэр нэгэ
Хорхой могойдол мүлхибэ,
Арбан үдэр огто
Араатан амитаңдал маряба.
Хэдэн мянган сэргээрээ

Хээрэ талаар ябажа,
Ажана һууһан зоние
Алажа хюдажа захалба,
Хото хорёодон довтолжо,
Хоро тодхор ушаруулба:
Гал гуламтынь һүнөөжэ,
Гар хүлынь хүлибэ.
Халаг хүхы гүүлэн,
Хамаг зөөриень тоноод,
Хамбы болгон ашаалжа,
Хажар тэмэ буйлуулба.
Толото дэлюун дайдынь
Тоорог тобогоор хушаба,
Туяата наранай гэрэлье
Туруунай тоһоор бүрылгэбэ.
Үлэн бууса хорёосонь
Үнэн болосо шатаагаад,
Үдэрэй сагаан гэгээ
Үмхэй утаагаар тунаагаад,
Улад зониень бүгэдөөрнь
Урдаа туужа арилба.

Хорото дайсанай довтолоогүйдэ,
Хотон айлай бодоогүйдэ,
Халзаанай хүгшэн гансаараа
Хара ямаагаа адуулхаяа
Хабидаагаар хүтэлөөд
гараһан юм.
Паамхай ямаагаа адуулаад,
Палирһаар үдшэ бусахадань,
Хотон айлын харагданагүй,
Хорон утан анхилба,
Түрэн гараһан гэрэйн
Түхэрээн нуури үзгэдэбэ.
Тодолжо шэртэн гэхэдэнь,
Тонуулда орон байба.
Эритэ мэсын үзүүрээр
Эмхэ хамха хадхаад,
Шуран шуумар голдёр
Шобтор ходор харбаад,
Амитан зониень абаашанан,
Адууһа малынь тууһан байба.
Үнэн болоһон ушарыё
Үзэн харан гэхэдэ,
Үтэлэн хүгшэнэй шарай
Үнэн хүхэ болобо.
Уярһан хара нүдэниинь
Уһа нөлбоһоор дүүрээд,
Хүл гарын тушалцаад,
Хүдэлжэ ядан зобобо.
Эльгэ зүрхөө хүмэрин,
Эрын тойрон ябатарнь,
Галда шатаһан гэрэй

Ганса туурган үлэнхэй,
Ханатай байһан гэрэй
Хахадын унан халанхай,
Уйгааг шоройгоор зууралдан,
Ууян шатан байба ха.
Шатажа халанхай гэрэй
Шара һэеы дээрэ
Бахардажа айһан хүүгэд
Бархиран шашхан байба.
Балшар бэнь гүлгэдэн,
Барнжа ядан арбалзана,
Тажим борьбонь тулоурдан,
Тарайн унан хэбтэнэ.
Газаа үлэнхэй хүгшэн,
Гараа харбайн, тонгойжо,
Татажа бэдээ абаад,
Таатай уринаар таалаба.
Үнэн болоһон буусалдаа
Үншэржэ гэгдэн хөөр,
Хоол умда бэдэрхээ,
Хотон айлыё хараашалан,
Хара ямаагаа хүтэлөөд,
Харгы дахан ябабад.
Харанхалжа, Сэнгын бархирхада,
Халзаанай хүгшэн тогтожо,
Хара ямаагаа хаагаад,
Харгы замдаа умдалуулна.
Арбан үдэр үргэлжэ
Арай ёохон алхаһаар,
Найман һүни үргэлжэ
Найган ганхан холжорһоор,
Пөөг үндэр модоной
Пүүдэртэ хүржэ тогтобод.
Үтэлжэ һуларһан Халзаанай
Үргэһэ нойртоо диилдэжэ,
Ара гэдэргээ алдалан,
Амаржа унтаһаа хэбтэбэ.
Найман һүниин харгыда
Нарай Сэнгэ аяшарһандаа,
Халзаанай хүгшэниё хүзүүдээд,
Халзаанай хүгшэнэй шарай
Уураг нилха Сэнгын
Уһа нөлбоһон хатанай,
Халзаанай хүгшэнэй хасараар
Хажуу тээшэ урдана.
Эгээл энэ үедэнь
Эндэ дүтшэг байһан
Сугсагалдай хаанай барлаг
Сугтаа хэбтэн хөөрыё
Дээрэнь ержэ хараад,
Дэмы гайхан байба ха,
Хажуудань ержэ хараад,

Хайрлажа, гайхажа байба ха.
Үзэн ялаһан ханалаа
Үргэһэ нойртоо зүүдэлэн,
Амаржа унтаһан Халзаанайн
Аалиханаар нүдөө нээхэдэ,
Хари хүн хажуудань
Хаража гайхажа байба ха.
Орохо хөргүй болоһоноо,
Олон хоногто зобоһоноо,
Халзаанай хүгшэн хөөржэ,
Харгы заахыень гуйба.
Тиигэжэ хэлэн үгдэнь,
Тэрэ хүниинь уяржа,
Хоёр тулиһан аяншаниё
Хотон айла абаашаба.
Аза хубинь болоходоо,
Арад зонтой уулзаба,
Үтэлэн хойноо зобоһоноо
Үгэлэн Халзаанай хөөрбэ.
Зобоһон замайн түүхыё
Золгоһон хүнүүд дуулахадаа,
Хорин шүдөө хабиралдан,
Хоро шараа бусалнад.
Энэрхы нүдөө хурсадхан,
Ээмэг болгон гэгэндэ.
Амгалан һууһан зондо
Алуур дээрмээр довтолжо,
Хара тодхор ушарууһан
Хаан Гургалдай тухай
Хамаг зон дуулажа,
Хараал сэдхэлдээ шэбшэнэд.
Элитэ зобоһыень дуулахадаа,
Эльгэ зүрхөө хүмэриулен,
Аянай хоёрыё хайрлажа,
Аятай зохидоор угтанад.
Аша хубинь болоходоо,
Амитан зоной тэдхэмжээр,
Үтэлэн хүгшэн амарба,
Үншэрһэн Сэнгэ һэргэбэ.
Утаата галаа бадрааха
Урсахан гэртэй болобо,
Боро хирэдээ эдихэ
Борсохон эдэтэй болобо.

ҮДЭР ЖЭЛНҮҮД ҮНГЭРНЭ

Хүүгэд заахан Сэнгын
Хүгшэн Халзаанай үтэлжэ,
Найма наһатай байхадань,
Наһа бараһан юм ха.
Хоёрдохёо үншэрһэн Сэнгэ
Хоног бүри ургаба,
Хүбүүн бэнь хүгшэн,
Хүсэ шадал нэмэбэ,
Эрэлхэг зориг түгэлдэр
Эдир хүбүүн болобо.
Ажалша бэрхэ байһандаа
Арга шадабаряара суурхаба.
Мэдээ ухаа ороһоор,
Мэхээр зөөри үдхэнгүй,
Ажал дээрэ шалгарһаар
Арбан наһа хүрбэ.
Шарахан һэеы урсалдаа
Шанаһан боро хоолтойхон,
Шабар хунхан тогоондоо
Шара сай умдатайхан,
Үльгэр түүхэ һонирхолог
Үнэншэ ажалшан болобо.
Зон хүнөөрөө сугларжа,
Зол заяагаа хубаалдан,
Сэсэн үгэ зугаагаар
Сээжэ зүрхөө баясуулна.
Холын хүшэр хамбыда
Холожо даари болоһон,
Үһэ нооһоо халсаранхай,
Үргэдэг тэмээнэй буйлалдаан
Хаанай барлаг боложо,
Хара шоройдо дарагданан,
Үргэ яһан болонхой
Үгтэй зоной уйлалдаан
Үншэн Сэнгын шэхэндэ
Үргэлжэ дуудлан байна.
Хүйтэн дошхон үдэрнүүдтэ
Хул гараа хүлдөөд,
Аяма халуун үдэрнүүдтэ
Ангажа, үлдэжэ ябаһан
Барлаг зоной байдал
Балшар Сэнгэдэ ханагдажа,
Ухаан бодолдон ороһондон,
Урдань ходо харагдана.
Нарай багаһа хойшо
Наадан үелжэ ябаһан,
Пубһа, шурын нүхөөр
Пуга шобто харбадаг
Сунды мэргэн хүбүүнтэйгээ
Сула Сэнгэ нүхэсэжэ,
Үе үри нүхэдөө
Үдшэ бүри суглуулаад,
Хамаг зонойнгоо тулихыё
Хараһан үзэн тухайдаа,
Хаанай шэрүүн аашын
Хатуу шанга тухай
Үльгэр түүхэ зохёжо,
Үр сайтар хөөрэлдэнэд.

(Үргэлжэлэһын хожом гараха).

(Продолжение. Начало в №13 за 20.03.2003 г.)

К 300-летию похода хори-бурят к Петру I

ПУТИ И КОЧЕВЬЯ

ЭПОХА РАННИХ ХОРИ - МОНГОЛЬСКИХ ГОСУДАРСТВ

После разгрома хуннами дунху, а это случилось в 206 г. до н.э., возникли новые политические образования — сяньби и ухуань. Так их называли китайцы — по имени гор, возле которых они жили. Причем, уточняют источники, дом ухуань был прямой ветвью дунху, а сяньби составляли его боковую линию. Китайские источники называют большое число народов вышедших из дунхуского круга — муюны (мужуны), юйвэнь, дуань, тоба, кумоси, шивэй, жужани, кидани. Весьма непростая история этих народов изложена в переводах Н.Я. Бичурина, Н.В.Кюнера и В.С.Таскина. Есть и исторические сочинения Г. Е. Грум-Гржимайло, А.Н.Гумилева, М.В.Воробьева, Г.Сухбаатара и Ц. Хандсурэн. В них показана история создания хори - монголами почти десяти правящих династий в Северном Китае и Куку - норе, их влияние на сложение ранних корейских государств, взаимная борьба и предательства, династийные браки с соседями. В китайской историографии этот период (137-590 гг. н.э.) называется "шестнадцать царств пяти северных племен". Сразу скажем, что в мировой синологии отношение к варварским династиям чаще всего отрицательное. В большой степени оно сформировано мнением, выраженным китайскими летописцами. Я думаю, что предстоит очень большая совместная работа специалистов востоковедов, археологов, языковедов — чтобы разобраться в роли и значении для Восточной и Центральной Азии ранних сяньбийских (хоринских) государств.

Расселились ранние хори — монгольские племена в пределах Восточной Монголии, Маньчжурии и Ляодуна. На севере они дошли до Амура, а на западе освоили монгольские степи. Мы видим, что хори жили в разных географических условиях и сообразуясь природе развивали соответствующие типы хозяйства. О том, что они знали море и морских обитателей, свидетельствует выражение представителя сяньбийской знати "огромный кит может передвигаться только в беспредельном море". О жизни ранних хори в восточноазиатском регионе указывает то, что в перечислении дани упоминаются шкуры тигров и леопардов, а также сообщается о разведении ими тутового дерева.

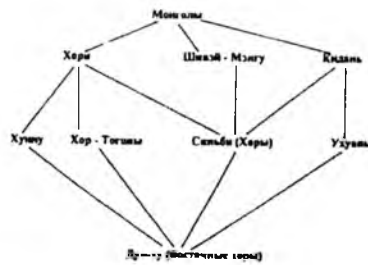
Китайские источники, говоря о хозяйстве и быте сяньбийских племен, чаще всего сообщают, что они "пасут скот, отыскивая места с хорошей водой и травой. Для жилья не имеют постоянного места". Разумеется, это было верно в отношении степных хори-монголов, но эту характеристику нельзя распространять на все сяньбийские народы. О некоторых ран-

них монголах указывается, что они живут селениями и даже в городах, а также строят укрепленные крепости и столицы.

При внимательном прочтении китайских летописей мы видим, что практически все народы, вышедшие из дунхуского круга, занимаются земледелием. Ухуани разводили просо и растение дунцян. Тобасцы гораздо больше внимания уделяли земледелию и садоводству. У них уже была правительственная должность — управителя сельским хозяйством. Соответственно, была государственная политика и когда выдавались неурожайные годы, то власти закупали зерно для помощи бедствующим и успокаивали кочевья. Кумоси, также отпосившиеся к ранним монголам, — "хорошо знали, как пахать землю и сеять злаки. Каждый год они арендовали у пограничного населения пустыющие земли и засеивали их просом. Осенью, когда хлеба созревали, они являлись для уборки урожая. Зерно хранили в ямах у подножия гор, причем никто из посторонних не знал, где эти ямы находятся. При приготовлении пищи они используют глиняные треножки с плоским дном, из пшена варят кашу, разбавляют ее холодной водой и пьют". О хозяйстве и быте шивей пишется "очень много шетинника, пшеницы и проса. Питаются свининой и рыбой, разводят крупный рогатый скот и лошадей, но по обычаю не имеют овец", "из свиных шкур делают циновки", "а одежду — из рыбьих кож".

Китайский историк Вэй Чжэн сообщает нам интересные подробности о рыболовстве шивэй "Долбят лед, погружаются в воду и добывают сетями рыбу и черепахи". Данное сообщение противоречит более раннему источнику, в котором сообщалось, что сяньби не умеют ловить рыбу — "Услышав, что жители владения Вожень искусны в ловле рыбы сетями, Таньшихуай (знаменитый вождь сяньби — Б.Д.) напал на востоке на это владение, захватил более 1000 семей и переселил их на берега р. Ухоуцзинь, приказав ловить рыбу, чтобы восполнить недостаток в пище". Очевидно, китайский автор, опираясь на расхожее мнение, что сяньби являются чистыми кочевниками, не мог представить их рыболовами и поэтому объясняет сей факт чужим влиянием. Надо сказать, что в материалах байкальских хори-монголов

(население курумчинской культуры) найдены гарпуны, железные крючки для ловли рыбы, а на Ленских писаницах имеются рисунки ловли рыбы сетями. Поэтому, там где можно было ловить рыбу, рыболов-

Родословная монголов

ство ранних хори — монголов было развитым и даже специализированным.

Монголы находясь в постоянном взаимодействии с китайцами многому учились у них и перенимали лучшие достижения китайской цивилизации и вносили свой вклад в развитие этой древней культуры.

По этому поводу есть прекрасный анекдот. Академика Ринчена спрашивают: "Позы — э т о

Хори — древнее имя монголов

монгольское или китайское блюдо?". Ринчен отвечает: "Если много теста и мало мяса, то это китайское блюдо, много мяса и мало теста, то, конечно, это монгольское изобретение".

Приведем некоторые высказывания о древних монголах (мужунах) известные нам из переводов китайских источников российским ученым В.С.Таскиным. Муюны (мужуны) — это монголы, имеющие хоринское (сяньбийское происхождение), создавшие государство в Китае IV - V веках.

Вот, что пишется об одном из монгольских императоров Мужун Хуане "очень любил книги, внимательно следил за обучением, поэтому учеников было очень много и их количество превышало 1000 человек. Он лично написал книгу... он составил "Основные правила" ... Обе книги предназначались для обучения детей знати". Следующий император Мужун Цзюнь (пусть нас не смущают китайские имена, тогда монголы и китайцы были очень близки и многое перенимали друг у друга — Б.Д.) "очень любил книги. С момента вступления на престол до последнего года жизни он без усталости занимался их объяснениями и толкованиями. В свободное от государственных дел время, вместе с прислуживающими ему чиновниками, пытался выяснить скрытый в них смысл. Сам написал свыше 40 книг".

Император хори — тогонов Нутань, это государство располагалось в районе Куку-нора, поражал китайцев своими знаниями. Китайский посол так написал о нем "Военачальник, командующий колесницами и

конницей, может составлять генеральные планы, и он поистине великий человек нашего времени". В источниках пишется, что после встречи с ним китайский посол со вздохом сказал "Великие таланты, возвышающиеся над современниками и занимающиеся широко известными учениями, не обязательно представлены создателями доктрин в Хуа и учеными из Ся... За пределами земель, в которых распространено "Пятикнижие", также имеются выдающиеся люди".

Нам думается, что историческое значение древних хори — монголов связано с тем, что они соединили культуры степи и оседлые цивилизации Восточной Азии. И они первые в Восточной Азии поняли значение буддизма для интеллектуального развития и поэтому явились самыми активными проводниками раннего буддизма. Хори-

монгольские династии в Северном Китае строили буддийские храмы, переводили буддийские книги, поддерживали буддийских монахов. При всем этом, они не отвергали местные идеологические и религиозные традиции в лице последователей Лао-цзы и Конфуция. Если в ханьское время только самые верхние представители китайской аристократии заинтересовались буддизмом, то в конце периода господства кочевых династий весь Северный и Южный Китай исповедывали буддизм. В это же время буддизм проникает в Корею и затем в Японию. Именно в V-VI веках в Северном Китае, Корею и Японию распространяются буддистские изображения в стиле Северных династий, один такой алтарь найден и у нас в Бурятии.

Еще одно значение хори-монголов заключается в том, что они соединив Великую Степь и Китай, создали живую и питательную среду смещения разных традиций, культов, образа жизни. И именно это сочетание и соединение дало в дальнейшем всплеск китайской культуры в лице династии Тан.

Ярким свидетельством этого является судьба великого танского преобразователя Тай-цзунна. Расцвет Китая в танскую эпоху (618-907) связывают с его именем. Император Тай-цзун принадлежал к аристократической фамилии Ли. Эта императорская семья заключала браки с хори-монгольскими династиями. Тай-цзун был прямым потомком тоба-хоринских правителей. Он это прекрасно знал и даже всячески подчеркивал свое степное происхождение. В танском Китае возникла мода на все степное — во дворце исполнялась музыка кочевников, знать щеголяла в степных одеждах, поэты и художники вославляли степной быт. Поэт Бо

Цзюй-и (772-846 гг.) написал такие строки о юрте:

"Проходит тоска
оснеженных ночей,
Природа в весеннем угаре
Меняется время,
но юрте моей

По прежнему я благодарен"

Тай-цзун, как и его степные предки, обладал религиозной терпимостью. В 635 году в Китай прибыл христианский паломник и попал на прием к императору. Тай-цзун ознакомился с христианским учением и издал следующее постановление: "У Дао не одно имя. В мире не один совершенномудрый. Учения в различных землях отличаются друг от друга, их благодетель распространяются на всех людей. Олобень, (китайское написание имени христианского паломника - Б.Д.) человек великой добродетели из Дацинь (Римская империя — Б.Д.) издали привез свои образы и книги, чтобы показать их в нашей столице. Изучив их, мы нашли это учение глубоким и мирным. Узнав о его принципах, мы нашли их благими и значительными. Его учение немногословно и обоснованно. Оно несет добро всем людям. Пусть его свободно исповедуют в нашей империи".

Не отсюда ли идет распространение и поддержка христианства среди монголов Чингисхана? Мы видим, что до Чингисхана монгольская история имела большую древность, и Чингисхан является наследником всей предыдущей монгольской культуры. Уникальность монгольской культуры заключается в том, что она совершила переход от городов к кочевьям, хотя чаще в истории переходят "от кочевья к городам". Монголы не были дикарями на конях, знакомыми только с охотой и звероловством, за их плечами была глубокая история. Монгольский этикет и правила жизни также говорят об этом. Даже поверхностное знакомство с памятником монгольской истории XIII века "Сокровенным сказанием монголов" позволяет судить об уровне интеллектуальной культуры монголов. И вся предыдущая история монголов указывает на те корни, на которых выросла эта героическая поэма о Чингисхане и его времени. Глубокие корни культуры бурят демонстрирует произведение Э.Х. Галшиева "Зерцало мудрости". В ней накоплена вся философия национальной культуры, и эта книга является неисчерпаемым источником духовного совершенствования.

Поход хори-бурят к Петру I, также показывает, что хоринская знать наследовала древние аристократические традиции и свой визит рассматривала как дипломатическую и государственную миссию и совершила его по всем традициям восточного дворцового церемониала.

Этот дипломатический шаг еще одно свидетельство древних государственных традиций сохранившихся на берегах Байкала.

Буряадай түрүүшын Мэргэн Дашинама Раднаевич Эрдыниевай 70 наһанай ойн баярта

ТҮРҮҮШЫН МЭРГЭН

(Соло дуудалга)

Үблэй хүнийн ута байхада,
Үдэшин галаа носооносо,
Үргэн дэлхэйн нойртой байхада,
Үглөөгүүр эртэ бодожо,
Үе сагай байдал тухай
Үбгэд хүгшэдөөр зугаалжа,
Үнэн болоһон зүйлүүдые
Үнэнөөр хөөрэхөө шийдэбэ.
Олон олон эслүүдтэ
Оролдосотой бэлгитэй
багшалжа,
Орон соогоо суурхайан
Олон чемпионуудые
гаргаһые
Онсолон тодорүүлха
бэшэб.
Ойнодоо, сэдхэлдээ
найшаанаанаа
Омогтой, зоригтой
залуушуулдаа
Октавалан зохёожо
бэшэбэ.
Тээсгэн золгодон, баяр зугаа
дэлгэбэбди
Табин эслэй саана Баянголһоо
Тэнхээ орожо гараһанаа,
Тишхэдэ арбадахия дүүргэһэнээ,
Тэрэ сагай байдал нуудалые,
Сэбэр ханаатай, саашаа
зоригтой,
Сэдхэл ариун үхибүүд ибаһанаа
Сохомыень хэлсээсэ
дурдабабди.
Тэрэнги, мойһон, үнгын
сэсэгүүдһээ,
Тунгалаг агаартай хада
уулаһаа.
Түргэн урадхалтай Ойёо
мүрэнһөө,
Түүхээр удхатай баян
Баргажанһаа,
Түрэлхи хэлэнэй эльгэнэй
дулаанһаа
Түгэлдэр зоригтой үндыжэ,
Түшэг тулгууритай ябаһые
Түүжалан, бүлэгээн
зохёоноб.
Эртын урда саһаа
Эхлэн үүдхэжэ шадаһан
Эршүүлэй баатар
баабайнуудай
Эдлэжэ абанан һомо годли
хоёрые
Эдир залуу наһанһаа
Эрдыние Мэргэн ходоодоо
Эрхыдээ эршэтэй байһанаа
Эслэтэ сусалтагүйгөөр
харуулна.
Өөдөө годлинь һолжорбол,
Оршон бүмбэрсэгөөр
хиидэхэл!
Доошоо годлинь һолжорбол,
Доддо оршоноор хиидэхэл!
Эрхы эршэ хургаараа
Эршэдэжэ хурдан болгожэ,
Ута уран шэди хургаараа
Урагиань залажэ харбанал!
Годлинь шар шаршаганаад,
Татахадань тар-тар
дарьбаганаад,
Тала дайдаар шуунад,
Тудажэ, мэиэ оножо буугаал!
Айжэ гарын һалганаагүй,
Анхан түрүүн һомо годлиёо
Анхаралтай дэбжээһэн
чемпионоо
Арад зомнай мартаагүй,
Һаадаг һомон һонин ха:
«Һаадагта хүн хутага
тээшээ,
Һаниагта хүн хайша
тээшээ», - гэсэд,
Арадай аман зохёолһоо
Абажэ, шагнажэ үзэсхэд
Аргагүй ойлгохол, мэдэхэл
Агаараар зэбэ зэмсэгээ
Аржыктар
ээрлэгээтүүлһэнише
һонирхохол!
Мэргэ-ээн! Хурда-аан! - гэсэд,
Мэдээшэд, хараашад,
Медаль, ордендо хүртөөшэд,
Мэдээһэн, һанаһан байхат.

Мишн тишгээд болодоггүй,
Митши дурандаа абадаггүй.
Олоной зүбшэһэнише бү эбдэ,
Он эслүүдтэ бү марта!

Эхэ Буряад ороноймнай
Эгээн түрүүшын Мэргэн
Энгэртэ медалуудые
зүүһэн

Эрдыние Дашинама
нүхэрнай
Эрхим нэрэдэ хүртээсэ,
СССР-эй, Россин, бэшэшье
хизаарай

Суутай чемпион боложо,
Суурхуулаа бэлэй нотагаа.

Буряад найхан дэгээтэй,
Баян булган малгайтай,
Бүхэ зоной Сур-Харбаанда
Бүхэ барилдаанда, урилдаанда
Байжэ, һуужа хэбтэнгүй
Ветерануудай команда гоёожо,
Ветеран багша Эрдыние
Баярдуулан харбадаг ха.

Нүүлийн хэды эслүүдтэ
Һомо годлиёо орхингүй,
Хада уулаар, ой тайгаар
ябажэ,

Харбажэ мэргэнээр,
марайжэ,
Баргажанай найхан
булгандашье,

Баян тайгын хэрмэндэшье
Амарангаа хүдөө нотагтаа
хүрээсэ,
Агаараар амилдаг,
ангуудаар ушардаг.

Бидэ, хамта нураашад,
БГУ-гай эрдэмэй доктор
Бэрхэ Михаил профессор,
Бата-габьяата ветеринар,
Багшанар, хоёр Сэсэгүүд,
Баянголой Лиза Маруситяна,
Бэшэһнайшье - барандаа
Баярай Мэндые хүргэһэнбди.
Гэр бүлөөрөө

Баргажандашье
Годли һомоор һонирхоһоор
Горитой Мэргэнүүд

боложо,
Гоёодог, үргэдэг нотагаа.
Гэрэлмаа бэринь мүнөөшье
Гайхамшагтай Чемпион
боложо,
Эрдыниевтэнэй нэрые
дурдуулан,

Эхэ Буряадаа суурхуулба.
Далан наһанай дабаан дээрэ
Дүүрэн һанаа сэдхэлтэй,
Дүүрэн энгэрээрэ шангуудтай,
Дуран, зугаа, юрөөлтэй
Аша, ээһүүдээр олон
Айл зоноор эбтэй,
Амгалан тайбан олзотой,
Ажасуудаг намтартай.
Ум-маани-бадмэй-хум.

Баргажанай аймагай
Баянголой 10-дахы классые
хамта дүүргэһэн багшын ажалай
ветеран
Светлана МАХАЧКЕЕВА.

О ВЫХОДЦАХ БАРГУЗИНСКОЙ ДОЛИНЫ

По просьбе моих друзей Ц.А. Жимбиева и Ш.Б. Чимитдоржиева я хочу внести некоторые данные о бурятах, выходцах баргузинской долины.

- I. Баргажанай найман хари:**
1. Шоно 5. Эмхэнэд
2. Пэнгэлдэр 6. Булгад
3. Абзай 7. Сэгээнэд
4. Байндай 8. Галзууд

- Галзуудай 5 үрнээр:**
1. Обхор 3. Хээбэн
2. Онгор 4. Маншууни
5. Баялма.

- II. Шонойн долоон хүбүүд:**
1. Буга 5. Шүбтхэй
2. Борсой 6. Оторшо
3. Бутама 7. Түмэнтэй
4. Басай

- III. Пэнгэлдэрэй табан хүбүүд:**
1. Хазуухай 4. Үлдэй
2. Хадаалай 5. Уухан:
3. Соодой Хонхо
Езхүй

О баргузинских бурятах написаны труды братьями Сахаровыми, Ц. Сыреновым. Их изучил наш профессор Ж.С. Сажин, перевел со старомонгольского на бурятский и русский языки. Также Н.Г. Дамдинов передает некоторые интересные данные о земляках, перешедших из Верхоленска на баргузинскую долину.

Бурят галзудского рода очень много в Курумканском районе. Особенно в селах Арзун, Гарга, Дырен, Алла. В Аргаде живут семьи Цыремпиловых (Дугар, Гарма, Ошор), Шалдановых (Дондобтон - 10 семей), Гончик, Бодиевых, Дондуповых.

В моем родном Баянголе живут Хобраковы, много сыновей Санданова Доржи, Будажап - известный механизатор. Сестра живет в селе Улюн.

Работает тренером известный борец Ринчинов Виктор Эрдынеевич - 1957 г.р., победитель турнира «Сельская жизнь» 3 раза, серебряный призер чемпионата РСФСР - 1988-89 г.г., десятикратный чемпион Сурхарбанов и Сельских игр Бурятии. Он подготовил 7 мастеров спорта и 1 мастера спорта международного класса.

Всем известно имя известной шахматистки Лубсамы Аранзасвны Гармаевой, которая успела выпустить три книги о своих спортивных баталиях в СССР и мире. Она сейчас пестует молодых в родной долине, с. Барагхан.

Далее о баргузинцах. Н.Г. Дамдинов в своей книге «Родник в моем краю» пишет: «Почему стройный и легкий журавль так осторожно, словно пробуя надежность почвы, вышагивает среди высоких трав в долине реки? Говорят, он боится, как бы под его тяжестью не образовались в земле глубокие провалы... Это экология, охрана родной земли... В нашей долине очень много людей из рода «Шоно». Николай Гармаевич тоже из этого рода.

Ниже даю его родословную:
Эхирит - Зонхи - Пэнгэлдэй - Шоно - Түмэнтэй - Нуур - Баахан - Нисаа - Габин - Нэгэдэй - Бадаахай - Хүгшэн - Мihuулха - Очир - Гармади - Дамдин - Николай.

В селе Баянгол много семей из рода Сэнгэлдэр (Пэнгэлдэр). В книге «Баян даа түрэл нутагнай» много статей о выходцах из Баянгола.

Сверившись с данными от С.П. Бадаева, баргузинского зятя и собранных материалов Ринчино Арбижил Гомбоевича, учителей Галсанова Даши, Лайжид Доржиевны; ходячей энциклопедии родословной всей долины Мыжитовой Дынцымы Будаевны.

В книге В.Д. Чимитцыренов дает незначительную долю того материала, который знал его отец Чимитцыренов Даба Саланович наизусть. Он, Даба Саланович в 1950 г. мне рассказал о моих корнях. Особенно горячо говорил, что мой пра, пра (6 раз) Искын Оню - 1765 году победил в стрельбе из лука на празднике ожидаемого сына Дамба-Дугар Ринцеева - тайши. Его умная и красивая жена не имела детей.

Делегация баргузинских бурят во главе Танха-тайшой удивила хоринцев. Наш тайша был сильным и съедал за один присест маленького барана. Они старались любым путем победить своих конкурентов...

Когда утром слуги Дамба-тайши выпускали скот с ограды, головная часть ушла далеко, а «хвост» еще находился в ограде.

Но мой прадедшка Оню сказал: «Манай Баргажанда 8 хара тэхэтэй хүниш баян гэдэгбди!» Энэ үгыень сэсэн хатан дуулаад, уйлаа юм гэхэ.

Этот эпизод говорит, что самым ценным является человеческий фактор.

... В моем роду есть еще один случай: лама Батын Чойнжон впервые в Баянголе посадил злаковую культуру - ярицу. В местности Уржил где я родился, около хребта Улаан-Бургаасы есть поле, носящее имя Чойнжинн паар (пары Чойнжина). В те далекие годы образованными людьми были хубарак. Некоторые неучи критиковали Цыденова Гомбо Боболоевича - председателя колхоза, Героя Социалистического Труда, что он бывший хубарак. Точно также многие ведущие сыновья бурятского народа оказались в тюрьмах из-за доносов.

Мой дядя Очиров Будажап Самуевич - бывший министр внутренних дел Бурят-Монгольской АССР резко оборвал речь доносчика: «Мы этого человека знаем!»

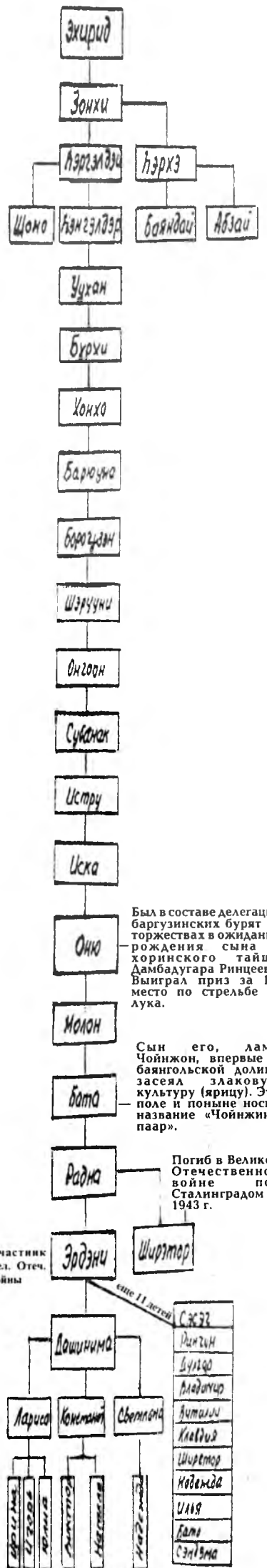
Ниже даю свою родословную, сверенную вышеназванными собирателями.

В следующих сообщениях постараюсь дать родословную родного поэта Бурятии Солбона Дондуповича Ангабаева и многих других.

P.S. Доктора наук С.Ш. Чагдуров, Д.-Н.С. Дугаров, Ш.-Н. Цыденжанов, С.Ж. Балданов предлагают, чтобы монголо-язычные народы соревновались по одним правилам. Стрелять из роговых луков по монгольским правилам.

Даши-Нима ЭРДЫНИЕВ.

Родословная первого мэргэна Бурятии

Был в составе делегации баргузинских бурят на торжествах в ожидании рождения сына у хоринского тайши Дамбадугара Ринцеева. Выиграл приз за 1-е место по стрельбе из лука.

Сын его, лама Чойнжон, впервые в байнгольской долине засеял злаковую культуру (ярицу). Это поле и поныне носит название «Чойнжинн паар».

Погиб в Великой Отечественной войне под Сталинградом в 1943 г.

Участник Вел. Отеч. войны

еще 11 лет

Элитэ багша А.А.Аюрзанайн түрэнхөөр 100 жэлэй ойдо

НЭРЭНЬ ХЭТЭДЭЭ МҮНХЭ

Агын Степной Дүүмын Шулуута нууринда угаа малшанай гэр бүлэдэ арбадахи үхибүүн боложо, Ананда хүбүүн түрөө хэн.

Шулуутайн зон нютагтаа эхин хургуули нээхэ гэжэ шийдэһэн байгаа. Нютаг соонь таараха гэр үгы байжа, Анандын эсэгэ өөрынгөө томо гэр хургуули болгохыень үгэбэ. Тиигэжэ 1912 ондо эхин хургуули нээгдэжэ, Ананда хүбүүн юһэ наһатайдаа партын саана нууба. Өөрынгөө түрүүшын багша Изокиль Лукич Трухин тухай Ананда Аюрзанович иигэжэ хөөрэдэг хэн: «Класс соомнай нэгэш хурагша ород хэлэ мэдэхэгүй, харин багшамнай буряад нэгэш үгэ мэдэхэгүй байгаа. Зүгөөр Изокиль Лукич ехэ түргэн буряадаар дуугаржа нураад, бүхы хэшээлүүдээ буряад хэлэн дээрэ үнгэргэдэг болоо хэн».

РСФСР-эй ба БурАССР-эй габьяата багша, бэлитгэй бэрхэ методист А.П.Чайванова өөрынгөө хурагша тухай иигэжэ дурсаа хэн: «1916 ондо Агын дунда хургуули хүдэлхээ эрхэдээ, Ананда хүбүүе бэшэ хурагшаднаа хүбэлгэн, бэрхэ нурадаг, журамтай гэжэ адаглаа хэм. Тэрэ эрхимээр хургуулиа дүүргэдэ, багшанарай институтта нурахаа ороо хэн».

Институт дүүргэһэнэйнгээ хүлээр Ананда Агын дунда хургуулида багшынгаа ажал эхилээ, удаадахи жэлүүдтэ Хориин, Мухар-Шэбэрэй аймагуудта түрэл хэлээ заахан.

Гушаад онуудта Улаан-Үдэдэ Монгол рабфагта, Хяагтын партийно-совет хургуулида ба Боохоной педучилищида хүдэлхэн.

1947 ондо Ананда Аюрзанович Хурамхаанай районой арадай эрдэм нурулсалал таагыг даагшаар дэбжүүлэгдэһэн байна.

1951 ондо республикын гэгээрэлэй министрствэдэ ахалагша инспекторэй тушаалда уригдажа, энэ ажалда

17 жэлэй хугасаа соо хүдэлхэн байна.

Би Ананда Аюрзановичтай гэгээрэлэй министрствэдэ 13 жэл суг хүдэлхэ аза талаантай байгаа. Тэрэнэй хургуулин таһагай ахалагша инспекторэй тушаалда хүдэлхэн, хэһэн ажал тухайнь бүхэли ном бэшэмээр. Жэшээлхэдэ, тэрэ хэдэн арбаад үндэр мэргэжэлтэй ород ба буряад хэлэнүүдэй методистнуудыг бэлдэһэн, тэрэнэй хүтэлбэри дор республика дотор буряад хэлэ заалгыг үндэһөөрнэ хубилгаха тухай ехэ эрдэмэй-методическа ажал ябуулагдаһан, мүнөө хүдэлжэ байдаг буряад хургуулинуудта буряад хэлэнэй кабинетүүдыг нээлсэһэн, ород, буряад хэлэнүүдээр ба буряад литератураар шэнэ номуудыг ба учебно-методическа пособиныудыг зохиолсоһон ба гаргуулаһан.

Республикын арадай эрдэм нурулсалал хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэһэнэйнь башэнэ номуудыг эрдэмэй-методическа пособиныудыг гаргалгада ехэ хубитаяа оруулһанайнь түлөө Ананда Аюрзановичта РСФСР-эй ба БурАССР-эй габьяата багша гэнэн үндэр нэрэ зэргэ үгтэһэн байна.

1968 ондо ИУУ-да (мүнөө БИПКРО) А.А.Аюрзанайн үүсхэлээр, республика соо түрүүшынхией номуудай ба учебно-методическа пособиныудай кабинет нээгдэһэн байна. Кабинетэй даагшаар А.Аюрзанович томилогдоһон байна. Республика дотор тэрэнэй хүтэлбэри дор эрдэмтэдэй, методистнуудай ба дүршлэлтэй багшанарай хабаадалгатайгаар ород, буряад хэлээр ба буряад литератураар шэнэ програмнуудыг, шэнэ номуудыг ба учебно-методическа комплекснуудыг гаргаха ажал үргэнээр ябуулагдаһан байна. Багахан сагай хугасаа соо 20 гаран шэнэ номууд ба учебно-методическа пособиныуд зохиогдожо

хэблэгдэһэн. ИУУ-гай кабинетээр шэнэ аргуудыг хэрэглэн хүдэлдэг дүршлэлтэй буряад хэлэнэй багшанарай, нэрлэбэл, Ц.Н.Номтоевой, Н.А.Тулусоевагай, Н.Н.Намсараевай, Ц.Б.Бальжинимаевагай, Б.Ш.Шойдоквой, Х.Д.Дамдиновагай болон бусад ажал шэнжэлэгдэһэн ба дүнгүүд гаргагдаһан байна.

1975 ондо Улаан-Үдэдэ түрүүшынхией шэнэ эрдэмэй-методическа эмхи зургаан - РСФСР-эй Минпросой национальна хургуулинуудай буряад филиал нээгдэһэн байна. Эрдэмэй номой сан байгуулһан тула А.А.Аюрзанайн ахалагша лаборантын тушаалда уригдаһан (тэрэ үедэ 72 наһатай байгаа). Эрдэмэй номой сан

Багшын ажалыг эрдэмэй үндэһөөр хайжаруулаа

эмхидхэгдэһэн ажал тухайнь онсо тэмдэглэхээр. Тэрэ үедэ филиалай эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэдтэ, буряад, ород хэлэ ба буряад литература заалгын методикоор эрдэм-шэнжэлэлгын ажал ябуулагда энэ номой сан ехэ хэрэгтэй байгаа.

Ананда Аюрзанович үндэр наһатайшыг наа, энэ ажалда ехэ эрмэлзэлтэйгээр оробо. Тон түрүүн наһаараа сугуулаһан өөрынгөө номой сан филиалда дамжуулаа. Тиигээд танилнуудта (эрдэмтэдтэ, уран зохиолшодто, багшанарта) өөрынгөө номой саннаа хомор болоһон номуудыг, өөһэдынгөө ажалнуудыг дамжуулахыень хандан байна. Жэшээлхэдэ, Иркутскнаа профессор В.Д.Кудрявцевай наһанайн хани нүхэр филиалда нүхэрэйнгөө бүхы библиотекэ (мянгаад гаран ном) дамжуулаһан байна.

Ананда Аюрзановичай хэһэн арад зондоо хэрэгтэй ехэ ажал ябуулга тухайнь хөөрөөд,

наһанайн хани нүхэр Цыбикмид Вацдановна тухай хэлэнгүй гарахын аргагүй. Цыбикмид Вацдановна нүхэрэйнгөө бүхы ажалдань, бага, ехэ хэрэгтэнь ходо хамгалсажа, туһалжа, тон дүтын, найдамтай нүхэрэнь байһан.

Ананда Аюрзанович наһанайнгаа хани нүхэр Цыбикмид Вацдановнатай табан үхибүүдыг (дүрбэн хүбүүд, нэгэ басаган) үндылгэжэ, хүлынь дүрөөдэ, гарынь ганзагада хүргэһэн байна. Ехэ хүбүүн Зоригто Томскын электро-техническа институт дүүргэһэнэйнгээ хүлээр, олон жэл Свердловскто хүдэлхэн. Хоёрдохи хүбүүн Баярта Д.Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институт дүүргэһэн, Красноярск хотодо ажалладаг. Гурбадахи хүбүүн Анатолий баһал Д.Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институт дүүргэһэнэй удаа олон жэлдэ ВСТИ-дэ хүдэлхэн. Бага хүбүүн Бэлигто Москвагай физико-техническа институт дүүргээд, хори гаран жэл ВСТИ-дэ хүдэлхэн.

Бүхы хүбүүдын физико-математическа ба техническа эрдэмэй кандидатууд. Роза Анандаевна басаганиинь багшанарай училищи дүүргэһэн, наһанай амаралтада гаратараа республикын хүдөө нютагуудай хургуулинуудта багшалһан.

Ананда Аюрзанович ба Цыбикмид Вацдановна хоёрой аша гушанарынь, зээнэрын угайнгаа нэрэ дээрэ үргэн, Улаан-Үдэдэшыг, мүн оронойгоо бусадшыг хотонуудаар амжалтатай хүдэлдэг.

Эрхим багша Ананда Аюрзановичай нэрэ нютагайнь зон мартахагүй. Мартын 26-да, 100 жэлэйнь ой гүйсэбэ. Нэрынь, хэһэн ажалынь хүүгэдын, аша гушанарынь, зээнэрын үргэлжэлүүлнэ. Республикын эрдэм нурулсалал түүхэдэ, методикын талаар шэнжэлгэдэ ябуулаһан ажал хэрэгынь буряад арад зон мартахагүй. Тэрэнэй хэһэ хүдэлмэринүүдыг (20 гаран) манай республикыншыг, мүн хоёр хүршэ буряад округуудайшыг аспирантууд, багшанарай университетэй, колледжын студентнэр, багшанар, методистнууд ажалдаа хэрэглэн, найхан үгөөр дурсажа байдаг.

Д.ОШОРОВ, педагогикын эрдэмэй доктор, РФ-гэй ба РБ-гэй габьяата багша, эрдэм ухаанай ба нурулсалал талаар академик П.Ф.Атутовай нэрэмжэтэ РБ-гэй Правительствын шангай лауреат.
Санкт-Петербург хото.

«Арун» түбэй
10 жэлэй ойн баярта

Апрелин 7-до республикын ортон арадай соёлой «Арун» гэнэн түбэй байгуулагдаһанар 10 жэлэй ойн баярта зориулагдаһан «Синилгэн-2003» («Снежинка») гэнэн конкурс үнгэргэгдэхэ юм.

Конкурссын эрилтэнүүд иимэ: конкурсдо хабаадагшад өөрынгөө гараар оёһон ортон хубсаһа үмдэхэ, өөрынгөө уг гарбал, намтар хөөрөөд, айлашадые эвенк, буряад, англи ба ород хэлэн дээрэ амаршалха, ортон арадай дуу дуулаха, хатар гүйсэдхэхэ, өөрын гараар бүтээһэн урлал харуулха, түрэл арадынгаа түүхын, соёл болбосоролой, уран зохиолой талаар асуудалнуудта түгэс харюусаха мэдэсэтэй байха ёһотой.

Ортон арадыг түлөөлхэн басагадай, эхэнэрнүүдэй иимэ конкурс Буряад Республикада түрүүшынхией эмхидхэгдэхэнь. Конкурсдо хабаадаһан Баунтһаа, Хурамхаанһаа, Северобайкальскаһаа эвенк яһанай басагад, бэрэд олоороо ерэхэ юм.

Хурамхаанай аймагай Улонхаан нютагай басаган Наталия Эрдынеевна Степанова энэ конкурсдо хабаадаһан бэлдэжэ байна. Эвенк арадай хубсаһа бээдээ тааруулжа, тон зохиодоноор оёо, амаршалгын үгэнүүдыг дүрбэн хэлэн дээрэ хэлэхэ, тэрэнээ сээжэлдэнэ, дуу, хатараа бэлдэжэ, үдэр бүри репетицидэ ябана. Хүршэ басагайа дэмжэхэ конкурс - концертдэ ошохоёо тэшэ ядан хүлээнэ гээшэбди.

Тэпкогир угай басаган Наташа эдир баахан наһанһаа Болгодин-энека хүгшэн эжынгээ хажууда хайн хургаал

ТЭПКОГИР УГАЙ БАСАГАН

заабаритай хүмүүжэл гараһан: ангай арһа, шүрбэһэ элдээд, гоёор хубсаһа оёжо шадаха, угты өөртөө оёод үмдэхэ аргатай, үбһэ сабшаха, модо отолхо, дуу дуулаха, шадахагүй юмэниинь байхагүй. Нюур шарайгаараа сэрбэрхэн, урин налгай зантай, ажалша бэрхэ Наташа тэпкогир угай эрхим басагадай нэгэн юм. Энэ угай басагадыг үлэнэй наахануур нийдэдэг хуи шубууд мэтэ гэжэ нютагайнь зон магтан хэлсэдэг.

Хүгшэн эжымын Болгодин-энека Дельбонова мүнөө хабар 100-тай болоо. Наһатай болошыг наа, хүл хүнгэн, хоолойнь хонгёо зандаа, дуугаа дуулаһан юм. Нэгэшыг миин байжа шададаггүй. Хүндэ юмэ бү үргэгты гээд ханаата болоходомнай, үшөө шадалаа алдаагүйб гээд энедэг юм. Хүгшэн эжынгээ заажа үгэһэн эвенк арадай дуу энэ конкурсдо дуулахаб, - гээд Наталия Эрдынеевна хөөрэнэ. Наталия Эрдынеевна Хабаровскын гүрэнэй университет дүүргээд, мүнөө Зүүн-Сибиринь технологическа университетдэ багшалдаг юм.

Абань - Эрдыни Цыдыпович Степанов бүхы наһаараа Улонхаан нютагтаа түмэршэ дарханаар хүдэлдэг. Эжынь, - Лидия Алексеевна, Улонхаанай дунда хургуулин эвенк хэлэ бэшэгэй ба литературын багша юм.

Түрэл арадынгаа ёһо заншал, соёл болбосорол ба шэмэг урлал нэргээхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулжа ябаһан Наталия Эрдынеевна Степанова энэ ехэ конкурсдо илалта туйлахыень хүсэнэбди.

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

ДЭЛХЭЙН ОЛОН ХЭЛЭНҮҮДЫЕ ДУУНЫЕНЬ МЭДЭЭ НАА...

хургуулийн хабарай амаралтын үедэ заншалта ёһоороо гуманитарна предметүүдээр олимпиада-нууд үнгэргэгдэбэ.

Буряад Республикын Эрдэм ухаанай болон хуралсалай министерствын мэргэжэлтэдэй мэдээсэхэнэй ёһоор, тус олимпиадада бүхы аймагуудай болон Агын тойрогой хурагшад хабаадаһан байна. Мүн тийхэдэ, Улаан-Баатар хотын ород-монголой шабинар эрдэм мэдээсээ харуулхаяа ерээ.

Ород хэлээр 10-дахы классай хурагшад дунда Кабанскийн аймагай Селенгинск к хууринай 3-дахы гимнази-хургуулийн Маргарита Болонева түрүү хуури эзэлбэ. Улаан-Удын 59-дэхи гимназиин Алена Попова ахмад классайхидай дунда нэгдэхы хуурида гараа.

2002 ондо ород литератураар олимпиада шэнээр эмхидхэгдэжэ эхилхэн юм. Тиймэхээ багшанарай ажалай дүн энэ жэл хайнаар харагдаа гээд шалгагшад тэмдэглэнэ. Улаан-Удын

49-дэхи хургуулийн Валерия Макарова, 1-дэхи хургуулийн Антонина Шергина гэгшэд түрүүлжэ шадабад.

Англи хэлээр олимпиада хоёр бүлэгтэ болоо. Бүхэдэлхэйн энэ хэлэ гүнзэгыгөөр шудалдаг үхибүүдэй дунда Хойто-Байгалай аймагай Шэнэ-Уоянай дунда хургуулийн шаби Людмила Коломейцева (зураг дээрэ) ба нийслэл хотын лингвистическэ 3-дахы гимназиин Полина Галсанова гэгшэд нэгдэхы хуурида гараа. Нүгөө бүлэгтэнь 17-дохи хургуулийн Алексей Ланин болон 59-дэхи гимназиин Артем Трофимов шалгараа.

Немец хэлээр үхибүүд мүн лэ хоёр бүлэгтэ хубаараад мурьсөө. Яруунын аймагай Нархатын 1-дэхи хургуулийн Аюна Дабаева, Улаан-Удын 40-дэхи хургуулийн Таяа Никифорова гэгшэд нэгэ бүлэгтэнь шалгараа. Харин немец хэлэ өөрын дураар хоёрдохи хари хэлэн болгон үзэдэг хурагшад дунда 17-дохи хургуулийн шабинар - Валя Бадмажапова Аня Стрижова хоёр бэлигтэй байһанаа

мэдүүлхэн байна.

14-дэхи гимназиин Света Павлицкая, Хяагтын аймагай Ехэ-Нугтын хургуулийн Наталья Аюшеева гэгшэд француз хэлэ хайн мэдэдэг байһанаа гэршэлээ.

Мүнөө олимпиадада шадамар бэрхэ үхибүүд олон байгаа. Улаан-Удын хургуулинуудай хурагшаднаа гадна Хяагтын, Хурамхаанай, Захаaminaй, Хэжэнгын аймагуудай хүбүүд, басагад хайн дүн харуулаа, - гэжэ Эрдэм ухаанай болон хуралсалай министрэй орлогшо Евгения Чимитова тэмдэглээ.

Олимпиадада илажа гарагшад дээдэ хургуулинуудта шалгалтагуйгөөр хөөрэдөөнэй гуримаар орохо эрхэдэ хүртэбэ.

БАГА АРАДАЙ ХҮГЖЭЛТЭДЭ НҮЛӨӨТЭЙ

Эвенк хэлээр олимпиада 2-дохи жэлээ үнгэргэгдэбэ.

Түрүүшын олимпиадада илажа гараһан Хурамхаанай аймагай Уланхаанай дунда хургуулийн шаби Лариса Баханова түрэл хэлэнүүдээр регион хоорондын харалгада хабаадааг, эвенк хэлэ мэдэгдэг хурагшад дунда 2-дохи хуури эзэлээ. Тиймэхээ түрэл хэлээ үзэлгэдэ аргагүй ехэ нүлөө үзүүлдэг цимэ олимпиаданууд хэрэгтэй юм.

Мүнөө жэлэй республиканска олимпиадада Хурамхаанай болон Баунтын аймагуудай оройдоол 8 үхибүүд хабаадаба. Хойто-Байгалай аймагай энэ үсөөн яһатанай түлөөлэгшэд олимпиадада ерээгүйнь харамтай.

Бүхы шангай хууринуудые Хурамхаанай аймагай түлөөлэгшэд эзэлхэниин гайхалгүй. Юуб гэхэдэ, эндэ эвенк хэлэ үзэлгэдэ анхарал ехээр хандуулагдана. 10 гаран жэл соо эндэхы хүүгэд бэшэ

предметүүдхээ дутуугүй түрэл хэлээ үзэжэ байдаг юм. Харин Баунтын аймагай зарим эвенк хургуулинуудта хая түрэл хэлээ үзэжэ эхилэнхэй.

Дырэнэй дунда хургуулийн 8-дахы классай Надежда Атакина, 9-дэхи классай Тамара Тачеланова болон Улонхаанай хургуулийн 10-дахы классай Лариса Баханова гэгшэд шангай хууринуудта гараа. Дырэнэй хургуулийн 7-дохи классай шаби Катя Бираулева (зураг дээрэ) түрүү хуури эзэлээ.

ҮНДЭНЭН ХЭЛЭМНАЙ ҮРГЭЛЖЭДӨӨ ХҮГЖЭХЭ ГҮ?

Буряад хэлээр республиканска олимпиада 4-дэхи, 8-дахы ба 9-дэхи классуудай дунда болоһон байна.

Эгээл багашуулай дунда 16 хүбүүд, басагад хабаадаа. Олимпиадада бэээ туршахаа, эрдэм мэдээсээ харуулхаяа эгээл бэрхэ хүүгэд ерээ гээд, хэлэхэ хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, эгээл эрхим, шадабари ехэтэй түрүү хуури эзэлэгшэдые шэлэхэ гээшэ бэрхэшээлтэй байгаа гээд, комиссийн түрүүлэгшэ, БГУ-гай кафедрые даагша, Эрдэм ухаанай ба хуралсалай министерствын мэргэжэлтэн Соном Цыденович Содномов хэлэнэ.

Үнэхөөрөөшье, хайн бэлдэхэлтэй үхибүүд олон байгаа гээд комиссийн бусад гэшүүд тэмдэглэнэ. Захаaminaй аймагай Ехэ-Цахирай дунда хургуулийн Вика Дамбаева, Хурамхаанай аймагай Барханай социальпо-педагогическа комплексын хурагша Соёла Раднаева, Хориин аймагай Буламай дунда хургуулийн Мэдэгма Батуева ба Бэшүүрэй аймагай Шэбэртын дунда хургуулийн Цыден Очиров гэгшэд шангай хууринуудые эзэлхэн байна.

Харин Улаан-Удын республиканска үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай шаби Александра Цырендылыкова түрүүлжэ гараа. Багахан Сашын амжалта гайхалгүй. Юуб гэхэдэ, Александра хадаа ганса «таба» гэхэн сэгнэлтэ дээрэ хурадаг юм.

Республиканска олимпиадада 4-дэхи классайхид хоёр шата дабажа гараа.

Александра Цырендылыкова шатануудай даабаринуудые дүүргэхэдэ, нэгэшье айгаагүйб гэжэ хэлэнэ хэн. Энэнь ехэ туһалаа ёһотой.

Һаяхан «Эхин нангин ном» гэжэ ном гаргаһан нагаса эжын, Пагма Жигжитовна Цыдыпова, зээ басагандаа буряадайнгаа ёһо заншал, уг гарбал, үндэһэн хэлэн тухай ходо хэлэжэ, заабари үгэжэ байдагынь Александрда мүн лэ туһалаа гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Захаaminaй аймагай Санагын дунда хургуулийн Саяна Цыренова, Түнхэнэй аймагай Аршаанай эколого-гуманитарна лицейн Инна Шожеова, Хориин 1-дэхи хургуулийн Аюна Гомбоева, Мухар-Шэбэрэй аймагай Боомой дунда хургуулийн Маргарита Шагдурова гэгшэд 8-9 классуудай үхибүүдэй дунда тусхай шангуудта хүртэбэ. Эндэ бүхы дээрэ 38 хурагшад нотаг нугадаа түрүү хуури эзэлжэ, республикын хэмжээндэ бэлиг шадабарияа харуулхаяа ерээ гээд, онсолое.

8-дахы классайхидай дунда 1-дэхи

лицей-интернадай Алексей Кырмыгенов ба Хэжэнгын дунда хургуулийн Саяна Ринчинова гэгшэд шангай хууринуудые эзэлээ. Хурамхаанай аймагай Гааргын дунда хургуулийн хурагша Таяа Дамбаева Загарайн аймагай Ацагадай дунда хургуулийн шаби Сэсэгма Чимитова хоёр 9-дэхи классайхидай дунда шалгаржа, 3-дахы ба 2-дохи хууринуудта гараа.

Эндэ Агын гимназиин Туяна Шагдарова, үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай Саяна Хартаева гэгшэд түрүүлжэ гараба.

Түрүүшын шатада диктант бэшээбди. Хүнгэн байгаа. Янжима Цыдендамбаевна Ивахинова багшатаа энээнхээ хүндэ диктантнуудые бэшээ хэмди, - гэжэ, Саяна хөөрэнэ. Хоёрдохи шатада «XXI зуун жэлэй хүнби» гэхэн найруулга бэшэхэ, өөрын эд зөөри, хургуули тухай реклама бэлдэхэ гэхэн конкурснууд дурадахадаа.

Эдэ бүгэдэ хүндэ даабаринуудые жэншэдгүй бэрхээр дүүргэжэ, Саяна түрүү хуурида гараа. Саяан хадын хормойдо оршодог Түнхэн хайхан нотагһаа уг гарбалтай Саяна басаган эрмэлзэл ехэтэй байһанаа гэршэлээ.

Саашадаа Саяна Хартаева буряад хэлээ үшөө хайнаар шудалха түсэбтэй. Юуб гэхэдэ, ерээдүй мэргэжэлээ шэлэлгын шатада ябана бшуу. Мүнөө Саяна хирург-косметолог болохо ханаатай. Тиймэхээ Саянада ханаһандаа хүрэхынь хүсээ.

Борис БАЛДАНОВ.
Авторай фото-зурагууд.

Амаршаана НА НАНАЙНГАА НҮХЭРТЭ

Эдир залуудаа, Шэтын медитстудай оюутад ябахандаа, МАЙЯ бидэ хоёр түрүүшын-хуе танилсаа бэлэйбди. Сагахан шарайдаа наранай толбото соохортой, ялагархан томо, мойһон хара нодонүүдээ сэтхэхэй, урдаһаамни ялас гэхэн харасаар намайе шэртээд, мийлээн байгаа бэлэй. Энэ харасаһаань болоо хэн гү, али харахан нодонэй мийлэрэлхээ хэн гү, тон жэсгэдэ сохилсотой зүрхэнэймни түбэрэи бүдэрөөд абаагша бэлэй. Тэрэ гэхээр ээлжээтэ хэсээлүүдтээ ходоодоо уулзахадаа, хажуудань дүтэ хууха дурамини хүрээшэ хэн.

Пургуулийн даабаринуудые дүүргэһээр, хэсээлүүдтээ сугтаа ябаһаар үдэр харанууд үнгэрөөл даа. Үдэрнүүдэй үнгэрхэ бүри гэнтэ носоһон дуранайм ошон хүгжэһэн байгаа. Энхэрэлтэй анхаралаймни шалтагаание Майямни үни тааһан байгаад, хорихошье бэшэ, харин бүри таашаан хайшаһан бэлэй. Хэсээлэйнгээ нэгэ һамбаанда Майянгаяа урихан сагаан гарыень барбагар томо гартаа баржа:

«Энээхэн зохидхон гарыешни наһандаа баряад ябах дуратайб», - гэжэ хэлэхэдэмни, Майяин хасарнууд улайн татаад: «Бү шали даа», - гэж хэн. Тэрэ гэхээр бидэ хоёр ходоол сугтаа ябаһаар, залуугай инаг дуранай ошые гүймэрэй хэмдэ хүргэһөөр, зунай эхинэй блон үнгэтэ сэсэгүүдэй бадаржа байхада, «Би шамдаа дуратайб» гэхэн үгэнүүдые адли хэлээ хэмди...

Ерэгшэ намартаа хурим хэжэ, гэрлээ бэлэйбди. Тэрэ саһаа олон жэлнүүдые үнгэрөө. Институт дүүргэһээр аяр гушан нэгэн жэл болохонмай. Үнгэрһэн сагай хугасаа соо олон юумэнүүд болоо. Институдай дүрбэдэхн курс дүүргэжэ байхадамнай, ехэ басагамнай. Светлана түрөө. Тэрээнхээ хойшо үшөө хоёр басагад түрээжэ, гэр бүлэмнай хүүгэдээр баяжажа, эхэ эсэгын золье эдлээбди. Эды олон жэлнүүдтэ эмшэнээр хүдэлжэ ябаһан бидэ хоёр олон нүхэдэйнгөө зол жаргалһаань хубаалдан, уйдхар гашуудалынь даалсан, табин табанай наһанда хүрөөбди.

Энэ наһан соогоо эмшэнэй дээдэ мэргэжэл эдэлхэдэм минни наһанайм нүхэрэй хүсэн, инаг дуранайнь дүлэн гэжэ ханагшаб. Хүүгэднай мэргэжэл оложо, Светланамнай медицинаын эрдэмэй кандидат, невропатолог, Сэсэгмаамнай бухгалтер-аудитор, налогово инспектор, одхон Галимнай Аршаанай лицейн арбан нэгдэхн классай хурагша...

Үхибүүдээ хүл дээрэнэ гаргаха эхын жаргалта ажал гэжэ мэдээжэ ааб даа. Буряадай габыята эмшэн, наһанайнгаа нүхэр Майя Бадмацыреновна ПРУШЕНОВАЕ табин табанайнь ойгоор амаршалаад, шүлгөө зориулнаб:

Сэлмэг нодонэйшнни
Сүсэгын ошонһоо,
Сэбэрхэн дуран түрөө
Сэдьхэлдэм.
Зулгы шарайншнни
Золтойхон баярһаа,
Залуугайм дуран түрөө
Зүрхэндэм.
Налгай зангайшнни
Наартайхан илдамһаа
Намайе дураншнни эзэлээ
Наһандам...
Аралжин ПРУШЕНОВ.
Түнхэнэй аймаг.

Түүхын хүшөөнүүд

ЭРТЭ УРДЫН ХЭЖЭНГЭ

Бури бага ябаад, үзэсхэлэн хайхан, гол түлэб хадын боорино байхан хүмэг шулуу хараад, ямаршыб эмхитэй шэнги байхадань гайхагша бэлэйб. Тэдэндэ гамтайгаар хандадаг бэлэйбди. Юундэб даа үхибүүн янзаар наадаха, тэдэ шулуунууд дээрэ бэшэхэ хүсэл оройдоо ердэггүй бэлэй. Юрэл үхэхэд дээрэ байханда мэдэрэлдэ абтадагаа би мартадаггүйб. Тиигээд тэрэ үндэр, нюдэ хужарлуулма газарта юундэшыб үни байнгүй, доошоо буужа, гол мүрэнэй эрьсээр, зүлгэ ногоотой нута дээрэ наадаха хүсэлдэ абтадагаа огто мартадаггүйб.

Һүүлдэ «Буряад үнэн» нониной редактораар хүдэлжэ байхадамни, Ородой Адаг һууринһаа саана, Худан голой зүүн бэеһээ, элһелиг газарһаа олодоно шулуун, яһан зэмсэгүүдые намда түрэлэймини хүбүүн үгөө һэн. Археологуудта үгэхэ гэхэн байгаа. Тээд ажалдаа дашуураад ябаһаар байтарин, нэгэ заһабарин болохоодо, тэдэ зэмсэгүүдтэй саарһан хайрсагханаа олоогүй бэлэйб.

Бури һүүлдэ Хорнин аймагай Георгиевка һууринһаа холо бэшэ байдаг манай Хэжэнгидэ адли шулуунуудай хажуудахи харгы дээрэ заправкада ошоһон машинаа хүлэжэ һуутараа, халта дуураад абаа хаб. Ехэ һонин зүүдэншүү юумэ хараһан хүм. Ара таладамни, шулуунуудай тэбхылдэһэн таряалан дээрэ олон сэрэг дайлагдажа байханда үзэгдөө. Нэрхэдэ, юундэшыб ехэ айжа, шофёртоёо ошохоёо яагаа һэнбиб гэжэ өөрыгөө эмэлэн, бушуухан гол харгы дээрэ гаража, бензинэ хүсэд хэнгүй, энэ Георгиевкын үмэнэ дууһаха болоһыень шофёроо зэмэ болгохо ханаатай Булаганск тосхойной байһан газарһаа холо бэшэ тэшэ ядан зогсоо бэлэйб.

Бури һая тэрэ ушар ханаад, ном бэшэхэ бодоодо абташооб. Эхиһиний минни тэрэ зүүдэнһээ һабагша абаха байгаа бшуу. Зүгөөр тэрэ эртэ урдын үе саг тухай мэдэсминэй ахир байжа, һаад ушаруулба. Би Буряад дайдын археологидо хабаатай юумээр һонирхожо эхилһэн аад, тад ондоо тээшээ ябаад, мүнөө дээрэ байнаб.

Плиточнэ хүшөөнүүд гэжэ алдаршаһан багымни хүмэг шулуунууд доро ямар зон хэбтэнэб гэжэ һая болотор бага юумэн мэдэжэ байгаа. Угайжахада, академик Окладниковай һанамжаар Георгиевкын

хажууда ехэхэн тулалдаан болоһон байгаа ха. Дан олон тиймэ шулуун хүшөөнүүд тэндэ бии. Иймэ хүшөөнүүд соогоо мэдэжэ хаан түрэлтэй гү, али гайхамшаг сэрэгэй начальнигуудые буладаг байгаа. Тиймэ олон иимэрхүү зоной хосорһон газарта ойро зуурын хөморон болоһон байхагүй гэжэ академик Окладников тэмдэглээ.

Юундэ тулалдаан болоо гэжэ тоолоноб гэжэ һураа һаатнай, иимэ харюу байха: талайг газарта, иимэ, удаан сагай хүшөөнүүд түхээрэгдэггүй байгаа. Яаралтайгаар хүдөөлэлгэ эмхидхэгдэһэн байгаа бэшэ гү? Магад тулалдаан үргэлжэлхэ гү, али дайсаана намнажа хүсэхэ байгаа гү? Гансал тус хүшөөнүүдэй тоногдоһон байһаниинь голхорол түрүүднэ.

Бури һая түүхын эрдэмэй кандидат Николай Именохов намда һонин материал асаржа үгөө. Манай Хэжэнгидэ бури эртын хүшөөнүүд олодоггүйше һаа, неолит, хүрэлэй үеһын хүшөөнүүд олоһон байна. Тиихэдэ Георгиевкын дэргэдэхи хүшөөдэл адли плиточна хүшөөнүүдые хаража, үхибүүн минни зосоо эртэ урдын байһые ойлоһон өөртэмни ойлогдоогүй мэдэрэл түрэхэн байна бшуу. Бури һая археолог Дашибаловай мэдүүлһэнэй ёһоор энэ хүшөөнүүд доро манай элинсэг хулинсагууд хэбтэһэн байжа болохо. Ирак, Корейгээр ябаһан арадни һүүлэй һүүлдэ эндэ, мүнөө байһан газарһаа холын холо зоридог, һөөргөө заал һаа, бусажа ердэг байһан болоно бэшэ гү? Магад энэ газараа мартантаһан байжа, шэнээр нээдэг байжа болоо.

Археологуудай малталга хэһэнэй ашаар ехэ олон хүшөө-хэбтэһэнүүд олоһон байна. Тэдэнэр эгээл олоор Худанай голдо, Чесан һууринһаа урагшаа, Мухаанай һуурнуудые тойроод, Могсохон, Михайловка, Иннокентьевка, Ородой-Адаг тосхонууд шадар, Хэжэнгын голдо, Хэжэнгэ һууринһаа урагшаа олоһон байна. Тиихэдэ гол түлэб неолитэй, хүгжэнги хүрэлэй үеһын хүшөөнүүд болоно. Гадна энэл үедэ хабаатай хүшөөнүүд Хүлхисөөн нуурай урда эрьсэд, Хүртээһээ зүүн-хойшоо 18 километрэй газарта олодо. Тиихэдэ эндэ олоһон зүйлүүд хадаа элдэб шулуун эбэсгэ, зэмсэг бэлдэлгэһээ үлэдэг «хог», үлэгдэл байха юм.

Гадна Хөөрхөһөө холо бэшэ урдадаг

горхойной эрьсэд, Бута гэжэ газарта эртын неолитэй хэбтэһэ олоһон байна. Эндэ баһал гол түлэб шулуугаар хэһэн хутага, үрэлгын зэмсэгүүд, бусадшые зүйлнүүд, тэдэнэй үлэгдэлнүүд олоһон байна. Энэл хаһын ори ганса үхэхэд Могсохон тосхонһоо холо бэшэ, Худан голой баруун бээдэ 90 сантиметр гүнзэгдэ хүлэгдэггүйгөөр нээгдэһэн юм. Һандарһан шахуу хүдөөлһэн газартаһан баруун хажууда гар болон хүлүүдынь хүсэд бэшээр тохиолгоһон хохимой хэбтээ. Хүдөөлүүлэгдэһэн хүнэй тархи хойто зүг руу шэгүүлэгдэнхэй, яһаниинь улаан охрагаар үбэнүүлэгдэнхэй байгаа. Тархиинь хажууда годигор яһан хутага, доронь, һүүжэ багтань томо шубуунай хоһон яһаар хэгдэһэн зүү хадагадаг амһарта, эр соонь нэгэ томо тэбэнэ, хоёр бишыхан зүүнүүд, шүбгэ, хажуудань хабаргын һөө, соологдоһон бүрэнүүд олодо һэн.

Энэл горизонтһуудта хүрэлэй хаһын, манай ээрын урда тээхи хоёрдохи мянган жэлһээ эхилээд, гуннуудай бии болоһон VIII зуун жэлэй (манай ээрын урда тээхи) хүшөөнүүд олодог байна. Тэдэ гол түлэб плиточна хүшөөнүүд болоно. Манай Хэжэнгын аймаг соо анхарал хандуулмаар иимэ хүшөөнүүд Эдэрмэг һууринһаа баруун-хойшо, Модотын хүндыһөө зүүн тээ Маягта гэжэ хадада, Тураасгайн хүндыдэ, Могсохон һууринһаа хойшо, Хэжэнгэ тосхонһоо хойшо оршодог һүүжын хүндыдэ, Ородой-Адаг тосхонһоо баруун тээшэ оршодог Үлэйтэ хадын бооридо, Худанай-Үртөө һууринһаа баруун-урагша Урда-һүүжэ гэжэ газарта эдэнэр байдаг юм. Эдэнэй дунда хэмжээгээрээ, уда ханаараара Чесан тосхонһоо баруун тээ оршодог Шулуута гэжэ газартахи хүшөө илгарна. Тус хүшөөнүүд хадаа Шулуута хадын бүхэ урда талын боорине эзэлдэг байна. Хүшөөгэй хүдөөлэлгэнүүд бүлэг бүлэгөөрөө юм. Хамта дээрээ таби гаран хүдөөлэлгэнүүд бии гэжэ тэмдэглэхэдэ болоно.

Ушөө нэгэ һонин хүшөөнүүд хадаа хабсагайда хүдөөлэлгэ болоно. Эдэ хадаа юрэ бусын архитектурна байгууламжанууд болоно. Энэ түхэлэй хүшөөнүүд хори бурядуудай Хэжэнгэ-Худанай голдо элжээтэ ерэлгэтэй холбоотой. Хабсагай соогуур дайралдадаг һүбэ, нүхэнүүдые хэрэглэжэ, нэгэ хажууһаань шулуунуудаар хаажа, хүдөөлэлгын камера

Бэлдэгэ байһан байна. Тиигээд үүдынь хүндэ шулуун плитануудаар хаадаг байгаа.

Ушөө нэгэ хүдөөлэлгын түхэл маяг хадаа курганна түхэл болоно. Тиихэдэ томонууд, түхэрэн шулуунууды хэрэглэжэ, нэгэ метр үндэртэй камера байгуулагдадаг һэн. Оройнь багашаг шулуунуудаар тон нягтаар хаадаг байгаа.

Эдэ хүдөөлэлгэнүүд соо хүрэл гоёлтонууд, үнгэтэ һубаг, ород болон хитад монетанүүд, хүнүүд-онгонууд, ажаһуудалай хэрэгсэлнүүд элбэгээр олодог. Энэ хаһын хүшөөнүүд эгээл олоор Хүртээдэ, Сулхарада, Мухаанай нуурнууд, Эдэрмэг һуурин шадар олодог.

Гадна бөөнэрэй хүшөөнүүд олоһон байха юм. Тэдэ хоёр янзын байдаг. Агаарта - аранга дээрэ. Газарта - шулуу обоолон хэһэн кургануудта. Эндэ бөөнэрэй тахилай, өөрын хубсаһанай зүйлнүүд тэрэ зандаа олодог.

Ушөө нэгэ археологийн талаар угаа шухала юумэн хадаа хабсагай дээрэ хэгдэһэн зурагууд мүн. Гол түлэб шубууд, хүнүүд, тэбхэр хорой мэтэ юумэн, точконууд, лининүүд, элдэб тэмдэгүүд гэхэ мэтые эртэ урдын уран зураашад зураһан байдаг байна. Хүхэ-Шулуун гэжэ хабсагай дээрэ Сулхара голой үмэнэ, Чесанһаа баруулжаа Шулуута хадын хабсагайнуудта зурагууд олоһон байха юм. Бэшэ тээ иимэрхүү зурагууд үшөө олодоогүй байха юм.

Минни ханахада, эдэ хүшөөнүүд манай арадай түүхын баримтанууд болоно. Тиймэһээ энэ, тэрэ юумэ олоо һаа, ямар нэгэ тусгай юумэ обёороо һаа, өһөдөө малтажа гү, али һандаргажа байнгүй, эрдэмтэдтэ дуулгаха шухала. Манай арадай түүхы эртэ урдын саһнаа эхилээд, мүнөө болотор үнэн зүбөөр харуулга гээшэ угаа шухала.

Цыдын ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Хоца Намсараевай «Үүрэй толон» гэхэн зохёолоор

- 1. Бадма абгайн одхон хүбүүнэй нэрэ (Манхуудай).
2. Галшында хадаг табихаая ерэхэн үбгэн түрүү. (Ямаан нахалта үбгэн).
3. Үбгэн түрүүгэй үбэрһөөнь гаргажа, Галшатанай бурханда табиһан хадагай нэрэ. (Аюуша хадаг)
4. Галша үбгэн абаһан хадагаа хаанаа бүгтэрүүлэн табинаб? (Дэрэ дээрээ).
5. Дари хүгшэн пумаажан пулаад бэлэгэ хаанаа табяаб? (Оройнгоо шэрээгэй мухалай дээрэ).
6. Должодто үгтэһэн бэлэг. (Шара солхооб, алтан бэһелиг)
7. Галшын гэрэй юун дээгүүр аляһа батаганаар дүүеб? (Байлгансагууд).
8. Цыремпил Галша үбгэнһөө юу эрээб? (Үрөөһэн дүрөө).
9. Галшын Цыремпилдэ үгтэһэн дүрөөдэхи танюуһан. (Хоёр хэрээһэн).
10. Цыремпилэй үбгэ эсэгэ (Аянда).
11. Цыремпилэй эсэһын нэрэ. (Сэдүү).

АСУУДАЛ - ХАРЮУГАЙ НААДАН

- Бабу-Доржо Батоевич Батоев «Хээрын нүхэнэй нюуса» 6-даху класс
1. Б.Д. Батоев «Хээрын нүхэнэй нюуса» гэхэн повесть хэды ондо бэшээб? (1968 ондо).
2. Зохёолой гол геройнууд. (Дугар, Баатар).
3. Зохёолой үйлэ хаана болоноб? (Малшадай фермэ дээрэ, нүхэн соо).
4. Ямар амитание хараад, үхибүүд «нүхэнэй эзэн» гэжэ һананаб? (Тэхэ).
5. Нүхэн соо юунэй үгы байһан дээрэһээ зуруул зурахадань хүсэд аһаагүйб? (Кислородой).
6. Дугар доошоо унаһан нүхэрөө абархын тула юу асархаяа гэртээ ошооб? (Аргамжа).
7. Баатарай фонаряа аһаагаад, тэрэ холоһон байһан боро хана тээшэ гэрэлтүүлхэдэнь, юундэл адли юумэн ниидээб? (Үрэмшөөдэл).
8. Ханадахи багахан тэбдэг дээгүүр юун ябажа ябааб? (Могой).

- 9. Юу гартаа барихадаа, Баатарай досоонь нэгэ бага зохид болооб? (Хутага).
10. Хээрын нүхэн тухай һонирхолтой хөөрөө Сергей хэнһээ дуулаһан байгааб? (Дамдин үбгэжөөлһөө).
11. Юунэй хэбтэхые хараад, Бутид ехээр сошооб? (Шара тэхын).
12. Энэ нүхые тойроод дүүрэн юун байнаб? (Избөөсхо).
13. Дугарай хүгшэн эжын нэрэ. (Балма).
14. Арад зоние мэхэлдэг удаганай нэрэ. (Улхар).
15. Балма хүгшэн Дугарай ямар самсые удаганай урда табяаб? (Тансаран).
16. Хэн Дугарта эрээб? (Баатар).
17. Баатар хэн боложо, Улхар удагание айлгааб? (Амиды шүдхэр).
18. Баатарай абгай хэн гэжэ нэрэтэйб? (Булхар).
19. Зохёолой үйлэ ямар голой эрьсэд болоноб? (Онон).

- Ц-Д. Ж-Б. Дамдинжапов «Юрын буряад эхэ» 6-даху класс
1. Бүмбүү Базаровна хэды наһатайб? (Жаран табан).
2. Ямар үбшэнһөө эжы абань наһа барааб? (Халуун үбшэнһөө).
3. Зандараа баянай эхэнэрэй нэрэ. (Дулма хээтэй).
4. Хэды ондо Бүмбүү хадамда гарааб? (1915 ондо).
5. Бүмбүү Базаровнагай нүхэр ямар городто яһая хаяаб? (Архангельскда).
6. Эхир үхибүүдэйн нэрэ (Янжима, Баярта)
7. Хоёрдохи нүхэрэйн нэрэ. (Гажабай Найдан).
8. Янжима басаганиинь хайшан гээд наһа барааб? (Хүйтэ абажа).
9. Колхоздо Бүмбүү Базаровна юугээр хүдэлөөб? (Һаалишанаар).
10. Дайнда хүбүүнтнай унаа гэхэн юун эрээб? (Извещени).
11. Аша хүбүүниинь юугээр хүдэлэнб? (Трактористаар).
12. Бүмбүү Базаровна колхоздоо хэды жэл хүдэлөөб? (Хорин долоон жэл).

- Ц-Б.Б. Бадмаев «Будамшуугай орон нютагаар Серезын аяншалга». 6-даху класс
1. Буда Серезотой хаана танилсаһан байгааб? (Артек лагерта).
2. Сереза ямар станцида бууха байгаа нэм? (71-дэхи разьезддэ).
3. Сереза ямар станцида буушооб? (Агада).
4. Буда Серезодо ямар нелбодог, нэгбэ хаядаг амитан тухай хөөрөөб? (Тэмээн).
5. Будын аба хэн гэжэ нэрэтэйб? (Согто абга).
6. Мүнхэ абга Серезы хэн гэжэ нэрлээб? (Москвич).
7. Согто абга Сереза айлшанай урдаһаа сэхэ юу харуулаад табяаб? (Хониной толгой).
8. Будын гэртэһин хүндэтэй айлшандаа юу баряаб? (Төөлэй).
9. Будын эжы хэн гэжэ нэрэтэй байгааб? (Дулма абгай).
10. Мяха эдихэнэй һүүлээр Сереза юу уугааб? (Айраг).
11. Сереза юун тухай нүхэрһөө дуулажа һонирхооб? (Тарбаган).
Хандажап ДАМПИЛОВА, Дабаатын хургуулийн багша. Захаминай аймаг

Обращение общественности г. Улан-Удэ

ПОМОЖЕМ БИБЛИОТЕКЕ ВСЕМ МИРОМ

Мы, представители творческой и научной интеллигенции г. Улан-Удэ, обращаемся к общественности города, деловым и коммерческим структурам с просьбой оказать материальную помощь Центральной городской библиотеке им. И. Калашникова в восстановлении ущерба в результате пожара, случившегося 24 марта сего года.

Библиотека была создана в 1968 году и находится в старинном здании по улице Ленина, 17, в бывшем доме купца Второва. По духу и традиции она неразрывно связана с первой публичной библиотекой, созданной в Верхнеудинске в 1881 году. Тогда она содержалась в основном за счет пожертвования горожан. Во все времена библиотека пользовалась вниманием и поддержкой городской общественности, властных

структур, деловых кругов и влиятельных лиц. В данный момент после понесенного ущерба библиотека вынуждена прервать свою работу.

Мы призываем вас оказать посильную помощь в скорейшем восстановлении городской библиотеки им. Калашникова.

11 АПРЕЛЯ 2003 ГОДА В 12 ЧАСОВ В АКТОВОМ ЗАЛЕ ДОМА ТВОРЧЕСТВА ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ СОВЕТСКОГО РАЙОНА (ул. ЛЕНИНА, 20)

СОСТОИТСЯ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫЙ МАРАФОН «ПОМОЖЕМ БИБЛИОТЕКЕ ВСЕМ МИРОМ».

Расчетный счет библиотеки: АКБ «Байкал-банк» г. Улан-Удэ на спецсчет: 40703810300002003870

БИК 048142736 Кор/счет 30101810200000000736

ИНН 0323102031 или по адресу: г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 17, городская библиотека им. И. Калашникова.

Сегодня библиотека является одним из главных культурных, информационных, научно-образовательных центров столицы Бурятии, в которой плодотворно работают городской Клуб интеллигенции,

республиканский общественный фонд имени народного писателя РБ И. Калашникова, регулярно проводятся встречи общественности с известными деятелями культуры, науки, образования.

1. Базаржапова Г.Х. - зам. главного редактора Издательского Дома «Буряад үнэн», редактор газеты «Буряад үнэн», заслуженный работник культуры РФ и РБ.
2. Бугаев Б.Б. - солист Бурятского государственного театра оперы и балета, народный артист РБ, лауреат международных конкурсов.
3. Гордиенко И.В. - председатель Бурятского научного центра, член-корреспондент РАН, доктор геолого-минералогических наук, заслуженный деятель науки РФ и РБ.
4. Дугаров Б.С. - поэт, заслуженный работник культуры РФ и РБ.

5. Дугаров Д.Н.С. - доктор исторических наук, профессор, заслуженный работник культуры РФ и РБ, лауреат гос. премии РБ.
6. Ефимов М.Н. - педагог, поэт.
7. Жимбиев Ц.А. - народный писатель Бурятии, заслуженный работник культуры РБ и Калмыкии.
8. Калашникова Е.В. - президент республиканского общественного фонда им. И. Калашникова, заслуженный экономист РБ.
9. Карнышев К.Г. - народный писатель Бурятии, лауреат гос. премии РБ, заслуженный работник культуры РБ, председатель русского культурного центра, член Совета комитета национальностей при Президенте РБ.

10. Миронов А.Г. - директор геологического института СО РАН, доктор геолого-минералогических наук, профессор, заслуженный деятель науки РБ.
11. Паликова А.К. - доцент БГУ, кандидат филологических наук, заслуженный деятель науки РБ, заслуженный работник культуры РФ.
12. Пастухова Т.М. - солистка БГФ, заслуженная артистка РБ.
13. Соколовский В.В. - председатель Республиканской общественной организации общества польской культуры «Надежда».
14. Тайсаев Б.Ж. - председатель Союза художников Бурятии (БРО СХ России), народный художник РБ.

15. Уланов Э.А. - председатель городского клуба интеллигенции, кандидат филологических наук, заслуженный работник культуры РФ и РБ.
16. Усович В.А. - заслуженная артистка РБ, заслуженный работник культуры РФ.
17. Царев Д.И. - доктор геолого-минералогических наук, профессор, заслуженный деятель науки РБ.
18. Шевцова З.Г. - первый заместитель генерального директора, зам. гл. редактора ИД «Буряад үнэн», редактор газеты «Бурятия».

ДЭЭДЭ-ОНГОСТОЙН ХАМБЫН ХҮРЭЭНЭЙ АПРЕЛЬ НАРАДА БОЛОХО ХУРАЛНУУД

3 - Нарзай, 14 сагһаа.
3-14 - Дуйнхор хурал, 8 сагһаа. Энэ хуралай үедэ элһээр Дуйнхор бурханай Хото Мандал бүтээгдэхэ.
6 - Банзарагша, 14 сагһаа.
10 - Отошо, 14 сагһаа.
12 - Жадамба, 14 сагһаа.
14-20 - Дуйнхор хуралай гол үдэрнүүд, 7 сагһаа.
20 - Жинсрэгэй хурал (гал тахилга), 14 сагһаа.
21 - Табан хаан сахюусан, 9 сагһаа.
24 - Сунды хурал, 14 сагһаа.
27 - Намсарай сахюусан, 9 сагһаа.
29 - Алтан Гэрэл, 14 сагһаа.
Майн 1 - Мандал Шива.

Хамбын хүрээний гэбгы лама Баир ЦЫБИКОВ.

Амаршала

Манай эгээл хүндэтэ ахай, дүү Мунко Нанзатович БАЛЬЖИНИМАЕВ хабарай элдин эдэ үдэрнүүдтэ 55-тай болобо. Мунко Нанзатович ахай, дүүмнай мүнөө үедэ Шэтын областин Могойтын арадай театрта режиссёроор ажаллана. Энэ ушараар хүндэтэ ахай, дүүгээ, гэр бүлэнь, үри хүүгэдэнь халуунаар амаршалаад, иимэ үрээл хэлэхэмнай:

Эжы, абынгаа шэнжы
Эрхим найнаар шэнгээһэн
Элдин энэ дэлхэйдэ
Эгээл хүндэтэй ахая
Түрээһэн үдэрөөрнэ золгожо,
Талаан бэлигээ арадтаа
Танилсуулан омог ябахыень
Талархал дүүрэн хүсөөд,
Нарата энэ замбидэ

Найр зугаа дэлгэн,
Найдантай бата нүхэдтээ
Нам ябажа жаргаарайт.
Аша, зээгэй амтые
Амасан жарган ябахдаа,
Буряад арадынгаа ёһые
Бага үргэн хүгжөөжэ,
Наһанайнгаа найхан
нүхэртээ
Нам нуужа
жаргаарайт!

Гарагай 2-то шэнын 5 (апрелин 7). Сагаан Нохой, 6 сагаан мэнгын, түмэртэ нуудалтай үдэр.
Луу нарада нохой үдэр тудахадаа, тон муу, модон хохой гэхэ гү, али хоолон үдэр гэгдэдэг. Иимэ үдэр алибаа найн үйлэ хэрэг эрхилжэ болохогүй, үрэ дүнгүй байха гэдэг. Онсолбол, бэри буулгаа наа, үри бээгүй байха; наһа утадхабал, ута болохогүй; таряа таряа наа, ургахагүй; мал адууна абаа наа, хүрэг болохогүй; нэрэ солодо хүртөө наа, мэртэй байхагүй; гэр байра бодхообол, үни болонгүй, түймэртэ шатаха гэдэг.
Энэ үдэр хүнэй үлэ абанаһай хэрэггүй.
Гарагай 3-да шэнын 6 (апрелин 8). Сагааншан Гахай, 5 шара мэнгын, отгоргойдо нуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.
Бурханда мүргэхэ, бурхан, сахюуса тахиха, номнол хэхэ, тэрэниие шагнаха, даллага абаха, наһа утадхалгын ном уншуулха, аршаанаар бээе арюудхаха, баярта ушараа тэмдэглэхэ (Бэһэн болон Тэхяа жэлтэндэ энэ зохи-хогүй), гүрэм уншуулжа, эльбэ сараха, ехэ хүниие бараалхаха, тараг бэрхэхэ, айраг халааха мэтын үйлэ-нүүдтэ найн.
Гэбшье хэрэдэхэ, хёмо-ролдохо, гэрһээ хэрэгтэл гаргаха гү, али мал адууна ондоо тээшэн үгэхэ, нүүхэ, замда гараха, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, бөөгэй хэрэг эрхилэхэ, модо үндэлхэ, унагааха, газар малтаха, үбшэ аргалжа эхилхэ, шулуу шорой хүдэлгэхэ, хутага бүлөөдэхэ, эритэ мээс дэрхалха мэтын үйлэ-нүүдтэ тээшээр. Бэри тухай, наһа бараһан хүн тухай дасанһаа асуутты.
Энэ үдэр хүнэй үлэ абаа наа, шэг шарай сүдгэрүү болохо.
Гарагай 4-дэ шэнын 7 (апрелин 9). Хара Хулгана, 4 ногоон мэнгын, уһанда нуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.
Бурханда мүргэхэ, бурхан, сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, эм найруулха, хэшэг дуудаха, даллага абаха, хари хэлэнэй үзэгтэ хураха, зурхай шудалха, шуһа ханаха, төөнэхэ, үгэлгэ үгэхэ, абанаһаа бусааха,

XVII ЖАРНАЙ УһАН ХАРАГШАН ХОНИН ЖЭЛ ХАБАРАЙ ҺҮҮЛ УЛААН ЛУУ НАРА

Буряад литэ	5	6	7	8	9	10	11
Европын литэ	7	8	9	10	11	12	13
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабба Лара понед.	Мягмар Марс вторник	Лабда Меркури среда	Лүрбэ Юпитер четверге	Баасан Солбан пятница	Бимба Сатурн суббота	Нима Наран воскр.
Үнээ Үдэр	сагаан нохой	сагааншан гахай	хара хулгана	харагшан үхэр	хүхэ бар	хүхэгшэн туулай	улаан луу
Мэнгэ	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан
Һуудал	түмэр	отгоргой	уһан	уула	модон	хиин	гал

түмэрөөр уранай зүйл бүтээхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, олзын хэрэг эрхилхэ, дасан (дуган), субарга, бурхан арамнайлаха, зарга шиндэхэ, хэн нэгэнэй муу үйлэ болуулха, ута наһанай ном уншуулха, тараг бэрхэхэ, айраг халааха мэтын үйлэ-нүүдтэ найн.
Зүгөөр үхибүү хүдэ оруулха, бага хүүгэдэ гэрһээ холо эльгэхэ, үнээ утааха, ехэ уһа гаталха, загаһалха, хатуу газар номгодохо, мал үүсэхэ, үхибүү үргэжэ абаха, архи уужа, хүн дүрсөө алдаха, нүүхэ, хубсаһа эсхэхэ мэтын үйлэ-нүүдтэ хорюултай.
Бэри тухай, наһа бараһан хүн тухай дасанһаа асуутты.
Энэ үдэр хүнэй үлэ абаа наа, ехэ хэрүүл болохо.
Гарагай 5-да шэнын 8 (апрелин 10). Отошо бурханай, Дара-эхын, ехэ сахюусан Махагалын

(Махакала - Арья-Баала бодисадын дошхон дүр) үдэр.
Харагшан Үхэр, 3 хүхэ мэнгын, хада уулада нуудалтай үдэр.
Луу нарада үхэр үдэр тудахадаа, тон муу, харшалданан үдэр гэгдэдэг. Гэбшье хэдэн олон бурхадай, сахюусадай үдэр хадань юрын үдэр гэжэ тоолоод, бурханай уншалга хэжэ болохо байна.
Энэ үдэр замда гараха, хубсаһа эсхэхэ, ном оршуулха, хэрүүл шууяанда хамжаха, бэри буулгаа, хээрэ нүхэ малтаха, тушаал дааха, дарсаг үлгэхэ, худалдаа наймаа хэхэ, газар малтаха, тэнгэри тахиха, шулуу шорой хүдэлгэхэ, абанаһаа бусааха, модо сабшаха, хөрөөдэхэ мэтын үйлэ-нүүдтэ сээртэй.
Энэ үдэр хүнэй үлэ абаагүй наа, гээртэ.
Гарагай 6-да шэнын 9 (апрелин 11). Хүхэ Бар, 2 хара мэнгын, модондо

һуудалтай үдэр. Дашаниматай (үлэ хэшэгтэй) угаа найн үдэр байна. Иимэ үдэр илангаяа бурхан, сахюуса тахиха, бурханай үгэлгэ үгэхэ, дасан (дуган), субарга, сэрэг бурхан арамнайлаха, бэри буулгаа, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, амгалан байдалтай түлөө үргэл үргэхэ, эм найруулха, хубсаһа эсхэхэ, замда гараха («Чжал» гэхэ гү, али 7-дохи одоной «хорюудда» заһал хүүдээд), модо буулгаа, лүн абаха, гэрэй нуури табиха, гэр бариха, ада шүдхэр зайлуулла, хараал сараха мэтын үйлэ-нүүдтэ найн.
Зүгөөр энэ үдэр хүнэй үлэ абаа болохогүй, үбшэн хүрэхэ гэнэ.
Гарагай 7-до шэнын 10 (апрелин 12). Бадма-Самбаавын үдэр.
Хүхэгшэн Туулай, 1 сагаан мэнгын, хийдэ нуудалтай үдэр. Бальжиниматай (буян хэшэгтэй), маша найн үдэр.
Бурханда мүргэхэ, лусууд тахиха, бисалгал хэхэ, дасан (дуган), субарга бодхоохо, сэрэг бурхан бүтээхэ, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, олзын хэрэг эрхилэхэ, эдэхижүүлхэ, дайсанайнгаа муу үйлэ болуулха, тантрын таринуудые шангаар уншаха, абанаһаа бусааха, ногтуу галзууе номгодохо, аршаанаар угааха мэтын үйлэ-нүүдтэ угаа найн.
Энэ үдэр хүнэй үлэ абаа наа, бээын юрэнхы тамир найжарха.
Гарагай 1-дэ шэнын 11 (апрелин 13). Улаан Луу, 9 улаан мэнгын, галда нуудалтай үдэр.
Энэ үдэр бурханда мүргэхэ, зальбарха, бисалгал хэхэ, худалдаа наймаа, андалдаа хэхэ, хари хэлэнэй, үзэг шудалха, бурханай ном уншаха, хэшэг дуудаха, даллага абаха, буян үйлэдэхэ, дайсаниие болон ада шүдхэр номгодохо, хяһа гаргаха, түмэр хайлуулла мэтын үйлэ-нүүдтэ найн.
Харин үри ээлиие бусааха, шуһа ханаха, төөнэхэ, ном оршуулха, мал үүсэхэ, онгосо, наһа дархалха, хүүгэ, тээрмэ бариха, замда гараха, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ мэтын үйлэ-нүүдтэ муу.
Энэ үдэр хүнэй үлэ абаа наа, бээын юрэнхы тамир найжарха.

Нам откроются "Тайны Бурятии"

Газетные прилавки Улан-Удэ пополнились еще одним изданием - на днях увидели свет "Тайны Бурятии". Так называется новый печатный проект группы специалистов-краеведов. Сами они так определяют характер нового издания - научно-познавательный, но с "оттенком желтизны". То есть "Тайны Бурятии" рассчитаны на массового читателя.

Но основное место в "Тайнах" будет занимать материалы, посвященные недостаточно исследованным страницам истории Бурятии, вопросам краеведения, археологии. Так, в пилотном выпуске читатель найдет статью географа Ц. Доржина о загадках, связанных с возникновением песни "Наян-Наваа": размышления ученого БНЦ Б. Дашибалова об исторических условиях, породивших такую колоссальную фигуру, как Чингисхан, рассказы об Уржине Гармаеве, Валерии Инкижинове и т.д.. Издание богато иллюстрировано, имеет красочную обложку. Авторы проекта надеются, что "Тайны Бурятии" станут периодическим изданием, выходящим 2 раза в месяц.

Юрий ДАРМАЕВ.

Памяти друга

Бывают в жизни встречи с людьми, которые навсегда оставляют свой светлый образ в твоей памяти. Особенно гордишься, когда близко знал и дружил с ним. С Аадаром Гончикжаповым мы познакомились будучи студентами в г. Хабаровске. С первой же встречи мне показалось что в нем воплотились лучшие черты бурятского народа: стать, мудрость, спокойствие, он не терял самообладания в любых ситуациях. Не удивительно, что он всегда был в центре внимания. Отлично дела шли у него в институте (он учился на историческом факультете) и в спорте. Стал мастером спорта по вольной борьбе, неоднократным победителем различных турниров. Особенно впечатляющей была его победа в абсолютном первенстве республиканского Сурхарбана, когда он поверг самого Илью Гармаева. Все шло хорошо. Но, как гром среди ясного неба, к неизгладимой нашей горечи, его не стало. И вот в память о славном сыне Кижингинской долины администрация Кижингинского района, многочисленные друзья, родные и близкие проводят турнир по бурятской борьбе. Нынче он состоится 5 апреля на его родине в Кижинге. Оргкомитет приглашает всех богатейшей землей бурятской, ведь он всегда был рад гостям.

Утеряно удостоверение медали «За доблестный труд в годы Великой Отечественной войны 1941-45 гг.» на имя Дашиевой Ханда-Еши Лубсановны.

Лидия Чимитовна Нимаева гэгтэ наһа бараба. Буряад Республикын гүрэнэй ниитын элитэ ехэ ажал ябуулагшын зүрхэнэй сохисо тогтобо.

Л.Ч.Нимаева 1948 оной майн 13-да Улаан-Удэ хотодо түрэнэн юм. 1966 оной сентябрь харада Хориин дунда хургуулида багшаар хүдэлжэ, ажалынгаа намтар эхилээ нэн. Жэл үнгэрхэдэ, Буряадай гүрэнэй багшанарай институтдай хэлэ бэшгэй факультетдэ хурахаа ороһон байгаа. Оюутан ябах үедөө Лидия Чимитовна институтайнгаа, мүн Улаан-Удэ хотын ниитын ажабайдалда эдбхитэйгээр хабаадалсадаг нэн. Имагтал эдэ жэлүүдтэ тэрэнэй эмхидхэхи оюун бэлиг шадабари тодорһон, комсомол залуушуулай хүтэлбэрлэгшын үүргэ элээр харагдаһан юм. Ород хэлэ болон

литературын багшын диплом абахадаа, Л.Ч.Нимаева институтдаа ВЛКСМ-эй комитетэй секретарин орлогшоор хүдэлбэ. Тэрэнэй бэлиг шадабарие абаһаар лэ обёоржо, Л.Ч.Нимаева комсомолой областной комитетэй секретарин тушаалда оруулан байгаа.

Гэбшье тэрэ түрэл багшанарай дээдэ хургуулидаа бусахы шидэжэ, эрдэмэй ажал ябуулга эрхилхы хүсөө нэн. Тиигэжэ 1976 оной октябрыда Л.Ч.Нимаева Москвагай В.И.Ленинэй нэрэмжэтэ багшанарай институтдай аспирантурада хурахаар эльгээгдэһэн юм. Кандидадай диссертация хамгаалаад, Лидия Чимитовна Буряадай гүрэнэй багшанарай институтдай литературы кафедрата багшалба. Удаань Вьетнамай Социалист Республикада эльгээгдэжэ, Ханойн багшанарай институтда хүдэлөө нэн.

Хариин орондо ажалланайнгаа хүүлээр Л.Ч.Нимаева КПСС-эй Буряадай областной комитетэй пропаганда болон агитацион таһагай лекторээр, энэ таһагы даагшын орлогшоор,

НИМАЕВА Лидия Чимитовна

соёлой таһагы даагшаар, областной комитетэй секретаряар хүдэлбэ. 1994 оной январьһаа 1994 оной июнь болотор Лидия Чимитовна Буряад Республикын Верховно Советэй Эрдэм ухаанай, соёлой, хуралсалай, залуушуулай политикин, физкультура болон спортын талаар хорооной түрүүлэгшээр ажаллаһан байгаа. 1993 ондо хэдэн хүнэй дундаһаа Россин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Советэй депутатаар хунгадаа нэн. Тэрэ республика дотороо эхэнэрүүдэй холбооние эмхидхэн байгуулаха үүсхэл гаргажа, Буряад ороной Эхэнэрүүдэй холбооной түрүүлэгшээр хунгадаа бэлэй.

1994 оной август харада Л.Ч.Нимаева Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшоор томи-

логдоһон юм. 1998 оной октябрыһаа тэрэ Россин Федерациин Үндэһэтэнэй политикин министрствын Хойто зүгэй арадуудай департаментын даргаар хүдэлбэ. Энэ министрствын болуулагдахада, Л.Ч.Нимаева хүүлэй жэлүүдтэ Таймырай автономито тойрогой Захиргаанай толгойлогшын зүбшэлэгшөөр хүдэлөө нэн.

Л.Ч.Нимаева Хани барисаанай орденээр, Вьетнамай Социалист Республикын Правительствын «Хани барисаан» гэжэ медалаар шагнагданхай.

Гайхамшагта хүн, үнэн сэхэ нүхэр, энэрхы сэдхэлтэй эхэ хүсэ шадалайнгаа, оюун бэлигтэйгээ түлэб хаһада наһа бараба. Лидия Чимитовна Нимаевагай ариун дурасхаал тэрэнине таниха, мэдэхэ, тэрэнтэй хамта хүдэлхэн хүнүүдэй зүрхэ сэдхэлдэ хэтэдээ үлэхэл.

Л.В.Потапов, А.Г.Лубсанов, К.А.Будаев, В.И.Халанов, В.О.Гейдебрехт, В.К.Агалов, И.И.Калашников, Б.В.Данилов, Б.Г.Бальжиров, И.М.Егоров, В.В.Переляев, А.Д.Турбянов, Н.И.Быков, Е.Н.Пальцев, И.Б.Дагбаев, С.Д.Намсараев, С.Г.Ефимов, В.Б.Прокопьев, С.В.Мангуров, В.В.Кожевников, А.П.Капустин, А.Г.Варфоломеев, А.С.Ковалев, А.Б.Болошинов, Л.Я.Баранникова, А.К.Санхядова, В.М.Алексеева, С.А.Тимин, Г.А.Айдаев, А.А.Заводской, Д.Ц.Будаев, М.Ц.Гармаев, Н.Т.Дашиева, Г.А.Дождикова, Е.Б.Раднаева, Р.Р.Хориноева, Р.Б.Гармаев, Е.К.Ханхалаев, В.А.Минтасов.

Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, Россин Федерациин Үндэһэтэнэй политикин министрствын Хойто зүгэй арадуудай департаментын дарга байһан

Лидия Чимитовна
НИМАЕВАГАЙ

саһаа урид наһа бараһан ушараар Буряад Республикын Президенттын болон Правительствын Захиргаан түрэлхидтэнь, дүтын хүнүүдтэ гүнзэги шаналал гашуудалаа хүргэжэ байһанаа мэдүүлнэ.

Тэрэнтэй хахасалгын ёһолол апрелин 4-дэ үглөөнэй 9-һөө 11 саг хүртэгэр Буряад Республикын Правительствын 3-дахы байшанда (Ербановой гудамжа, 7) болохо.

Ниитын болон гүрэнэй элитэ ехэ ажал ябуулагша, КПСС-эй обкомой секретарь, Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, Россин Федерациин Үндэһэтэнэй политикин министрствын Хойто зүгэй арадуудай департаментын дарга байһан

Лидия Чимитовна
НИМАЕВАГАЙ

наһа бараһан ушараар Буряад Республикын Президенттын Мэдээсэлэй болон хэблэлэй хэлтэс шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Хайрата эжы, эгэшэ, абга эгэшэ, дүү

Лидия Чимитовна
НИМАЕВАГАЙ

саһаа урид наһа бараһан ушараар түрэл гаралын гүнзэги шаналал гашуудалаа хүргэжэ байһанаа мэдүүлнэ.

КПСС-эй Буряадай обкомой секретарь, республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, Буряад Республикын Верховно Советэй Эрдэм ухаанай, соёлой, хуралсалай, залуушуулай политикин, физкультура болон спортын талаар хорооной түрүүлэгшэ байһан, Россин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Советэй депутат, Россин Федерациин Үндэһэтэнэй политикин министрствын Хойто зүгэй арадуудай департаментын дарга, хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат, Хани барисаанай орденот, бэлигтэй эмхидхэлшэ, гүрэнэй болон ниитын элитэ мэдээжэ ажал ябуулагша

Лидия Чимитовна
НИМАЕВАГАЙ

55-тай боложо ябатараа, гэгтэ наһа бараһан ушараар Буряад Республикын Арадай Хурал түрэлхидтэнь, дүтын хүнүүдтэ гүнзэги шаналал гашуудалаа хүргэжэ байһанаа мэдүүлнэ.

КПСС-эй обкомой секретарь, Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо, Россин Федерациин Үндэһэтэнэй политикин министрствын Хойто зүгэй арадуудай департаментын дарга байһан, хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат, Хани барисаанай орденот, бэлигтэй эмхидхэлшэ, гүрэнэй болон ниитын ажал ябуулагша

Лидия Чимитовна
НИМАЕВА

55-тай боложо ябатараа, гэгтэ наһа бараба гэжэ Буряад Республикын Президент, Правительство шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральна директор - ахамад редактор А.А.АНГАРХАЕВ.

Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОТОНОВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Б.М.Ж.БАЛДАНОВ (генеральна директорэй 1-дэхи орлогшо-ахамад редакторай орлогшо), Т.В.САМБЯЛОВА (секретариады хүтэлбэрлэгшэ-генеральна директорэй орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (редакторай орлогшо), Д.Д.ЭРДЫНИЕВА (харюусалгата секретарь), таһагууды даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА, Б.В.БАЛДАНОВ.

Манай адрес:

670000, Улаан-Удэ хото, Каландаришвилиин үйлэс, 23, Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн".
E-mail: unen@mail.ru.

Газетэ хэблэлэй 6

хуудан хэмжээтэй. Индекс: 73877. Хамтын хэблэлэй - 60070. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэгһэн

АО-до газетэ 9000 хэблэгээр хэблэгдээ. Директортын телефон: 21-40-45. Б-0165-дахы номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральна директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмны - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дэхи орлогшо-ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшоной - 21-64-36, 21-33-61, редакторай орлогшын - 21-54-93, секретариатай - 21-50-52; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-60-21; «Морин хуур», «Вершины» журналуудай, «Буряад Республикын Хуули таһагшын шийдхэбэрлэгшэ суглуулбарин» редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюуталдай ажабайдалай болон олонинтын хүдэлмэрин, «Одон» журналай редакци - 21-50-52; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97; компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтеринн - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүүмжэлэгдээгүй, мүн авторнуудтань бусаагдадаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, няутагай нэрэнүүдэй бэшлэгы хазгайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин нанамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.